

1. Encykliky

1.1 Redemptor hominis

Úvod¹

Jedná sa o prvú encykliku pápeža Jána Pavla II., ktorá má názov Redemptor hominis - Vykupiteľ človeka. Ján Pavol II. sám encykliku nazýva inauguračným dokumentom na začiatku svojho pontifikátu, ktorým sa obracia na bratov v biskupskej službe, na kňazov, rehoľné rodiny, synov a dcéry Cirkvi a na všetkých ľudí dobrej vôle. Encyklika je rozdelená do štyroch kapitol.

„Vykupiteľ človeka, Ježiš Kristus, je stredom vesmíru a dejín“, sú prvé slová encykliky. K nemu sa obracia myseľ a srdce Jána Pavla II. vo chvíli, keď mu Boh zveril službu spojenú s Katedrou sv. Petra v Ríme. Bolo to obdobie blížiace sa k roku dvetisíc, k roku Veľkého jubilea. Bolo to obdobie nového adventu, ktorý je časom očakávania. „Mnoho ráz a rozličným spôsobom hovoril v minulosti Boh našim otcom ústami prorokov. V poslednom čase prehovoril k nám skrze Syna...“ (*Hebr 1, 1n*), skrze Syna – Slovo, ktorý sa stal človekom a narodil sa z Panny Márie. Týmto vykupiteľským činom dosiahli dejiny človeka v pláne Božej lásky svoj vrchol. Boh vstúpil do dejín ľudstva a stal sa ako človek ich „subjektom“, jedným z miliárd a súčasne Jediným! Jeho vtelením Boh dal ľudskému životu ten rozmer, ktorý chcel dať človekovi už od samého začiatku. Dal mu ho definitívne – a to spôsobom, ktorý je len jemu vlastný a osobitný, v duchu svojej večnej lásky a milosrdenstva, a úplnou božskou slobodou – a zároveň s takou veľkodušnosťou, ktorá, keď berieme do úvahy dedičný hriech a všetky hriechy ľudstva, hriechy ľudského rozumu, vôle a srdca, nám dovoľuje s údivom opakovať slová posvätnéj liturgie: „Ó, šťastná vina, pre ktorú k nám prišiel taký vznešený Vykupiteľ!“²

1.1.1 Dedičstvo

Svätý Otec si zvolil mená, ktoré si vybral aj jeho predchodca Ján Pavol I., aby naznačil vôľu pokračovať v pontifikáte svojho predchodcu. Touto voľbou chcel zvýrazniť lásku k dedičstvu, ktoré Cirkvi zanechali pápeži Ján XXIII. a Pavol VI., ako aj úmysel zveľaďovať dedičstvo Druhého vatikánskeho koncilu. Encyklikou Redemptor hominis nadväzuje Ján Pavol II. na encykliku Pavla VI. *Ecclesiam suam*. V nej Pavol VI. zanechal svedectvo intenzívneho

¹ Porov.: BISMARCK, V.: *Semestrálna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

² Rímsky misál, *Veľkonočný chválospev (Exultet)*.

vedomia Cirkvi, ktorá, ako hovorí, koncil je akoby sviatosťou, čiže znakom a prostriedkom dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudského pokolenia.

Keď mu 16. októbra po kanonickej voľbe položili otázku: „Prijímaš?“ vtedy odpovedal: „S poslušnosťou viery voči Kristovi, svojmu Pánovi, a s dôverou v Matku Krista a Cirkvi – napriek veľkým ťažkostiam – prijímam.“

Lodku Cirkvi prevzal na rozbúrenom mori, ktoré ňou zmietalo a častokrát sa zdalo, že bude potopená. Božie slovo ale platí v každom veku: „Ty si Peter a na tejto skale postavím svoju Cirkev a brány pekelné ju nepremôžu“ (*Mt 16,18–19*). Tento čas je časom rôznych nepokojov, či už politických, etnických, náboženských, je časom kultúrnych a rasových nezhôd a ohniskom neznášanlivosti. Stačí otvoriť noviny alebo nahliadnuť do minulosti, histórie jednotlivých štátov, koľko vojen sa cez ne prevalilo a koľko ich pretrváva dodnes. Takéto dedičstvo prijal Svätý Otec ako ťarchu a bremeno, ktoré so sebou nosil a nosí, problémy, ktoré riešil modlitbou a ktoré sa snaží riešiť. Všetko to, čo vzal na svoje ramená, bolo nad jeho ľudské sily. Ale bol tu Nieкто, kto mu pomáhal, o koho sa opieral. Napriek rozličným vnútorným slabostiam, ktoré Cirkev trpela v pokoncilovom období, podarilo sa mu navonok ukázať jej pravú tvár. Veľká časť ľudí si v rôznych situáciách a rôznom prostredí uvedomila, ako nevyhnutne potrebuje Cirkev, jej poslanie a službu. Toto vedomie sa niekedy ukázalo silnejšie než rozličné kritiky, ktorej bola Cirkev vystavená. Dnešná Cirkev je napriek všetkému zdaniu jednotnejšia v spoločenstve služby a v povedomí apoštolátu. Táto jednota pramení z princípu kolegiality, na ktorý poukázal Druhý vatikánsky koncil a ktorý sám Kristus zaštepil do apoštolského zboru Dvanástich na čele s Petrom.

Zo Synody vyšiel základný evanjeliový podnet, ktorého výrazom sa stala apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi*, prijatá ako program apoštolskej a pastoračnej obnovy. Ten istý duch spolupráce sa šíri aj medzi kňazmi a dostal sa až k laikom, a tým utvrdil, ale aj utvoril nové formy apoštolátu. Je to nová vlna života Cirkvi.

Aká je cesta k zjednoteniu kresťanov? Túto otázku nastolil pápež Ján XXIII. ako zrejmy dôsledok vôle nášho Pána Ježiša Krista, ktorú on sám prejavil vo večeradle v podvečer svojej smrti: „Prosím... aby všetci boli jedno“ (*Jn 17,20*). Druhý vatikánsky koncil na túto požiadavku odpovedal dekrétom o ekumenizme. Nevidíme inú možnosť plniť univerzálne poslanie Cirkvi na ekumenickom poli, než úprimne, vytrvalo, ponížene a pritom odvážne hľadať cesty k zblíženiu a jednote podľa osobného príkladu pápeža Pavla VI. Musíme teda hľadať jednotu a nedať sa odradiť ťažkosťami, ktoré sa môžu vyskytnúť alebo nahromadiť na tejto ceste. Ináč by sme nezachovali vernosť Kristovmu slovu a nevyplnili by sme jeho odkaz. Prvá ekumenická činnosť znamená otvorenosť, zblíženie, ochotu k dialógu, spoločné hľadanie pravdy v jej plnom

evanjeliovom a kresťanskom význame. No v nijakom prípade neznamená, ani nemôže znamenať zrieknutie sa alebo narušenie Božej pravdy, ktorú Cirkev stále hlásala a učila (*porov. RH 6*).

1.1.2 Tajomstvo vykúpenia

Čo treba robiť, ako a akým spôsobom postupovať ďalej, aby sme sa priblížili k tomu, ktorého Sväté písmo nazýva večným Otcom a Otcom budúceho veku? Ján Pavol II. poznamenáva, že odpoveď má byť zásadná. Treba zamerať nášho ducha, náš rozum, vôľu a srdce na Krista, Vykupiteľa človeka, na Krista, Vykupiteľa sveta. Na neho upriamujeme svoj pohľad, opakujúc vyznanie svätého Petra: „Pane a ku komu by sme išli? Ty máš slova večného života“ (*Jn 6,68; porov. Sk 4,8–12*), lebo jedine v ňom, Synovi Božom, je spása.

Viditeľný svet, ktorý stvoril Boh pre človeka, ktorý ale zostal podrobený márnosti, znovu nadobúda svoje prvotné spojenie so samým božským prameňom Múdrosti a Lásky. Kristus, Vykupiteľ sveta, je ten, ktorý prenikol jediným a neopakovateľným spôsobom do tajomstva človeka a vstúpil do jeho srdca. Právom teda Druhý vatikánsky koncil učí, že Ježiš je: „Obraz neviditeľného Boha“ (*Kol 1, 15*), je dokonalým rekonštruktérom Božej podoby v človeku, ktorý predtým stratil túto podobu spáchaním prvého hriechu. Ježiš Kristus, Syn živého Boha, sa stal našim zmierením u Otca. Práve on a jedine on zadosťučinil tomu otcovstvu a Božej láske, ktorú človek zavrhol tým, že porušil prvú zmluvu i zmluvy nasledujúce. Vykupiteľ sveta – toto úžasné tajomstvo lásky, v ktorom sa obnovuje stvorenie, je vo svojej najhlbšej podstate „ospravedlivením“ človeka v jednom ľudskom srdci: v srdci jednorodného Syna, aby sa mohlo stať spravodlivosťou srdc mnohých ľudí. Človek nemôže žiť bez lásky. Ostáva sám sebe nepochopiteľnou bytosťou a jeho životu chýba zmysel, ak sa mu nezjaví Láska, ak ju nezakúsi a určitým spôsobom si ju neosvojí, ak nemá na nej živú účasť.

V tajomstve vykúpenia je človek znovu „potvrdený“, určitým spôsobom znovu „stvorený“. Akú veľkú cenu musí mať človek v očiach Stvoriteľa, keď si zaslúžil takého vznešeného Vykupiteľa? Tento hlboký úžas nad hodnotou a dôstojnosťou človeka sa volá evanjelium. Je teda prvoradou úlohou Cirkvi v každej dobe usmerňovať myseľ človeka, usmerňovať svedomie a skúsenosť celého ľudstva k tajomstvu Krista a pomáhať všetkým ľuďom vniknúť do hĺbky vykúpenia, ktoré sa uskutočňuje v Ježišovi Kristovi.

Tajomstvo Krista je základom poslania Cirkvi a kresťanstva a toto sebauvedomenie vytvára sa v dialógu, ktorý, prv než by sa stal rozhovorom, musí obrátiť svoju pozornosť na „druhého“, t. j. na toho, s kým chceme hovoriť. Dokument, ktorý koncil venoval nekresťanským náboženstvám, je zvlášť plný hlbkej úcty k veľkým duchovným hodnotám, ba k prvenstvu toho, čo je

duchovné a čo v živote ľudstva nachádza svoj výraz v náboženstve a v mravnom živote a má vplyv na celú kultúru. Vyjadril tiež svoju úctu k vyznávačom islamu, ktorých viera sa rada odvoláva na Abraháma.

Tajomstvo Krista je tajomstvo od vekov skryté v Bohu, aby bolo zjavené v čase a to v Človeku – Ježišovi Kristovi, a aby sa bez prestania zjavovalo v každom čase. Treba, aby sa všetci, čo vyznávajú Krista, stretli a zjednotili okolo neho, a to v rozličných oblastiach života, tradície, kultúr a predpisov jednotlivých cirkví alebo cirkevných spoločností. Všetci kresťania majú hľadať to, čo ich spája a to je apoštolská a misionárska jednota. Ježiš Kristus ide v ústrety človeku v každej dobe a Cirkev sa na základe svojho božského poslania stáva tým viac strážkyňou tej slobody, ktorá je podmienkou a základom pravej ľudskej osoby.

1.1.3 Vykúpený človek a jeho situácia v súčasnom svete

Ježiš Kristus je hlavnou cestou Cirkvi. On je našou cestou „k Otcovi“. A je aj cestou ku každému človeku, ktorý vo svojej jedinečnej skutočnosti má svoje dejiny a predovšetkým svoje slastné dejiny duše. V samom človeku je mnoho protikladov. Kým na jednej strane okusuje svoju ohraničenosť, na druhej strane pociťuje v sebe bezhraničné túžby a povolanie k vyššiemu životu. Pritáhaný mnohými vábivými vecami, ktoré sa mu ponúkajú každý deň, je nútený pre niektoré sa rozhodnúť, iných sa zriecť. Keďže človek je súčasťou Cirkvi, jej každodenných skúseností, poslania a námah, Cirkev ako starostlivá „Matka“ musí si uvedomiť nebezpečenstvá, ktoré hrozia človeku. Dnešného človeka najviac ohrozuje to, čo je produktom jeho práce, či už rozumovej, alebo fyzickej. Preto človek žije stále vo väčšom strachu. Bojí sa, že jeho výtvary, aj keď nie všetky, môžu sa obrátiť proti nemu. Spomeňme si len výdobytky v oblasti výroby atómových zbraní, ale aj ostatné. Nie všetky plánované vymoženosti sa zhodujú s mravným a duchovným pokrokom človeka, napríklad rast egoizmu, nacionalizmus, túžba ovládať iných.

Základný zmysel, ktorý človek dostal od Stvoriteľa, je úloha, ktorá spočíva v prvenstve etiky, nadržanosti osoby nad vecami. Nie zotročenie. Človek sa nesmie zriecť seba samého, nesmie sa stať otrokom vecí a svojich vlastných záujmov. Realita je však iná. V blízkom susedstve často vidíme žiť privilegovaných boháčov a nikým nepovšimnutých chudobných. Na tejto ťažkej ceste bude možné napredovať iba za cenu skutočného obrátenia mysle, vôle a srdca. Minulé storočie pre človeka bolo storočím veľkých objavov a experimentov, ale i veľkých pohrôm a spustošení, a to nielen materiálnych, ale i morálnych. Pokoj však spočíva v zachovávaní neporušiteľných práv človeka, lebo dielom spravodlivosti je pokoj.

1.1.4 Poslanie Cirkvi a údel človeka

Boh poslal Cirkev k národom, aby bola všeobecnou sviatosťou spásy. Cirkev má povinnosť a zároveň sväté právo evanjelizovať všetkých ľudí (*porov. KKC 848*). Apoštol nazval Cirkev Kristovým telom (*porov. Kol 1,18*). Keďže toto Kristovo tajomné telo je Boží ľud, každý človek je v ňom akoby preniknutý tým duchom života, ktorý pochádza od Krista. Týmto spôsobom i sama Cirkev, ako telo a spoločenská jednota, sa upriamuje na človeka, na jeho skutočné problémy, na jeho nádeje a utrpenia, úspechy a pády, dostáva Božie podnety, svetlo a silu Ducha Svätého, ktoré pochádzajú od ukrižovaného a zmŕtvychvstalého Krista. Cirkev nemá iný život ako ten, čo jej dáva jej Ženích a Pán. Veď práve preto, že Kristus sa s ňou spojil v tajomstve vykúpenia, Cirkev musí byť pevne spojená s každým človekom. Spojenie Krista s človekom je silou a zdrojom sily, ako to výstižne vyjadril svätý Ján: „Ale tým, ktorí ho prijali, dal moc stať sa Božími deťmi“ (*Jn 1,12*). Toto spojenie Krista s človekom je samo v sebe tajomstvom, z ktorého sa rodí „nový človek“, povolaný k účasti na Božom živote. Životný údel človeka si razí cestu cez všetky záhady a tajomstva, zákruty a okľuky v tomto časovom svete až na hranice smrti. Kristus sa nám zjavuje za touto hranicou: „Ja som vzkriesenie a život. Kto verí vo mňa... nezomrie naveky“ (*Jn 11,25*). V Ježišovi Kristovi nám zažiarila nádej na slávne vzkriesenie a prísľub budúcej nesmrteľnosti, ku ktorej človek prichádza cez telesnú smrť.

V tomto tvorivom nepokoji prúdi a pulzuje to, čo je pre človeka najpríznačnejšie: hľadanie pravdy, neukojiteľná potreba dobra, hlad po slobode, túžba po kráse a hlas svedomia. Pekne to vyjadril svätý Augustín slovami: (Bože,) „stvoril si nás pre seba a nespokojné je naše srdce, kým nespočinie v tebe“. Ak človek je cestou každodenného života Cirkvi, je potrebné, aby si Cirkev vždy bola vedomá, že človek dosahuje v Kristovi, milosťou Ducha Svätého, hodnosť prijatia za Božieho syna a že je určený k milosti a sláve. Sám Kristus prísľúbil Cirkvi zvláštnu pomoc Ducha pravdy a udelil dar neomylnosti tým, ktorým zveril úlohu túto pravdu ďalej podávať a učiť ju. Ako v predchádzajúcich obdobiach, tak i teraz, ba dnes ešte viac, teológovia a všetci cirkevní vedci sú povolaní uviesť do súladu vieru s vedou a múdrosťou, a pričiňovať sa o to, aby sa navzájom prenikali.

Nikto ale nesmie pestovať teológiu, akoby šlo o zbierku čisto osobných názorov, ale každý si musí byť vedomý, že ostáva úzko spojený s poslaním vyučovať pravdu, za ktorú je zodpovedná Cirkev. V živote kresťana dve veci odohrávajú neodňateľnú vážnosť, sú to Cirkev a Mária Matka Spasiteľa. Cirkev má Máriu za vzor poníženosti, ochoty a oddanosti. Mária je Matkou Cirkvi, pretože dala ľudský život Božiemu Synovi, skrze ktorého je všetko a od ktorého celý Boží ľud dostáva milosť a hodnosť svojho vyvolenia. Jej vlastný Syn výslovne chcel, aby sa rozšírilo materstvo jeho Matky a to zvláštnym spôsobom, keď jej z výšky kríža ukázal na svojho milovaného učeníka ako na jej syna. Duch Svätý jej vnukol, aby po nanebovstúpení Pána aj ona zostala vo večeradle v modlitbe a očakávaní spolu s apoštolmi až do dňa Turíc, keď sa mala viditeľne

narodiť Cirkev a vyjsť na svetlo. A v nasledujúcich obdobiach všetky generácie učeníkov a tých, čo vyznávajú a milujú Krista, duchovne vzali k sebe túto Matku ako apoštol Ján. Môžeme povedať, že nikto iný nás nebude viesť uviesť, tak ako Mária, do božského a ľudského rozmeru tohto tajomstva, lebo nikto iný nebol doň uvedený, tak ako Mária, samotným Bohom. V tomto spočíva výnimočný ráz Božieho materstva.

Záver

V závere Svätý Otec vyjadril veľkú potrebu, priam zásadnú nevyhnutnosť viac sa spojiť s Kristom, zároveň všetkých vúčne vyzýva k modlitbe s celou Cirkvou. Hovorí, že iba modlitba môže dosiahnuť, že sa tieto veľké úlohy a vždy nové ťažkosti nestanú zdrojom kríz, ale príležitosťou a akoby základom stále zrelších výdobytkov na ceste Božieho ľudu do zaslúbenej zeme v tomto historickom období. Želá si, aby sme zostali vytrvalí v tejto modlitbe spojení s Pannou Máriou. Len takto sa staneme Kristovými svedkami „až po kraj sveta“ (Sk 1,8).

1.2 Dives in misericordia

Úvod³

1.2.1 Zjavenie milosrdenstva

Bohatý na milosrdenstvo (*porov. Ef 2,4*), je Boh, ktorého nám Ježiš Kristus zjavil ako Otca: ba tento jeho Syn nám ho v sebe samom názorne ukázal (*porov. Jn 1,18; Hebr 1,1*). Treba pripomenúť chvíľu, keď Filip, jeden z dvanástich apoštolov, požiadal Krista: „Pane, ukáž nám Otca a to nám postačí“; a Kristus mu na to odpovedal: „...tolľký čas som s vami a nepoznáš ma?... Kto vidí mňa, vidí Otca“ (*Jn 14,8n*). Tieto slová boli vyslovené v poslednom rozhovore, ktorým sa Kristus lúčil so svojimi.

Svätý Otec hovorí, že v týchto vážnych a ťažkých dňoch ho pobáda iná, nie menej vážna potreba, totiž zasa v tom istom Kristovi objaviť tvár Otca, ktorý je vskutku „Otec milosrdenstva a Boh všetkej útechy“ (*2 Kor 1,3*). Tieto slová dosvedčujú, že nemožno si predstaviť človeka v plnej dôstojnosti, jeho prirodzenosti bez úplného zamerania na Boha.

³ Porov.: ČIŽMÁR, R.: *Semestrálna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

Čím viac sa však poslanie Cirkvi obracia na človeka, tým viac sa musí upevniť a zdokonaľiť v teocentrickom zmysle: musí byť totiž v Ježišovi Kristovi zamerané na Otca.

1.2.2 Stelesnené milosrdenstvo

Boh „prebýva v neprístupnom svetle“ (1 Tim 6,16). To ale neznamená "vidieť Otca". Lebo „Boha nikto nikdy nevidel len jednorodený Syn, ktorý o ňom priniesol zvesť“ (Jn 1,18). Cez túto zvesť poznávame Boha.

Človek dnešnej doby sa snaží odstrániť myšlienku milosrdenstva, lebo svet mu ponúka moc a nádej na lepšiu budúcnosť. Cirkev na toto nebezpečenstvo upozorňuje.

Encyklika chce nadviazať na veľké starosti našej doby. Viera a zjavenie nás napomínajú, aby sme na "Otca milosrdenstva" nehľadeli len teoreticky, ale aby sme sa k milosrdenstvu vrúcne utiekali.

1.2.3 Mesiášske poslanstvo

Na začiatku Kristovho verejného účinkovania Ježiš oslovuje milosrdenstvom predovšetkým chudobných, ktorí nemajú dostatočné prostriedky na živobytie, pozbavených slobody, slepých a predovšetkým hriešnikov. Najmä pre týchto ľudí sa stáva Mesiáš znakom Boha.

Ježiš o milosrdenstve hovorí hlavne v podobenstvách (milosrdný Samaritán, Dobrý pastier), lebo lepšie objasňujú vlastnú podstatu vecí.

Keď sa tu však hovorí o hlásaní náuky, vzniká veľmi dôležitá otázka o význame a obsahu slova milosrdenstvo. Lebo správne chápanie týchto pojmov je akoby kľúčom k pochopeniu pravej podstaty.

a) Starý zákon

Pojem milosrdenstva v Starom zákone.

V Starom zákone Pán miluje Izrael s láskou jedinečného vyvolenia, preto mu odpúšťa viny, i neveru a zradu, ak zbadá ľútosť a opravdivé pokánie, znova berie svoj ľud na milosť (porov. Jer 31,20; Ez 39,25-29).

V náuke prorokov milosrdenstvo znamená zvláštnu moc lásky, ktorá premôže hriech a neveru vyvoleného ľudu.

Boh preukazuje milosrdenstvo aj počas izraelského zajatia: „Pán zhliadol na biedu svojho zotročeného ľudu, počul jeho volanie, videl jeho utrpenie a rozhodol sa, že ho vyslobodí“ (Ex 3,7).

Starý zákon povzbudzuje ľudí, aby vzývali milosrdenstvo a pripomína im, aby to konali s plnou dôverou.

a) Nový zákon

Podobenstvo o márnratnom synovi.

Tento syn, ktorý dostáva od otca svoj dedičný podiel a po odchode z domu ho v ďalekom kraji „hýrivým životom“ premárni, je v určitom zmysle človekom ktorejkoľvek doby. Syn „keď všetko premrhal... začal trieť núdzu“ a to tým väčšmi, že „v tom kraji“, kam sa po opustení otcovského domu odobral, nastal veľký hlad. Za týchto okolností „žiadal si nasýtiť sa“ čímkoľvek, čím by to bolo bývalo možné, prípadne aj „strukmi, čo žrali svine“, ktoré on pásol pre jedného „obyvateľa tej krajiny“. Ale aj tieto mu boli odoprené.

Pozornosť sa jasne sústreďuje už na vnútro človeka. Podiel, ktorý tento syn dostal, pozostáva z hmotného majetku. Ale oveľa dôležitejšia než majetok je jeho dôstojnosť. Dôstojnosť syna v otcovskom dome. Položenie, do ktorého sa dostal, mu malo pripomenúť stratu tejto dôstojnosti. Zdá sa, že ani teraz si ju neuvedomuje, keď hovorí: „Koľko nádenníkov u môjho otca má chleba nazvyš, a ja tu hyniem od hladu.“ Tieto slová odhaľujú predovšetkým jeho zameranie na hmotný majetok. Ale pod nimi sa skrýva smutný stav premrhanej dôstojnosti a vedomie strateného synovstva.

Vtedy sa vzbudí v ňom odhodlanie: „Vstanem, pôjdem k svojmu otcovi a poviem mu: Otče, zhrešil som proti nebu i voči tebe. Už viac nie som hoden volať sa tvojím synom. Prijmi ma ako jedného zo svojich nádenníkov“ (*Lk 15,18*). Dobré vie, že mu neostalo nijaké právo, iba byť nádenníkom v otcovskom dome. Rozhoduje sa v plnom vedomí toho, čo si zaslúžil.

V podobenstve o márnratnom synovi sa ani raz nevyskytuje slovo spravodlivosť a ani slovo milosrdenstvo. Spravodlivosť by bola, keby syn pracoval u svojho otca, pokým by mu stratu nenahradil. Ale otec márnratného syna ostáva verný svojmu otcovstvu, verný svojej láske. Toto je Otcovo milosrdenstvo, ktoré neskôr ešte potvrdzuje aj pred svojím druhým synom: „Ale patrilo sa hodovať a radowať sa, lebo tento tvoj brat bol mŕtvy, a ožil, bol stratený, a našiel sa“ (*Lk 15,32*).

Svätý Pavol píše: „Láska je trpezlivá, láska je dobrotivá... nie je sebecká, nerozčuľuje sa, nemyslí na zlé... ale raduje sa z pravdy... všetko dúfa, všetko vydrží a nikdy nezanikne“ (*1 Kor 13,4-8*). Milosrdenstvo sa v Novom zákone označuje gréckym slovom "agape", čiže Láska.

1.2.4 Veľkonočné tajomstvo

Milosrdenstvo je zjavené v kríži a v zmŕtvychvstaní.

Udalosti Veľkého piatku toho týždňa a už aj predtým modlitba v Getsemanskej záhrade ukazujú a zároveň aj vyzdvihujú nekonečné Božie milosrdenstvo voči ľuďom, keď neváhal vydať svojho jednorodeného Syna. Tak sa zdá, že ten, ktorý „chodil, dobre robil a uzdravoval“ (*Sk 10,38*), „liečil všetky choroby a všetky neduhy“ (*Mt 9,35*). Teraz by sám v najväčšej miere mal vzbudiť

a dostať milosrdenstvo, keď je zajatý, potupovaný, odsúdený, bičovaný, tŕním korunovaný a na kríž pribitý zomiera v ukrutných mukách. Vtedy si zaiste v najväčšej miere zasluhoval milosrdenstvo od ľudí, ktorým pomáhal počas jeho účinkovania. Ale dočkal sa len slov: „Ukrižovať ho“ (Mt 27,22)!

Kristov kríž na Kalvárii stojí pri ceste tej podivuhodnej zámeny, toho zázračného sebadarovania Boha človekovi, ktoré vyzýva človeka, aby seba a so sebou celý viditeľný svet odovzdal Bohu. Mohol nám Boh Otec dať ešte niečo viac?

Ale to ešte nie je posledné slovo Boha a jeho zmluvy. Toto slovo odznelo až pri svitaní toho dňa, keď najprv ženy a potom apoštoli prišli k hrobke ukrižovaného Krista, videli, že hrob je prázdny a prvýkrát počuli zvesť, že vstal z mŕtvych. Oni to hlásali ďalej a stali sa svedkami vzkrieseného Krista.

V konečnom dovŕšení vecí sa milosrdenstvo zjaví ako láska; a láska sa musí prejavovať a uskutočňovať predovšetkým ako milosrdenstvo. Kristovo mesiášske poslanie – poslanie milosrdenstva – sa stáva programom jeho ľudu, programom Cirkvi. V samom strede tohto programu však vždy stojí kríž, lebo v ňom zjavenie milosrdnej lásky dosahuje vrchol.

Aj Boží Syn vo svojom vzkriesení dokonale zakúsil na sebe milosrdenstvo, totiž Otcovu lásku, ktorá je silnejšia než smrť. Avšak ten istý Kristus, Syn Boží, je ten, ktorý ku koncu mesiášskeho poslania – ba v určitom zmysle po ňom – zjavuje seba samého ako nevyčerpatel'ný prameň milosrdenstva, t. j. lásky, ktorú potom v priebehu dejín spásy treba v Cirkvi považovať vždy za silnejšiu, než je sám hriech. Veľkonočný Kristus je akoby posledným a večným stelesnením milosrdenstva a jeho živým znakom.

Okrem toho aj Mária jedinečným a celkom mimoriadnym spôsobom zakúsila milosrdenstvo – ako nikto iný – a obetou svojho srdca dosiahla vynikajúcu účasť na samom zjavení Božieho milosrdenstva. Táto obeta je úzko spojená s krížom jej Syna, pod ktorým na Kalvárii aj ona stála. Jej obeta znamená zvláštnu účasť na zjavení milosrdenstva, ktorú od večnosti určil a v čase uzavrel s človekom, s národom, s celým ľudským pokolením, ktoré sa na kríži raz navždy uskutočnilo. Nikto nezakúsil tak ako Mária, matka Ukrižovaného, tajomstvo kríža, toto úžasné stretnutie božskej nekonečnej spravodlivosti a lásky, tento "bozk" milosrdenstva daný spravodlivosti (*porov. Ž 85,11*). Nikto nepochopil toto tajomstvo viac ako Mária. Vďaka tomu ju nazývame Matkou milosrdenstva, našou Matkou zľutovania alebo Matkou Božieho milosrdenstva. Tieto pomenovania majú hlboký náboženský obsah. Vyjadrujú totiž schopnosť jej duše a celej osobnosti poznávať to milosrdenstvo, na ktorom sa nám podľa večného rozhodnutia Najsvätejšej Trojice dáva účasť „z pokolenia na pokolenie“ (*Lk 1,50*).

Druhý vatikánsky koncil o tom hovorí: „Toto materstvo Márie v poriadku milosti trvá neprestajne odvtedy, čo dala pri zvestovaní svoj verný súhlas, v ktorom nechvejne zotrvala pod krížom, až kým sa nezavŕši večná spása všetkých vyvolených. Lebo ani po svojom nanebovzatí neprestala v tomto

spásonosnom poslaní, ale svojím mnohonásobným orodovaním aj naďalej nám získava dar večného spasenia. S materinskou láskou sa stará o bratov svojho Syna, čo ešte putujú a nachádzajú sa v nebezpečenstvách a úzkostiach, dokiaľ sa nedostanú do blaženej vlasti“ (LG 62).

1.2.5 Milosrdenstvo z pokolenia na pokolenie

Pramene nepokoja.

V dnešnom svete vzrastá pocit nebezpečenstva. Človek sa obáva, aby nepodľahol dajakému nátlaku, ktorý by ho pozbavil vnútornej slobody, možnosti prejavovať pravdu, o ktorej je presvedčený, viery, ktorú vyznáva, alebo oprávnenosti poslúchať hlas svedomia, ktorý mu ukazuje správnu cestu. Treba tu myslieť aj na trýznenie jestvujúce aj v dnešnom svete, ktoré autorita používa ako prostriedok nadvlády a politického útlaku a ktoré nižší činitelia beztrestne používajú. Môže ísť aj o inú bolestivú skutočnosť, že popri šťastných a nasýtených ľuďoch a ich spoločenstvách, žijúcich v nadbytku a oddaných rozkošiam, sa v tej istej ľudskej rodine nachádzajú jednotlivci i spoločenské skupiny, ktoré trpia hladom. Sú deti, ktoré zomierajú od hladu pred očami svojich matiek. V rozličných častiach sveta a v rozličných spoločenských i hospodárskych štruktúrach sa nachádzajú rozsiahle kraje biedy, núdze a nedostatočného rozvoja. Táto skutočnosť je už známa na celom svete. Tento stav nerovnosti medzi ľuďmi a národmi nielen ďalej trvá, ale aj vzrastá. V súčasnosti sa vyskytuje aj to, že vedľa tých, čo sú bohatí a žijú v hojnosti, iní žijú v biede, v núdzi a často zomierajú hladom; ich počet dosahuje nielen desiatky, ale i stovky miliónov. Z toho musí vznikajú stále väčší duševný nepokoj.

Dá sa pozorovať, že v terajšej spoločnosti sa na široko-d'aleko prebudil cit pre spravodlivosť, ktorý dôraznejšie upozorňuje na všetko, čo sa protiví spravodlivosti tak medzi jednotlivými ľuďmi, ako aj spoločenskými "triedami", medzi národmi a štátmi.

Avšak dosť ľahko zbadáme i to, že také úmysly a skutky, ktoré údajne vychádzajú z pojmu spravodlivosti a mali by napomáhať uskutočňovanie spravodlivosti v živote medzi ľuďmi, skupinami a spoločenstvami, bývajú často znetvorené. Hoci sa aj naďalej odvolávajú na ideu spravodlivosti, skúsenosť dokazuje, že nad spravodlivosťou nadobúdajú prevahu záporné sily, ako sú nedorozumenie, nenávisť aj krutosť.

Pripomína to starozákonné pravidlo: „Oko za oko, zub za zub“ (Mt 5,38). V tom čase to bola forma skrivenej spravodlivosti; dnešné formy ju však nasledujú ako svoj vzor. Vidno totiž, že pod zámienkou nejakej údajnej spravodlivosti (napríklad dejinnej alebo triednej) býva blížny niekedy zničený, zabitý, pozbavený slobody alebo základných ľudských práv.

Cirkev prejavuje svoju účasť na obavách dnešných ľudí. Okrem toho jej robí starosť úpadok mnohých základných hodnôt, ktoré tvoria nesporný poklad

nielen kresťanskej mravouky, ale vôbec ľudskej dôstojnosti a mravnej kultúry; takými sú bezpochyby: ochrana ľudského života od okamihu počatia, ochrana manželstva v jeho nerozlučiteľnej jednote, zachovanie trvácnosti rodín.

S tým však prichádza aj kríza pravdivosti v medziľudských vzťahoch, menšia pravdovravnosť, snaha, ktorá v styku s inými ľuďmi hľadá len svoj prospech, zmenšený zmysel pre skutočné spoločné dobro a väčšia náklonnosť k jeho zanedbávaniu.

Takže nakoniec stráca svoju posvätnú povahu a stáva sa často akosi neľudským: lebo človek a spoločenstvo, ktorému nič nie je "sväté", napriek všetkému vonkajšiemu zdaniu mravne upadá.

1.2.6 Božie milosrdenstvo v poslaní Cirkvi

Cirkev dnešnej doby si hlbšie a presnejšie uvedomuje, že musí celou svojou činnosťou vydávať svedectvo o Božom milosrdenstve podľa nauky Starého i Nového zákona, najmä však samého Ježiša Krista a jeho apoštolov. Je potrebné, aby Cirkev vydávala svedectvo o Božom milosrdenstve, ktoré bolo zjavené v Kristovi celým jeho mesiášskym poslaním; má vyznávať toto milosrdenstvo na prvom mieste ako spásonosnú pravdu viery a potrebnú pre život podľa tejto viery; má sa snažiť toto milosrdenstvo uvádzať a akoby stelesňovať v živote svojich veriacich a podľa možnosti aj v živote všetkých ľudí dobrej vôle. A keď Cirkev vyznáva milosrdenstvo a ostáva mu stále verná, má právo a povinnosť dovoliavať sa Božieho milosrdenstva, vzývať ho vo všetkých prípadoch fyzického a mravného zla a vo všetkých hrozbách, ktoré zatemňujú celú budúcnosť dnešného ľudstva.

Cirkev žije opravdivým životom, keď vyznáva a hlása milosrdenstvo – túto najpodivuhodnejšiu vlastnosť Stvoriteľa a Vykupiteľa – a keď privádza ľudí k prameňom Spasiteľovho milosrdenstva, ktoré ona opatruje a rozdáva. V tomto ohľade má veľkú dôležitosť stále rozjímanie o Božom slove a predovšetkým uvedomé a náležité prijímanie Eucharistie i sviatosti pokánia, t. j. zmierenia.

Cirkev sa snaží uskutočňovať milosrdenstvo. Sám ukrižovaný Kristus je nám v tom príkladom i mocným povzbudením a dôraznou výzvou. Keď nasledujeme tento pôsobivý príklad, môžeme so všetkou pokorou duše preukazovať iným milosrdenstvo v povedomí, že Kristus to uzná ako jemu preukázanú službu (*porov. Mt 25,34-40*).

Teda opravdivé kresťanské milosrdenstvo je v určitom zmysle akoby najdokonalejším stelesnením "rovnosti" medzi ľuďmi, a preto aj najdokonalejším uskutočnením spravodlivosti, ktorá vo svojom okruhu pôsobnosti smeruje k tomu istému účinku. Avšak rovnosť, ktorá je založená na spravodlivosti, je ohraničená na vonkajšie vecné hodnoty, kým láska a

milosrdenstvo privádzajú ľudí k vzájomnému hodnoteniu toho, čo predstavuje človek sám so svojou vlastnou ľudskou dôstojnosťou.

A tak úlohou Cirkvi je v každej dejinnej dobe, zvlášť v tejto našej, považovať za jednu zo svojich hlavných úloh to, aby hlásala a do života vnášala tajomstvo milosrdenstva, ktoré bolo v najväčšom stupni zjavené v Ježišovi Kristovi.

1.2.7 Modlitba Cirkvi v dnešnej dobe

Cirkev vzýva Božie milosrdenstvo. Cirkev v žiadnom čase, v žiadnej dejinnej dobe, najmä v takej rozhodnej, ako je terajšia, sa nesmie zabúdať na modlitbu, úpenlivé volanie o Božie milosrdenstvo proti mnohonásobnému zlu, ktoré zaťažuje ľudské pokolenie a hrozí mu. Je to základné právo a povinnosť Cirkvi, žijúcej v Ježišovi Kristovi. Je to právo a povinnosť pred Bohom a pred ľuďmi. Tento mocný hlas, ktorý je pre dnešnú Cirkev zvlášť významný, sa obracia na Boha a dovoľáva sa jeho milosrdenstva.

Záver

Všetko, čo dokument o milosrdenstve obsahuje, prechádza do vrúcnej modlitby a stáva hlasitým volaním o milosrdenstvo pre potreby ľudí v dnešnom svete. Toto volanie však má byť naplnené celou pravdou o milosrdenstve, ako to v prehojnej miere vyjadruje Sväté písmo, tradícia a opravdivý život viery Božieho ľudu v priebehu toľkých storočí. Tak ako proroci i my vzývame týmto volaním Boha, ktorý nič nemôže mať v nenávisti z toho, čo utvoril (*porov. Múd 11,24; Ž 145,9; Gn 1,31*).

Ako proroci, tak aj my sa dovoľávame tejto lásky, ktorá sa prejavuje aj materinskými vlastnosťami a sprevádza každé svoje dieťa a každú stratenú ovcu ako matka.

Nech by tu ľudské dejiny kládli akýkoľvek odpor, nech by súčasná civilizácia vyznávala akékoľvek iné rozličné názory, a hoci by sa popieranie Boha vo svete veľmi rozmohlo, tým bližšie nám musí byť toto tajomstvo, ktoré bolo od večnosti skryté v Bohu a ktoré Ježiš Kristus v čase zjavil človekovi.

1.3 Laborem exercens

Úvod⁴

Pápež Ján Pavol II. vydal encykliku *Laborem exercens* dňa 14. septembra 1981 na sviatok Povýšenia svätého kríža v Castel Gandolfe, v treťom roku pontifikátu. Encyklika je venovaná biskupom, kňazom, rehoľným spoločenstvám, synom a dcéram Cirkvi, ako aj všetkým ľuďom dobrej vôle. Encyklika sa zaoberá ľudskou prácou a samotným človekom ako subjektom, ktorý prácu vykonáva. Prácou označujeme každú ľudskú činnosť zameranú na pretváranie sveta, osobného charakteru s nasadením všetkých duchovných a telesných síl.⁵ Sväté písmo nám hovorí, že človek je poverený podmaniť si zem „... podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe na zemi“ a od počiatku je povoláný k práci. Niektorí si povie: veď aj zvieratá pracujú, ale ich činnosť nie je slobodná, je to len inštinkt. Práca človeka je vedomá a dobrovoľná. Človek jedine prácou naplní svoju existenciu na zemi.

V čase vydania tejto encykliky dochádza k rozvoju technologických a ekonomických podmienok, ktoré nebudú mať väčší vplyv na ľudstvo ako priemyselná revolúcia v minulom storočí. Vynárajú sa rozličné problémy ako: stúpanie cien energie a priemyselných surovín, znečisťovanie prírody a fakt, že bohatstvo nerastných surovín sa vyčerpáva. Na riešenie týchto problémov bude potrebná revízia ekonómie a deľba práce. Úlohou Cirkvi nie je analyzovať a riešiť tieto vznikajúce problémy, ale vždy pripomínať dôstojnosť ľudskej osoby a práva pracujúcich ľudí, aby sa dosiahol pokrok človeka a spoločnosti. Stredobodom sociálnej otázky je práca ako problém človeka. Práca je stará vec, je odvtedy, odkedy je človek na zemi, je stálou časťou ľudského života a učenia Cirkvi. V knihe *Genesis* a aj v evanjeliách nájdeme pramene sociálnej náuky Cirkvi. Práca je kľúčom k celej sociálnej otázke, ak sa na ňu pozeráme ako na dobro pre človeka.

1.3.1 Práca a človek

Práca je podstatným rozmerom existencie človeka na zemi. Tento názor je podložený výsledkami iných vied, ktoré sa zaoberajú človekom ako napr. antropológia, paleontológia, história, sociológia a psychológia. Hlavný dôkaz tohto presvedčenia je zjavené Božie slovo. Cirkev verí človekovi, stará sa oň a pomáha mu vo svetle zjaveného Božieho slova.

⁴ Porov.: DOBRANSKÝ, R.: *Semestrálna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

⁵ Porov.: SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*. Trnava : Dobrá kniha, 2000, s. 167.

V knihe Genezis nachádza Cirkev dôkaz o tom, že práca je základným rozmerom ľudskej existencie. Keď Boh stvoril muža a ženu na svoj obraz, povedal im: „Plodte sa a množte, a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkou zverou, čo sa hýbe po dne morskom“ (*Gn 1,28*). Aj keď sa tu doslovne nehovorí o práci, z kontextu nám vyplýva, akú činnosť má človek vykonávať vo svete. Tým, že človek pracuje, odzrkadľuje činnosť samého Stvoriteľa vesmíru, prácou potvrdzuje svoju vládu nad zemou. Zemou sa myslí celý viditeľný svet, životný priestor, ktorý človek obýva. Človek si prácou zem podmaňuje, využíva všetky jej bohatstvá, či už viditeľné, alebo skryté pod jej povrchom. Vládou nad zemou je už to, keď krotí a chová zvieratá, získava z nich potravu pre seba a odev, a pomáhajú mu pri práci. Človek si zem podmaňuje najviac vtedy, keď ju zúrodňuje, obrába a spracúva jej plody, ktoré si prispôsobuje pre svoju potrebu.

V modernej dobe, v priemysle alebo v poľnohospodárstve činnosť človeka prestala byť už výlučne fyzickou činnosťou, lebo človek má na pomoc pri práci výkonné stroje. Vďaka nim sa zvýšila produkcia práce, jej rýchlosť, kvalita a rast civilizácie. Prácu vykonáva stroj, človek ho „len“ riadi, zadáva mu úlohy a kontroluje ho pri práci. Naskytá sa nám otázka, či stroj neberie prácu človeku, či ho nevytláča a neodsúva na vedľajšiu koľaj. Hoci stroj pracuje, nemá vlastnú schopnosť práce, je len pomocník, ktorého človek využíva pri práci. Nikto z nás nepochybuje, že stroj ľudskú prácu znásobil. Slová „podmaňte si zem“, povedané človekovi, platia nepochybne aj pre najmodernejšiu technológiu strojov, ktoré sú dielom ľudského rozumu a jeho rúk. Človek si má podmaniť zem, pretože je stvorený na Boží obraz a je subjektívnou bytosťou schopnou konať rozumne a myslieť do budúcnosti. Každá práca má svoju etickú hodnotu. Nemôžeme pochybovať o tom, že má svoju etickú hodnotu, ktorá je priamo spojená s tým, že vykonávateľ práce, človek, je slobodným subjektom.

Iný pohľad na etickú hodnotu práce bol v staroveku. Ľudia sa delili na slobodných a na otrokov. Ťažkú prácu svalov a rúk vykonávali otroci, pretože takáto práca bola považovaná za nedôstojnú pre slobodných ľudí. Kresťanstvo má celkom opačný názor, ktorý vychádza z evanjeliovoho posolstva, že ten, ktorý sa stal nám podobným vo všetkom okrem hriechu, zasvätil väčšinu svojho života práci v tesárskej dielni. Pre hodnotu ľudskej práce nie je dôležitý druh práce, ale fakt, že ten kto ju vykonáva, je osobou. Preto prácu, ktorú človek vykonáva na zemi treba hodnotiť mierou dôstojnosti osoby človeka, ktorý ju vykonáva. Tieto tvrdenia o práci majú podklad v „evanjeliu práce“ a boli impulzom počiatočného zmýšľania o práci ako takej.

V novoveku sa Cirkev v tejto otázke postavila proti materialistickému a ekonomickému smeru. Tento smer považoval prácu len za nejaký druh tovaru, ktorý napr. robotník v priemysle odovzdáva zamestnávateľovi. Vlastníkom práce je zamestnávateľ a nie robotník, ktorý ju vykonáva. Tento názor o práci bol veľmi rozšírený v prvej polovici 19. storočia. Neskôr tento názor skoro

celkom zanikol a vystriedal ho ľudskejší spôsob myslenia a hodnotenia práce. Vzájomné pôsobenie medzi pracujúcim človekom a strojmi ako výrobných prostriedkov boli príčinou rozvoja kapitalizmu. Keď v ľudskej spoločnosti platí takýto systém, vyvoláva to zmätok a prevrátenie poriadku, ktorý má svoj pôvod v knihe Genezis, človek sa v kapitalizme chápe len ako výrobný nástroj, no v skutočnosti je pravým strojom a tvorcom práce.

Mylné učenie môže mať názov kapitalizmus, ktorý má svoj historický význam ako hospodársko-spoločenský systém, ktorý je v protiklade so socializmom a komunizmom. Omyl kapitalizmu môže vzniknúť všade tam, kde sa človek chápe len ako sila potrebná na výrobu. Keď hovoríme o práci, tak treba spomenúť vývoj, ktorý tu nastal. Človek je stále ten istý, práca z hľadiska svojho subjektu je len jedna a z objektívneho zamerania poznáme rôzne druhy prác. Rozvojom ľudskej spoločnosti podmieňuje stále obohacovanie. Vznikajú nové formy práce a staré zanikajú. Problém robotníckej otázky nastal v novovzniknutých fabrikách, kde nastala degradácia človeka.

V encyklike *Rerum novarum* sa uvádza názor Cirkvi na túto tému, že bol to nespravodlivý systém a do neba volajúci hriech. Spoločensko-politické zriadenie, ktoré je liberálne bez žiadnej hanby, využíva človeka len ako nástroj na výrobu a vôbec nepozera na jeho práva. Pracujúci ľudia sa len zriedka zúčastňujú na riadení podniku. Oni sa snažia pomocou združení vyvíjať tlak na zlepšenie svojich pracovných podmienok.

V dnešnej dobe takéto hnutia solidarnosti nepotrebujú len ľudia ťažko pracujúci, ale aj ľudia s vysokoškolským vzdelaním. Širší prístup k vzdelaniu pre všetkých ľudí a vzdelanie nezamerané plne pre dnešné potreby spoločnosti spôsobilo tzv. nezamestnanosť inteligencie. Hnutia solidarnosti sú potrebné všade tam, kde sa degraduje človek – subjekt práce.

Cirkev sa touto otázkou plne zaoberá a považuje za svoju veľkú zodpovednosť starať sa o chudobných v každej dobe, ktorí sa objavujú ako výsledok znehodnotenia dôstojnosti ľudskej práce. Pri zamýšľaní o človeku ako o subjekte práce sa zastavíme pri otázkach, ktoré nám pomôžu definovať dôstojnosť ľudskej práce. Boží zámer s človekom nebol zrušený ani hriechom človeka, keď počul slová: „V pote svojej tváre budeš jesť svoj chlieb, kým sa nevrátiš do zeme, z ktorej si bol vzatý, lebo prach si a na prach sa obrátiš“ (*Gn 3, 19*)!

Práca sa stala pre človeka namáhavou, ale faktom ostáva, že je cestou pre človeka, ako vládnuť nad zemou. Ťažkú prácu poznajú skoro všetci ľudia: roľníci, baníci, robotníci v továrňach, atď. Zodpovednosť za svoju prácu poznajú aj ľudia intelektuálne pracujúci, ktorí majú zodpovednosť za svoje rozhodnutia s možnými následkami pre celú ľudskú spoločnosť. Napriek tejto skutočnosti práca je dobrom pre človeka, pre spoločenstvo, prácou človek pretvára svet okolo seba pre svoje potreby. V dejinách ľudstva vidíme, že práca

sa dá aj zneužiť a obrátiť proti človeku. Príkladom toho nám boli nútené práce v koncentračných a vyhladzovacích táboroch, v ktorých išlo o vykorisťovanie ľudskej práce.

Rozmer ľudskej práce má viacero hodnôt. Prácou sa formuje rodinný život, ktorý je povolaním človeka. Podmienkou na založenie rodiny je práca. Veď rodina potrebuje pre svoj život hmotné prostriedky, ktoré sa normálne nadobúdajú prácou. Pracovitosť má vplyv aj na výchovu v rodine, prácou sa človek stáva človekom. V rodinách sa musí formovať sociálno-etický poriadok ľudskej práce. Tento poriadok sa má preniesť z rodín na celý národ. Každý človek svoju ľudskú totožnosť spája so svojou príslušnosťou k národu a prácu chápe ako zveľadovanie spoločného dobra všetkých národov (*porov. LE 4–10*).

1.3.2 Konflikt medzi prácou a kapitálom v súčasnom historickom období

Konflikt v tomto období, ktoré sa ešte celkom neskončilo, nastal medzi „svetom kapitálu a svetom práce“. To znamená medzi malou skupinou podnikateľov riadiacich za účelom čo najvyššieho zisku pre seba a robotníkom najnižšiu mzdu a iné vykorisťovania, ako veľmi nízka úroveň starostlivosti o zdravotné a životné podmienky robotníkov a ich rodín. Môžeme sa stretnúť aj s názorom, že to bol sociálno-ekonomický konflikt, ktorý sa prejavil v boji medzi liberalizmom predstavujúcim kapitalizmus a marxizmom považovaným za ideológiu socializmu a komunizmu.

Konflikt medzi svetom práce a svetom kapitálu sa premenil v triedny boj, s metódami ideologickými a politickými. Marxizmus ako taký sa snaží odstrániť triedne rozdiely v spoločnosti, tzv. kolektivizáciou výrobných prostriedkov. Samozrejmosťou tejto doby je likvidácia súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, ktoré prešli do kolektívneho vlastníctva za cieľom triednej rovnosti. Tento cieľ chce splniť za pomoci aj politických metód a prostriedkov.

Chybou tohto systému bolo, na ktorú upozornila aj Cirkev, že považoval prvenstvo „kapitálu“ nad „prácou“. To sa prenieslo aj do výrobného procesu, kde sa práca stala druhoradou činnosťou a „kapitál“ ako súhrn výrobných prostriedkov sa stal prvoradým. Všetky stroje, ktoré slúžia človeku pri práci od tých najjednoduchších až k tým najmodernejším, sú dielom ľudských rúk. Od jednoduchých nástrojov na obrábanie pôdy až po dnešnú modernú výpočtovú techniku – to všetko urobil človek. Preto vždy bude platiť prvenstvo človeka nad strojom a nad vecou. Aj keď sa nám bude niekedy zdať, že stroj je veľmi dokonalý, nezabúdajme na to, že je iba nástrojom podriadeným človeku. Na týchto základoch bude stať morálny pracovný systém, ktorý prekonáva protiklad medzi prácou a kapitálom, a uznáva prvenstvo ľudskej práce a jej účasti na celom výrobnom procese. Korene tohto protikladu medzi prácou a kapitálom nenájdeme v štruktúre výrobného a ani ekonomického procesu. Nájdeme ich

ľudskej mysli. Celé to vzniklo tak, že práca bola oddelená od kapitálu a zároveň bola postavená proti kapitálu a naopak.

Toto je tzv. omyl „ekonomizmu“, keď sa na prácu pozeráme z ekonomického pohľadu, a tak isto aj omyl materializmu, lebo je tu snaha o to, že materiálne skutočnosti presahujú duchovné, ako napr. činnosť človeka je podriadená činnosti strojov. Ekonomizmus mal veľký vplyv na nastolenie neľudských podmienok ešte skôr ako materialistický systém. Celý tento „spor“ okolo práce a kapitálu má svoj pôvod nielen v ekonomike 18. storočia, ale tiež v sociálno-ekonomickej praxi tej doby. Omyl doby zasiahol hlavne pracujúceho človeka. Jediné riešenie ako tento omyl odstrániť je uznanie prvenstva osoby nad vecami a prvenstvo ľudskej práce nad kapitálom (*porov. LE 11–14*).

1.3.3 Práva pracujúcich

Práca je pre človeka záväzkom a jeho povinnosťou, ale je preňho zároveň aj prameňom práv. Kde nájdeme prapôvod, prečo má človek pracovať na tejto zemi? Tento príkaz dostal od Stvoriteľa tohto sveta, ale poznáme aj iné motívy pre prácu človeka tu na zemi. Človek pracuje preto, aby udržiaval a rozvíjal svoje človečenstvo. Prácou človek živí svoju rodinu a pomáha rozvoju spoločnosti dnes, ale aj pre budúce generácie. Toto všetko tvorí morálnu povinnosť pracovať. Keď rozoberáme otázku povinnosti pracovať a o právach pracujúceho človeka, ide tu o vzťah medzi pracujúcim človekom a jeho zamestnávateľom. Poznáme zamestnávateľov, ktorí buď majú zodpovednosť menšiu alebo väčšiu o samotného človeka. Toto rozlišovanie má veľký význam pre organizáciu práce a ozajstné spravodlivé podmienky pre prácu. Správna pracovná politika musí vychádzať z etiky. Musí rešpektovať všetky objektívne práva pracujúceho človeka. Úlohou štátu je uskutočňovať túto pracovnú politiku. V dnešnej dobe existujú medzi štátmi väzby, a to hlavne v hospodárstve, kde dochádza k výmene tovarov a nerastných surovín. Tieto vzťahy vytvárajú vzájomnú závislosť, a preto môžeme povedať, že štáty nemajú plnú a samostatnú sebestačnosť.

Tento systém, pri ktorom ide o vzájomnú výmenu, je morálny, ale môže byť počiatkom vykorisťovania chudobnejších štátov bohatšími, ktoré riadia medzinárodný obchod a diktujú si podmienky výhodné pre seba. Priamo úmerne sa potom rozdiely medzi krajinami chudobnými a bohatými veľmi rýchlo zväčšujú. Všetko to vplýva na domácu politiku týchto krajín a hlavne na pracujúceho človeka. Ďalším problémom je nezamestnanosť, nedostatok zamestnania pre všetkých ľudí. Je to veľmi zlé, keď už mladí ľudia nemajú prácu. Problému nezamestnanosti sa dá predísť plánovaním a organizovaním práce pre jednotlivé spoločnosti a štáty. Musí sa nájsť úmernosť medzi druhmi

zamestnania. Vzdelávací a výchovný program sa musí prispôbiť pracovným podmienkam. Pre správny rozvoj celého spoločenstva ľudí.

Doteraz sme sa zaoberali problémom poskytovania zamestnania a teraz si rozoberieme problém spravodlivej mzdy. Dnes sa musí sociálna spravodlivosť medzi pracujúcim a zamestnávateľom vykonať práve odmenou za svoju prácu. Mzdou môžu ľudia čerpať z dobier určených pre nich. Či už dobrá prírody alebo dobrá získané prácou. Okrem mzdy, ktorá je nevyhnutná pre rodinu, musíme mať na zreteli aj sociálne opatrenia, ktoré slúžia k zlepšeniu života a zdravia pracujúcich rodín, ako: právo na odpočinok aspoň v nedeľu, dovolenku a na dôchodok ako zabezpečenie v starobe, kedy už človek nemôže pracovať (*porov. LE 16–23*).

1.3.4 Prvky spirituality práce

Venujme pozornosť práci ako duchovnej činnosti. Práca je vždy osobnou činnosťou a zúčastňuje sa na nej celý človek, telo a duch podľa toho, či ide o prácu duchovnú, alebo telesnú. Cirkev sa vyjadruje o práci z hľadiska ľudskej hodnoty a morálneho poriadku. V prvom rade treba formovať duchovnosť práce, ktorá všetkých ľudí priblíži k Bohu. Človek svojou prácou sa zúčastňuje na diele Stvoriteľa a svojimi schopnosťami ho dopĺňa. Toto nám potvrdil aj sám Ježiš Kristus a osobitným spôsobom to zdôraznil. Ježiš evanjelium čiže radostnú zvesť ohlasoval a vykonával činmi, preto sa nazýva evanjeliom práce. Vieme, že Pán Ježiš bol remeselník, pracoval v tesárskej dielni. Pavol potvrdzuje učenie o práci svojím vlastným životom. Nehanbí sa za svoju prácu, ale je na ňu dokonca hrdý. Dopĺňa tak evanjelium práce. Jeden aspekt práce je veľmi dôležitý aj pre vyzdvihnutie duchovnosti práce. Spočíva v tom, že práca telesná a duchovná je vždy spojená s námahou. Vďaka námahe a ťažkostiam, ktoré patria k práci, dávajú všetkým ľuďom možnosť s láskou zúčastniť sa na diele Ježiša Krista. Človek má námahu práce znášať zjednotene s ukrižovaným Kristom, a tak spolupracovať na vykúpení ľudstva. V každodennej práci máme nachádzať čiastku Kristovho kríža a prijať ju v duchu vykúpenia ako Kristus prijal za nás svoj kríž (*porov. LE 24-27*).

Záver

Encyklika *Laborem exercens* je venovaná všetkým ľuďom dobrej vôle. Zaoberá sa ľudskou prácou a samotným človekom, ktorý ju vykonáva. Vznikla ako odpoveď na jestvujúce problémy v spoločnosti a na nespravodlivé systémy, ktoré dehonestovali ľudskú prácu, ako napr. nacizmus, komunizmus, a kapitalizmus. Tieto systémy upierali človekovi jeho tvorivú účasť pri práci, neuznávali hodnotu ľudskej práce a jeho základné požiadavky, a už vôbec žiadne morálne a duchovné hodnoty práce. Preto Cirkev musela k tomu zaujať

záporný postoj a poukázať na tieto krivdy a pomôcť nájsť pravé hodnoty práce dané človekovi na počiatku sveta v knihe Genezis.

1.4 Slavorum apostoli

Úvod⁶

V encyklike *Slavorum apostoli*, ktorá bola vydaná 2. 7. 1985, Ján Pavol II. poukazuje na veľký význam dvoch solúnskych bratov, Cyrila a Metoda, pre celú Európu. Encyklikou nadväzuje na dokumenty svojich predchodcov, zvlášť na encykliku Leva XIII. – *Grande munus*, ktorou viac než pred sto rokmi rozšíril úctu týchto dvoch svätých na celú Cirkev a ďalej na apoštolský list *Pacis nuntis*, v ktorom pápež Pavol VI. vyhlásil svätého Benedikta za patróna Európy. Takto na 11. výročie smrti svätého Metoda sa Ján Pavol II., ako slovanský pápež, zvlášť cíti k tomu zaviazaný a práve encyklikou *Slavorum apostoli* dáva nový výraz pamiatke týmto dvom veľkým svätcom.

1.4.1 Predstavenie spolupatrónov

Svätý Cyril a svätý Metod boli gréckej národnosti. Narodili sa v dnešnej Thesalonike, ktorá bola v IX. storočí dôležitým obchodným a politickým strediskom byzantského cisárstva. Ležala blízko slovanských hraníc, a tak mala aj slovanské meno – Solún.

Solúnski bratia pochádzali z viacero súrodencov. Ich otec bol vysokým úradníkom a to im otváralo dvere pre podobnú kariéru. Sv. Metod sa narodil okolo roku 815–820. Istý čas bol právnikom, neskôr správcom jednej z pohraničných provincií, no už okolo roku 840 vstúpil do kláštora na hore Olymp. Jeho mladší brat Konštantín sa narodil roku 827 alebo 828. Študoval v Byzancii s mimoriadnym úspechom. Bola mu ponúknutá význačná politická funkcia, no on ju rázne odmietol a prijal kňazské svätenie. Pre svoju šikovnosť a pre svoje veľké nadanie dostal prídome „filozof“.

„V rokoch 860–861 obidvaja bratia viedli cisárske posolstvo ku Chazarom v oblasti Kaspického jazera. Na tejto ceste Konštantín našiel pozostatky sv. Klementa, pápeža a mučeníka, ktoré neskoršie zanesol do Ríma.“⁷ Krátko po ich návrate domov prišla udalosť, ktorá rozhodla o celom priebehu ich života. Knieža Rastislav požiadal byzantského cisára Michala III., aby im poslal na Veľkú Moravu „biskupa a učiteľa... ktorý by vedel vysvetliť pravú kresťanskú

⁶ Porov.: ČRVEŇ, J.: *Semestrálna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

⁷ KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny – Ranný kresťanský stredovek*. Levoča : Polypress 2001, s. 145.

vieru v ich jazyku.“⁸ Tak boli vybraní sv. Cyril a Metod, ktorí to ochotne prijali. Na Veľkú Moravu prišli roku 863. Ešte pred príchodom Konštantín zostavil písmo hlaholiku, do ktorého preložil z gréčtiny Sväté písmo. Ich misijnú činnosť sprevádzal úspech, ale, pochopiteľne, aj ťažkosti, ktoré im robilo latinské duchovenstvo.

„Ich činnosť má tieto tri hlavné známky:

1. do bohoslužieb východného i západného obradu zaviedli sloviensky jazyk;
2. založili prvé školy, kde sa vyučovala a vychovávala mládež v tomto jazyku, takže sa stali zakladateľmi našej a slovanskej kultúry vôbec;
3. podľa plánov kniežaťa Rastislava sa usilovali zorganizovať osobitnú hierarchiu s vlastnou cirkevnou provinciou.“⁹

Po troch rokoch účinkovania sa vybrali do Ríma obhájiť svoje učenie. V Ríme ich veľmi milo prijal pápež Hadrián II. Schválil slovanské bohoslužobné knihy a odporúčal, aby ich žiaci boli vysvätení za kňazov. „Metod zas bol po obdržaní biskupskej vysviacky menovaný na metropolitu Moravy a Panónie so stolicou v Mitrovici-Sirmium a pápežského legáta pre obidve tieto krajiny.“¹⁰ No na Veľkej Morave sa musel vrátiť sám, lebo Konštantín v Ríme ťažko ochorel a len-len že mal čas zložiť rehoľné sľuby a obliecť si rehoľné rúcho, lebo krátko nato, 14. 2. 869 zomrel. Pred smrťou prijal rehoľné meno Cyril. Po príchode na Veľkú Moravu mal Metod neustále problémy s nemeckými biskupmi. Proti nemu bol aj knieža Svätopluk. A tak bol vrhnutý do väzenia. Až po osobnom zásahu pápeža Jána VIII. bol po 2 rokoch prepustený na slobodu. Opäť šiel do Ríma, aby celý problém ešte raz predložil Jánovi VIII. On z neho sňal všetky obvinenia a vydal bulu, ktorá navrátila slovanskej bohoslužbe prednostné práva, ktoré jej dal Hadrián II. Podobného uznania dokonalej právoplatnosti sa Metodovi dostalo aj od byzantského cisára a od patriarchu Fócia. V posledných rokoch svojho života sa venoval predovšetkým prekladom Svätého písma a bohoslužobných kníh. Zomrel 6. apríla 885. „Medzi najbližších spolupracovníkov a žiakov sv. Cyrila a Metoda patrili Gorazd, Klement, Naum, Sáva a Angelár. Týchto piatich spolu s ich učiteľmi Cyrilom a Metodom uctievajú Bulhari 17. júla pod menom *svätí sedmočíselníci*.“¹¹

⁸ *Vita Constantini XIV*, 2-4: ed. Cit., s. 199.

⁹ KUMOR, *Cirkevné dejiny – Ranný kresťanský stredovek*. 2001, s. 145.

¹⁰ KUMOR, *Cirkevné dejiny – Ranný kresťanský stredovek*. 2001, s. 138.

¹¹ KUMOR, *Cirkevné dejiny – Ranný kresťanský stredovek*. 2001, s. 147.

1.4.2 Hlásatelia evanjelia

Hoci sv. Cyril a sv. Metod boli vychovaní v byzantskej kultúre, vedeli sa stať apoštolmi Slovanov v plnom zmysle tohto slova. Prezieravá činnosť, hlboké a pravoverné učenie, vyrovnanosť, oddanosť, apoštolská horlivosť a neohrozená veľkodušnosť mu získali uznanie a dôveru rímskych pápežov, carihradských patriarchov, byzantských cisárov a rôznych kniežat nových slovanských kmeňov. Preto sa Metod stal vodcom a právoplatným pastierom Cirkvi, ktorá v tej dobe zapúšťala korene v spomenutých národoch; je uctievaný od všetkých, spoločne s bratom Konštantínom, ako hlásateľ evanjelia a učiteľ, poslaný Bohom a svätým apoštolom Petrom a ako základ plnej jednoty medzi novozaloženými a starobylými cirkvami.

Odlúčenie od vlasti, ktorú Boh niekedy požaduje od vyvolených ľudí, je vždy tajomnou a plodnou podmienkou pre rozvoj a rast Božieho ľudu na zemi. Napríklad, ako i Boh Abrahámovi povedal, aby odišiel zo svojej zeme a išiel tam, kde mu ukáže, tak niečo podobné bolo i s Cyrilom a Metodom, keď Božia prozreteľnosť zaznela hlasom byzantského cisára, aby sa odobrali na misie medzi Slovanov. Tu Konštantín odpovedá slovami: „Hoci ustatý i chorý na tele, s radosťou pôjdem do tej krajiny,“¹² „s radosťou odchádzam pre kresťanskú vieru.“¹³

Keď prišli medzi Slovanov, tí ich prijali s otvorenou náručou, ale veľké problémy im spôsobovalo nemecké duchovenstvo. Konštantín a Metod však kvôli nim necúvali pred skúškou: nepochopenie, otvorená zlá vôľa, ba dokonca u sv. Metoda aj putá, prijaté z lásky ku Kristovi, neprinútili ani jedného ani druhého, aby zanechali vytrvalý úmysel a slúžili dobru slovanských národov a jednote všeobecnej Cirkvi. To bola cena, ktorú museli zaplatiť za šírenie evanjelia, za misijné úsilie. Kvôli hlásaniu evanjelia vzali na seba aj ťažkú úlohu preložiť texty Svätého písma z gréčtiny. Tým pádom museli pochopiť a preniknúť reč, zvyky a tradície vlastné slovanským kmeňom. Museli sa najprv postarať o to, aby dobre poznali vnútorný svet tých, ktorým chceli hlásať Božie slovo. Už predtým Konštantín a jeho spolupracovníci utvorili novú abecedu, aby hlásané a vysvetľované pravdy mohli byť zapísané slovanským jazykom, a tak boli celkom pochopiteľné a prijaté tými, ktorým boli určené. Bola to námaha naozaj hodná misionárskeho ducha, lebo naučiť sa jazyk nových národov a zároveň preniknúť do ich mentality nie je nič ľahké. To vytvára z Cyrila a Metoda opravdivé vzory pre všetkých misionárov, aby Božie slovo, ktoré hlásajú, bolo všetkým zrozumiteľné podľa ich výrazových prostriedkov rozličných kultúr a civilizácií.

¹² *Vita Constantini XIV.*, 9: ed. cit., s. 200.

¹³ *Vita Constantini VI.*, 7: ed. cit., s. 179.

1.4.3 Založili Cirkev Božiu

Príznačnou charakteristickou črtou v správaní slovanských apoštolov, ktorú treba zvlášť zdôrazniť, je ich pokojný spôsob, akým budovali Cirkev, pričom boli vedení víziou jednej, svätej a všeobecnej Cirkvi. Treba však aj zdôrazniť, že sv. Cyril a Metod patrili ku gréckej kultúre, a teda i k cirkevnej tradícii kresťanského východu. Už v ich časoch sa začali rozdiely medzi Rímom a Carihradom vyostrovať, hoci poľutovaniahodný rozkol bol ešte ďaleko.

Vo vtedajšej Byzantskej ríši sa už dávno konali posvätné obrady po grécky. No Konštantínovi, vďaka jeho štúdiám, boli známe tradície mnohých národných cirkví, ktoré v bohoslužbách používali jazyk svojho ľudu. A preto aj slovanskí apoštoli používali bez obáv slovanský jazyk pre liturgické obrady. No západné kresťanstvo po tzv. sťahovaní národov spojilo v jeden celok nové prisťahované národnostné skupiny a rozšírilo na ne latinský jazyk, liturgiu a kultúru, čo prispievalo k upevneniu ich jednoty a mocnejšiemu utvrdeniu v Európe. Preto je pochopiteľné, že za takejto situácie sa každá odlišnosť považovala za ohrozenie tejto jednoty.

Z tohto hľadiska sa zdá zvlášťne a podivuhodné, že hoci sv. bratia pôsobili v takých zložitých a neistých pomeroch, nijako sa neusilovali vnucovať národom, ktorým mali hlásať evanjelium, nepopierateľne vyššiu úroveň gréckeho jazyka a kultúry alebo zvyky a obyčaje pokročilejšej spoločnosti, v ktorej vyrastali a ktoré im istotne boli bližšie a milšie. Ich ideálom bolo spojiť veriacich v Kristovi. Preto tiež pokladali za svoju povinnosť, i keď boli poddanými východnej ríše a ako veriaci podliehali Carihradu, podávať správy zo svojej misijnej činnosti rímskemu pápežovi a predložiť mu na schválenie svoje učenie, ako aj preložené liturgické knihy, či metódy pre evanjelizáciu Slovanov. Svojho poslania sa ujali z poverenia Carihradu, ale potom sa v určitom zmysle usilovali o jeho potvrdenie tým, že sa obracali na apoštolskú stolicu v Ríme, ako na viditeľný stred cirkevnej jednoty. Tým budovali Cirkev ako jednu, svätú, katolícku a apoštolskú. Zvlášť Metod neváhal čeliť rozličným neporozumeniam, sporom, ohováraniam, ba dokonca aj fyzickému prenasledovaniu, len aby splnil svoje kresťanské a biskupské povinnosti a záväzky rovnako voči byzantskej cirkvi, v ktorej sa zrodil a ktorá mu spolu s Cyrilom zverila misionárske poslanie, ako aj voči rímskej cirkvi, ktorej vďačil za svoj arcibiskupský úrad, podobne i voči cirkvi vznikajúcej v slovanských zemiach, ktorú prijal za svoju, a ktorú vedel i brániť, pretože bol presvedčený, že je v práve pred cirkevnými i občianskymi vládnymi predstaviteľmi.

1.4.4 Katolícky zmysel Cirkvi

Zvlášťne zdôraznenie si nezasluhuje len evanjeliový obsah učenia hlásaného sv. Cyrilom a Metodom. Veľmi výrazná a poučná pre dnešnú Cirkev je aj katechetická a pastoračná metóda, ktorú používali pri apoštolskej činnosti

medzi národmi, ktoré dovtedy ešte nepočuli sláviť Božie tajomstvá vo svojej materčine a nepočuli ešte ani hlásať Božie slovo spôsobom celkom prístupným ich mysleniu a rešpektujúcim ich konkrétne životné pomery. Svätý Cyril tento spôsob pastoračnej metódy obhajoval v Benátkach pred zástupcami cirkevnej kultúry, ktorí sa kŕčovite pridržiavali pomerne úzkeho chápania cirkevnej skutočnosti a boli proti tomuto ich chápaniu. Ako dôkaz použil skutočnosť, že mnoho národov zaviedlo už v minulosti liturgiu vo vlastnej reči, ako boli napr. Arméni, Peržania, Góti, Avari, Arabi a mnoho iných. Na ich ďalšie argumenty nachádzal odpovede vo Svätom písme, napr. „... a aby každý jazyk vyznával, Ježiš Kristus je Pán, na slávu Boha Otca“ (*Flp 2,11*).

Cirkev je katolícka i preto, že vo všetkých ľudských okolnostiach a pomeroch vie predkladať zjavenú pravdu, ktorú ochraňuje neporušenú v jej Božom obsahu, a to tak, aby zodpovedala vznešeným ideálom a spravodlivým očakávaniam každého človeka a národa. Tento konkrétny rozmer katolíckosti, vpísaný samým Kristom do samého základného zriadenia Cirkvi, je niečím konkrétnym a nie niečím statickým, nehistorickým a povrchne jednoznačným; naopak, vzniká a rozvíja sa v určitom zmysle každodenne ako niečo nové, čo plynie z jednomyselnej viery všetkých, čo veria v trojjediného Boha, zjaveného v Ježišovi Kristovi, ktorého hlása Cirkev pôsobením Ducha Svätého. Takýto katolícky rozmer Cirkvi sa takisto prejavuje aj v aktívnej spoluzodpovednosti a veľkodušnej spolupráci všetkých v prospech všeobecného dobra. Cirkev všade uplatňuje svoju univerzálnosť tým, že svojou materinskou starostlivosťou povznáša naozaj každú ľudskú hodnotu a zároveň sa usiluje o to, aby sa všetci zjednotili navzájom medzi sebou i s Bohom v jeho pravde a láske.

Toto evanjeliové poslanstvo, ktoré sv. Cyril a Metod preložili pre slovanské národy, bolo odovzdávané hlásaním a katechézou v súlade s večnými pravdami a zároveň bolo aj prispôsobené konkrétnej historickej situácii. „Vďaka misijnému úsiliu oboch svätcov slovanské národy si mohli po prvý raz uvedomiť svoje povolanie a mať účasť na večnom zámere Najsvätejšej Trojice vo večnom pláne spásy sveta, a tak sa mohli cítiť spolu s ostatnými národmi zeme potomkami a dedičmi zmluvy, ktorú Boh uzavrel s Abrahámom“ (*porov. Gn 15,1-21*).

1.4.5 Evanjelium a kultúra

Solúnski bratia nepriniesli len vieru, ale priniesli so sebou aj kultúru starovekého Grécka. Tým, že zakoreňovali evanjelium do miestnej kultúry národov, ktorým ho hlásali, sv. Cyril a Metod si získali zvláštne zásluhy o vytvorenie a rozvoj tejto kultúry, alebo lepšie povedané, mnohých rôznych kultúr. Všetky kultúry slovanských národov naozaj vďačia za svoj vlastný „začiatok“ a rozvoj práve pôsobeniu solúnskych bratov. Ich originálnym a geniálnym výtvorom je abeceda, ktorou prispeli ako základným prínosom ku

kultúre a literatúre všetkých slovanských národov. Rovnako preklad posvätných kníh, ktorý urobili Cyril, Metod a ich žiaci. Tie dodali kultúrnu schopnosť a dôstojnosť jazyku staroslovienskej liturgie. Tento jazyk potom bol za dlhé stáročia nielen jazykom cirkevným, ale aj úradným a literárnym, ba dokonca hovorovým jazykom vzdelanejších tried vo väčšine slovanských národov, zvlášť u Slovanov východného obradu.

Prvé liturgické knihy, tlačené v tomto jazyku, vyšli v krakovskom Chráme sv. Kríža, kde sa usadili slovanskí benediktíni. Až dodnes tento jazyk používa byzantská liturgia východných slovanských cirkví gréckeho obradu. Tieto zásluhy o kultúru všetkých slovanských kmeňov a národov pôsobia, že evanjelizačné dielo sv. Cyrila a Metoda je v dejinách i v živote týchto kmeňov a národov stále živé.

1.4.6 Význam kresťanského tisícročia

Apoštolsko-misijnú činnosť sv. Cyrila a Metoda, spadajúcu do polovice 9. storočia, možno považovať za prvú účinnú evanjelizáciu Slovanov. Rozvíjala sa v rozličnom stupni na rôznych územiach, ale sústredila sa hlavne na oblasť vtedajšej Veľkej Moravy. V okruhu veľmi rozsiahleho vplyvu tejto apoštolskej činnosti sa nachádzali aj ostatné skupiny západných Slovanov, zvlášť Česi. Prvý historický český knieža z rodu Přemyslovcov, Bořivoj, bol pravdepodobne pokrstený podľa slovanského obradu. Neskôršie tento vplyv zasiahol aj lužicko-srbské kmene a územie južného Poľska. Po páde Veľkomoravskej ríše (905–906) tento obrad však bol vymenený latinským. Pozornosť si zasluhuje skutočnosť, že ešte v polovici 10. storočia, v dobe sv. Václava, sa oba prvky silne navzájom prenikali a vzájomne sa prelínali aj oba liturgické jazyky: slovanský a latinský.

Starostlivosť svätých bratov priniesla ešte viditeľnejšie plody medzi balkánskymi Slovanmi. Vďaka ich apoštolátu sa upevnilo už prv zakorenené kresťanstvo v Chorvátsku. Cyrilometodská misia sa upevnila a podivuhodne sa rozvinula aj v Bulharsku, zvlášť prostredníctvom ich učeníkov vyhnaných z pôvodného pôsobiska. Tu vďaka sv. Klementovi Ochridskému vzniklo veľmi účinné stredisko mníšskeho života. Zvlášť sa tu rozvinula abeceda, nazývaná cyrilika. Odtiaľ sa kresťanstvo šírilo cez susedné Rumunsko do starej Kyjevskej Rusi a neskôršie sa z Moskvy rozšírilo aj ďalej na Východ.

Po jedenástich stáročiach vidíme celkom jasne, že dedičstvo solúnskych bratov pre Slovanov je a zostáva hlbšie a pevnejšie než akékoľvek rozdelenie. Obidve kresťanské tradície - východná, ktorá pochádza z Carihradu, a západná, pochádzajúca z Ríma - vznikli v lone jedinej Cirkvi, hoci v rozličných kultúrach a pri rôznom prístupe k tým istým problémom. Takáto rôznosť, ak správne chápeme jej pôvod, hodnotu a význam, môže len obohatovať európsku kultúru i

jej náboženskú tradíciu a môže sa práve tak isto stať primeranou základňou pre jej duchovnú obnovu.

Už od 9. storočia, kedy kresťanská Európa nadobudla nové obrysy a usporiadanie, sv. Cyril a Metod nám predložili poslanstvo, ktoré sa ukazuje veľmi časové aj pre našu dobu. Možno povedať, že pre týchto dvoch hlásateľov evanjelia bola príznačná ich láska ku všeobecnému cirkevnému spoločenstvu na Východe i na Západe, v ktorom vyhradili miesto pre novú cirkev, ktorá sa rodila v slovanských národoch. Od nich vychádza aj pre dnešných kresťanov výzva, aby budovali toto spoločenstvo spoločnými silami. Príklad sv. Cyrila a Metoda platí však ešte viac na osobitnom poli misionárskej činnosti. Tá je totiž základnou úlohou Cirkvi a dnes je osobitne naliehavá vo forme „inkulturácie“, t. j. v zasadzovaní evanjelia do miestnej domácej kultúry a zároveň aj začlenenie týchto kultúr do cirkevného života. Obaja bratia nielenže plnili svoje poslanie s plným rešpektom voči kultúre, ktorá u slovanských národov už jestvovala, ale pomocou náboženstva ju tiež ustavične zošľachtľovali a zvyšovali jej úroveň. Naši solúnski bratia sú akoby ohnivká, akýsi duchovný most medzi východnou a západnou tradíciou, ktoré obidve splývajú v jednu veľkú všeobecnú tradíciu Cirkvi. Sú nám vzormi a zároveň aj patrónmi v ekumenickom úsilí sesterských cirkví, západnej i východnej. „Cyril a Metod svojimi osobnosťami a svojím dielom sú postavami, ktoré vzbudzujú vo všetkých kresťanoch veľkú "nostalgiu po zjednotení" a po jednote medzi dvoma sesterskými cirkvami Východu a Západu.“¹⁴ Tým, že sv. Cyril a Metod uplatňovali svoje charizmatické dary, prispeli rozhodujúcim prínosom pri budovaní Európy, nielen pokiaľ ide o jej kresťanské náboženské spoločenstvo, ale aj čo sa týka jej občianskej a kultúrnej jednoty.

Záver

Ján Pavol II. konštatuje, že sa patrí, aby celá Cirkev dôstojne a radostne oslávila tisícsté výročie, ktoré už uplynulo od dovŕšenia apoštolského diela prvého arcibiskupa pre slovanské národy, Metoda a jeho brata Cyrila. Zároveň si máme pripomenúť, že tieto národy tým vstúpili na javisko dejín spásy.

Všetci vieme pochopiť, s akou veľkou radosťou sa práve na oslavu tohto výročia tešil prvý slovanský pápež, ktorý bol takmer po dvetisíc rokoch povoláný na biskupskú stolicu sv. Petra v Ríme. Keď sa napĺňalo jedenáste storočie od úmrtia sv. Metoda, želal si byť aspoň duchovne na Velehrade – kde, ako sa zdá, prozreteľnosť dovolila Metodovi zakončiť jeho apoštolský život. Chcel sa tiež zastaviť v rímskej Bazilike sv. Klementa, kde bol sv. Cyril pochovaný a pri hrobe obidvoch týchto bratov a slovanských apoštolov odporučil Najsvätejšej Trojici ich duchovné dedičstvo osobitnou modlitbou.

¹⁴ JÁN PAVOL II.: Príhovor na ekum. stretnutí v Bazilike sv. Mikuláša v Bari (26. februára 1984), 2: Insegnamenti VII, 1 (1984), s. 532.

1.5 Dominum et vivificantem

Úvod¹⁵

Svätý Otec Ján Pavol II. túto encykliku o Duchu Svätom v živote Cirkvi a sveta napísal v 18. roku svojho pontifikátu, a zverejnená bola 18. mája 1986 na slávnosť Zoslania Ducha Svätého.

V úvode tejto encykliky sa Svätý Otec priznáva k povzbudeniu, ktoré ho viedlo k napísaniu tohto dokumentu. Bolo to vydanie encykliky *Redemptor hominis* (Vykupiteľ človeka), ktorá vyšla 4. marca 1979 a encykliky *Dives in misericordia* (Bohatý na milosrdenstvo) zo dňa 30. novembra 1980. Z tohto povzbudenía vzniká encyklika o Duchu Svätom, „ktorý vychádza z Otca i Syna a ktorému sa vzdáva tá istá poklona a sláva ako Otcovi a Synovi“.

1.5.1 Kapitola – Duch Otca a Syna daný Cirkvi

Pán Ježiš svojim učeníkom i nám pri Poslednej večeri, ktorá predchádzala jeho utrpenie a smrť, ale aj slávne zmŕtvychvstanie, dal tento príslub: „A urobím všetko, o čo budete prosiť v mojom mene, aby bol Otec oslávený v Synovi. Ak ma budete prosiť o niečo v mojom mene, ja to urobím.“ Ak ma milujete, budete zachovávať moje prikázania. A ja poprosím Otca a on vám dá iného Tešiteľa, aby zostal s vami naveky, Ducha pravdy, ktorého svet nemôže prijať, lebo ho nevidí, ani nepozná. Vy ho poznáte, veď ostáva u vás a bude vo vás. Nenechám vás ako siroty, prídem k vám. Ešte chvíľku a svet ma už neuvidí, ale vy ma uvidíte, lebo ja žijem a aj vy budete žiť. V ten deň spoznáte, že ja som v svojom Otcovi, vy vo mne a ja vo vás. Kto má moje prikázania a zachováva ich, ten ma miluje. A kto miluje mňa, toho bude milovať môj Otec; aj ja ho budem milovať a zjavím mu seba samého“ (*porov. KKC, č. 692*).

Keď Ježiš zvestuje a sľubuje príchod Ducha Svätého, nazýva ho doslovne "Paraklytom", to jest "Tým, ktorý je prizvaný", *ad-vocatus*. "Paraklytus" sa obyčajne prekladá ako "Tešiteľ", keďže Ježiš je prvý Tešiteľ. V slovenskom preklade "zástanca". Sám Pán nazýva Ducha Svätého "Duchom Pravdy" (*porov. KKC, č. 692*).

Duch Svätý prichádza po ňom a zásluhou jeho diela, aby prostredníctvom Cirkvi vo svete pokračoval v diele radostnej zvesti spásy.

Pán Ježiš povedal: „Lenže hovorím vám pravdu: Je pre vás lepšie, aby som odišiel. Lebo ak neodídem, Tešiteľ k vám nepríde. Ale keď odídem, pošlem ho k

¹⁵ Porov.: KONFEDERÁK, L.: *Seminárna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula. 2002.

vám. A keď príde on, ukáže svetu, čo je hriech, čo spravodlivosť a čo súd. Hriech je, že neveria vo mňa, spravodlivosť, že idem k Otcovi a už ma neuvidíte, a súd, že knieža tohto sveta je už odsúdené. Ešte veľa vám mám toho povedať, ale teraz by ste to nezniesli. Keď príde on, Duch pravdy, uvedie vás do plnej pravdy, lebo nebude hovoriť sám zo seba, ale bude hovoriť, čo počuje, a zvestuje vám, čo má prísť. On ma oslávi, lebo z môjho vezme a zvestuje vám. Všetko, čo má Otec, je moje. Preto som povedal, že z môjho vezme a zvestuje vám“ (*Jn 16,7-15*).

Ako je zrejmé z týchto slov, jednou z podmienok príchodu Ducha Svätého je Kristov návrat k Otcovi. Tento návrat znamená nové darovanie sa Boha človekovi. Toto darovanie sa Boha v daroch Ducha Svätého, alebo ešte lepšie povedané, v samej osobe Ducha Svätého. Tento dar je za cenu Kristovho utrpenia, smrti a slávneho zmŕtvychvstania, za cenu veľkonočného tajomstva a práve za túto cenu prichádza Duch Svätý, aby zostal s apoštolmi, s Cirkvou a prostredníctvom nej aj v celom svete.

Ale skúsme sa vrátiť o niekoľko rokov späť, kedy Pán Ježiš prichádza do svojho bydliska, do Nazareta, v ktorom prežil tridsať rokov. V sobotu vstupuje do synagógy, kde číta túto stať z proroka Izaiáša: „Duch Pána, Jahveho, je na mne, pretože ma Pán pomazal, poslal ma hlásať radosť ubitým, obviazať zlomených srdcom, zajatcom ohlásiť slobodu a spútaným oslobodenie“ (*Iz 61,1*).

Keď dočítal túto stať, knihu zvinul a dodal tieto slová: „Dnes sa splnilo toto Písmo, ktoré ste práve počuli“ (*Lk 4,21*).

Kristus je tým Pomazaným Božím, ale prevyšuje všetkých pomazaných v celom Starom zákone. Ľudia v Nazarete ho neprijali ako Mesiáša, ale jeho zjavenie v Duchu Svätom bolo zvestované Jánom Krstiteľom, ktorý dal ľuďom odpoveď na otázku, či azda on je Mesiáš: „Ale Ján dal odpoveď všetkým: Ja vás krstím vodou. No prichádza mocnejší, ako som ja. Ja nie som hoden rozviazať mu remienok na obuvi. On vás bude krstiť Duchom Svätým a ohňom. V ruke má vejačku, aby si vyčistil humno a pšenicu zhromaždil do svojej sýpky, ale plevy spáli v neuhasiteľnom ohni“ (*Lk 3,16-17*).

Tieto slová potvrdzujú všetci traja synoptici: „Keď bol Ježiš pokrstený, hneď vystúpil z vody. Vtom sa mu otvorilo nebo a on videl Božieho Ducha, ktorý ako holubica zostupoval a prichádzal nad neho. A z neba zaznel hlas: „Toto je môj milovaný Syn, v ktorom mám zaľúbenie“ (*Mt 3,16-17*).

„Táto plnosť Ducha nemala však ostať iba pre Mesiáša, ale mala sa odovzdať celému mesiášskemu ľudu. Kristus viackrát prisľúbil toto vylitie Ducha a tento sľub najprv v deň Veľkej noci a potom oveľa zjavnejším spôsobom v deň Turíc“ (*KKC č. 1287*). Týmto vzniká veľmi úzky vzťah medzi poslaním Ježiša Krista a poslaním Ducha Svätého v dejinách spásy.

Ako je už vyššie spomenuté, Duch Svätý bol daný Cirkvi. Dogmatická konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu *Lumen gentium* o tomto dare hovorí: „Keď však bolo dokonané dielo, ktoré dal Otec vykonať Synovi na zemi, bol na Turíce zoslaný Duch Svätý, aby Cirkev ustavične posväcoval a aby tak veriaci

mali skrze Krista v jednom Duchu prístup k Otcovi. On je Duch života, čiže prameň vody prúdiacej do života večného, skrze ktorého Otec oživuje ľudí, čo odumreli hriechu, kým nevzkriesi v Kristu ich smrteľné telá“ (LG 4).

Vieme, čo nasledovalo po tomto zoslaní Ducha Svätého na zhromaždených vo večeradle. Ako títo jednoduchí a ustráchaní ľudia zo strachu pred židmi vychádzajú zo zamknutej izby a vydávajú svedectvo o Ježišovi Kristovi. Obdobie Cirkvi sa teda začalo príchodom Duchom Svätého na apoštolov. Inak povedané, tým, že všetky predpovede a prisľuby vzťahujúce sa na Ducha Svätého sa začali plniť a prostredníctvom nástupcov – apoštolov, biskupov a kňazov aj po celé stáročia neustále pôsobiť. Druhý vatikánsky koncil, koncil 20. storočia, hovorí: „Duch prebýva v Cirkvi a v srdciach veriacich ako v chráme a v nich sa modlí a vydáva svedectvo, že sme prijatí za deti Božie. Cirkev – ktorú privádza k všetkej pravde a zjednocuje v spoločnom nažívaní a službe – vyostruje a vedie rozmanitými hierarchickými a charizmatickými darmi a okrášľuje ju svojím ovocím. Omladzuje Cirkev silou evanjelia, stále ju obnovuje a vedie k dokonalej jednote s jej Ženíchom. Lebo Duch a Nevesta hovoria Pánu Ježišovi: Príď!“ (LG 4).

Práve tento koncil, ktorý sa nechal viesť práve Duchom Svätým, je do značnej miery ekleziologický – zameraný na tému Cirkvi, ale aj pneumatologický – preniknutý pravdou o Duchu Svätom.

1.5.2 Kapitola – Duch, ktorý ukazuje svetu, čo je hriech

Pán Ježiš hovorí: „Lenže hovorím vám pravdu: Je pre vás lepšie, aby som odišiel. Lebo ak neodídem, Tešiteľ k vám nepríde. Ale keď odídem, pošlem ho k vám. A keď príde on, ukáže svetu, čo je hriech, čo spravodlivosť a čo súd. Hriech je, že neveria vo mňa, spravodlivosť, že idem k Otcovi a už ma neuvidíte, a súd, že knieža tohto sveta je už odsúdené“ (Jn 16,7-11).

Duch Svätý prichádza ukázať, čo je hriech a čo spravodlivosť – ukázať spásu sveta, spásu ľudí. Duch Svätý ukazuje, čo je hriech vo svetle Kristovho kríža. Ukazuje práve ten hriech, ktorý je odsúdený Kristovou výkupnou obetou.

Duch Svätý pôsobí v celých dejinách spásy, teda pôsobil aj na zasadaniach DVK, ktorý vo svojej pastorálnej konštitúcii Gaudium et spes hovorí: „Preto koncil, svedok a tlmočník viery všetkého Kristom zhromaždeného ľudu Božieho, nemôže podať výrečnejší dôkaz spolupatričnosti, úcty a lásky k celej ľudskej rodine, ku ktorej prislúcha, ako keď s ňou nadviaže dialóg o týchto rozličných problémoch, objasňujúc ich vo svetle evanjelia a dávajúc k dispozícii ľudskému pokoleniu spasiteľné sily, ktoré Cirkev, vedená Duchom Svätým, dostáva od svojho Zakladateľa. Ide totiž o záchranu človeka, o obrodu ľudskej spoločnosti. Stredobodom celého nášho výkladu bude teda človek, jediný a celý človek, s telom a dušou, srdcom a svedomím, rozumom a vôľou.

A tak tento svätý cirkevný snem, keď vyhlasuje vznešenosť povolania človeka, tvrdiac, že je doň vložené akoby Božie semeno, ponúka ľudskému pokoleniu úprimnú spoluprácu Cirkvi na budovaní všeobecného bratstva, ktoré by zodpovedalo tomuto povolaniu. Cirkev nevedú nijaké pozemské ambície. Ide jej len o jedno: pokračovať pod vedením Ducha Utešiteľa v diele samého Krista, ktorý prišiel na svet, aby vydal svedectvo o pravde, aby spasil, a nie súdil, aby slúžil, a nie aby si dal posluhovať“ (GS 3).

Keď teda Peter hovorí o hriechu tých, ktorí neuverili a odsúdili Ježiša na smrť, jeho slová sú zároveň svedectvom o víťazstve nad hriechom. Lebo tomu, čo bolo zo strany ľudí najväčším hriechom, zodpovedá v srdci Vykupiteľa obeta najväčšej lásky, ktorá prevyšuje zlobu všetkých ľudských hriechov. Na základe toho Cirkev neváha v rímskej liturgii veľkonočnej vigílie každý rok opakovať: O, felix culpa“(Ó, šťastná vina), kedy slávnostným spevom «Exultet» sa ohlasuje zmŕtvychvstanie.

Tu sa natíska otázka: Ako vlastne vzniká hriech?

Svätý Otec v tomto dokumente odpovedá, že podľa svedectva na počiatku hriech vo svojej prvotnej skutočnosti vzniká vo vôli a vo svedomí človeka, predovšetkým ako «neposlušnosť», čiže sprotivenie sa vôle človeka vôli Boha. Táto prvotná neposlušnosť predpokladá odmietnutie alebo aspoň odsunutie pravdy obsiahnutej v Božom slove, ktoré tvorí svet.

«Neposlušnosť» značí teda prekročenie hranice, ktorá je pre vôľu a slobodu človeka ako stvoreného bytia neprekročiteľná. Lebo Boh Stvoriteľ je jediným a definitívnym zdrojom morálneho poriadku vo svete, ktorý stvoril. Človek nemôže sám od seba určiť, čo je dobré a čo zlé, nemôže «poznať dobro a zlo» ako Boh.

Neposlušnosť, ako prvotná dimenzia hriechu človeka, je odmietnutím tohto zdroja s nárokom človeka stať sa autonómnym a výlučným zdrojom rozhodovania o tom, čo je dobré a čo je zlé. Človek je stvorený na «obraz a podobu» svojho Stvoriteľa a je pozvaný, aby mal účasť na pravde a láske. Ale vplyvom «otca lži» sa odlúčil od tejto účasti. Ale do akej miery? Určite nie do takej miery ako satan. Už v knihe Genezis možno zbadáť tento rozdiel stupňa medzi «duchom zla» zo strany toho, ktorý hreší (zostáva v hriechu) od počiatku a ktorý už je odsúdený, a zlom neposlušnosti zo strany človeka. Táto neposlušnosť je však odvrátením sa od Boha a v istom zmysle uzavretím sa ľudskej slobody voči nemu. «Duch temnôt» je totiž schopný napriek všetkému svedectvu stvorenia a s ním spätej ekonómie spásy predstaviť Boha ako nepriateľa vlastného stvorenia a predovšetkým ako nepriateľa človeka, ako zdroj nebezpečenstva a ohrozenia pre človeka. Vidíme, ako to potvrdzuje v našej novovekej dobe, v ktorej sa ateistické ideológie usilujú celkom odstrániť náboženstvo. Človek je, vraj, akoby olúpený o vlastné človečenstvo, keď prijíma ideu Boha a privlastňuje mu to, čo patrí človekovi a výlučne človekovi.

DVK poukazuje na autonómiu časných vecí tak, že ak sa pod autonómiou pozemských skutočností rozumie, že stvorené veci a samotné spoločenstvá majú

vlastné zákony a hodnoty, ktoré má človek postupne poznávať, uplatňovať a usporadovať, tak žiadať ju je celkom oprávnené, a nielenže sa jej domáhajú ľudia našej doby, ale aj zodpovedá vôli Stvoriteľa. Lebo všetky veci práve nakoľko sú stvorené, majú svoju stálosť, pravdivosť a dobrotu, vlastné zákony a svoj poriadok: toto musí človek rešpektovať tým, že uznáva príslušné metódy jednotlivých náuk a technických odborov.

Preto metodický výskum vo všetkých disciplínach, ak sa koná naozaj vedeckým spôsobom a v zhode s mravnými zásadami, sa nikdy nedostane do skutočného rozporu s vierou, keďže časné skutočnosti i danosti viery majú svoj pôvod v tom istom Bohu. Ba kto sa pokorne a vytrvalo usiluje preniknúť do tajomstva reality, toho akoby viedla ruka Božia i keď si to neuvedomuje, lebo Boh udržuje všetky veci a spôsobuje, aby boli tým, čím sú. V tomto ohľade možno len ľutovať, že sa i medzi samými kresťanmi niekedy vyskytli určité stanoviská, ktoré si nedostatočne uvedomovali oprávnenú autonómnosť vedy. Tým vyvolali spory a kontroverzie, ktoré priviedli viacerých k názoru, že viera a veda si protirečia. Ak sa však pod „autonómiou časných daností“ rozumie, že stvorené veci sú nezávislé od Boha a že človek ich môže používať bez zreteľa na Boha, vtedy nikomu, kto uznáva Boha, nemôže uniknúť, do akej miery sú pomýlené podobné názory. Veď stvorenie bez Stvoriteľa zaniká. Ostatne, všetci veriaci ktoréhokolvek náboženstva vždy počuli hlas Boží a vnímali jeho prejavy v reči stvorenstva. Ba zabúdaním na Boha sa začloňuje samo stvorenstvo (*porov. GS 36*).

Cirkev, čerpajúc podnety zo zjavenia, verí a vyznáva, že hriech je urážkou Boha. Duch Svätý, ktorý podľa Kristových slov «ukazuje, čo je hriech», je láskou Otca i Syna, a ako láska je trojičným Darom a zároveň večným prameňom všetkého Božieho darovania zameraného na stvorenie. A tak poslanie Ducha Svätého «ukázať, čo je hriech» znamená ukázať pred stvorením a predovšetkým v hĺbke ľudského svedomia, že nad hriechom zvíťazila obeta Božieho Baránka, ktorý sa stal služobníkom poslušným «až na smrť» a svojím zadosťučinením za neposlušnosť človeka uskutočňuje vykúpenie sveta. Takto Duch Pravdy, Tešiteľ, «ukazuje, čo je hriech».

Pán Ježiš po svojom zmŕtvychvstaní povedal apoštolom tieto slová: „Večer, v ten istý prvý deň v týždni, keď boli učeníci zo strachu pred Židmi zhromaždení za zatvorenými dverami, prišiel Ježiš, stal si doprostred a povedal im: „Pokoj vám!“ Ako to povedal, ukázal im ruky a bok. Učeníci sa zaradovali, keď videli Pána. A znova im povedal: „Pokoj vám! Ako mňa poslal Otec, aj ja posielam vás.“ Keď to povedal, dýchol na nich a hovoril im: „Prijmite Ducha Svätého! Komu odpustíte hriechy, budú mu odpustené, komu ich zadržíte, budú zadržané“ (*Jn 20,19-23*).

Ježiš udeľuje apoštolom moc odpúšťať hriechy, aby ju odovzdávali svojim nástupcom v Cirkvi. Táto moc však predpokladá a zahŕňa spasiteľnú moc Ducha Svätého, on je ten, ktorý «ukazuje, čo je hriech» a uskutočňuje to obrátenie

ľudského srdca, ktoré je nevyhnutnou podmienkou odpustenia hriechov. Evanjeliom zvestovaná činnosť «Ducha pravdy» sa nemôže v človekovi ináč prejaviť ako vo svedomí. V pastorálnej konštitúcii DVK sa môžeme dočítať: „V hĺbkach svedomia človek odкрýva zákon, ktorý si on sám nedáva, ale ktorý je povinný poslúchať. Jeho hlas ho neprestajne vyzýva milovať a konať dobré veci a chrániť sa zlého; a keď treba, zaznieva v srdci: Toto rob, tamtoho sa varuj! Lebo človek má v srdci od Boha vpísaný zákon a práve v poslušnosti tomuto zákonu sa prejavuje jeho dôstojnosť. Podľa neho bude aj súdený. Svedomie je najtajnejším jadrom človeka, svätynou, kde zostáva sám s Bohom, ktorého hlas sa mu vnútri ozýva. Pomocou svedomia sa podivným spôsobom poznáva ten zákon, ktorý sa splňa láskou k Bohu a bližnému. Vernosť svedomiu spája kresťanov s ostatnými ľuďmi, aby hľadali pravdu a pravdivo riešili toľké mravné problémy, ktoré skrývajú v živote jednotlivcov i v spoločenskom živote. Čím viac teda prevláda úprimné svedomie, tým viac sa jednotlivci i spoločenstvá zbavujú slepej svojvôle a usilujú sa byť v súlade s objektívnymi normami mravnosti. No nezriedka sa stáva, že svedomie sa mýli z neprekonateľnej nevedomosti, bez toho, že by stratilo svoju dôstojnosť. To, pravda, nemožno povedať vtedy, ak sa človek málo stará hľadať pravdu a dobro a keď hriechne návyky postupne takmer zaslepia svedomie (*porov. GS 16*).

Plodom správneho svedomia je predovšetkým to, že dobro i zlo sa nazýva jeho pravým menom. To urobil DVK už v spomínanej konštitúcii: „Všetko, čo je proti samému životu, teda vraždy každého druhu, genocída, potraty, eutanázia, ako aj samovraždy; všetko, čo poškodzuje celistvosť ľudskej osoby, ako okypťovanie, fyzické a duševné trýznenie a psychologické donucovanie; všetko, čo uráža ľudskú dôstojnosť, ako sú neľudské životné podmienky, svojvoľné zatvárania, deportácie, otroctvo, prostitúcia, kupčenie so ženami a mladistvými; taktiež nečestné pracovné podmienky, v ktorých sa zaobchádza s pracujúcimi ako s obyčajnými nástrojmi ziskuchtivosti, a nie ako so slobodnými a zodpovednými osobami: všetky tieto a im podobné veci sú naozaj nehanebné a poškodzujú civilizáciu, pričom sú viac na potupu tým, čo ich páchajú, než tým, čo podstupujú bezprávie, a konečne sú ťažkou urážkou Stvoriteľa (*porov. GS 27*). Lenže popri týchto slovách sú známe slová Pána Ježiša o «neodpustení» t. j. rúhanie sa proti Duchu Svätému. V evanjeliu podľa Marka čítame: „Veru, hovorím vám: Ľuďom sa odpustia všetky hriechy i rúhania, ktorými by sa rúhali. Kto by sa však rúhal Duchu Svätému, tomu sa neodpúšťa naveky, ale je vinný večným hriechom“ (*Mk 3,28-29*).

Ale v čom spočíva rúhanie Duchu Svätému? Azda v urážaní Ducha Svätého slovami? Nie, ale v odmietnutí prijať spásu, ktorú Boh ponúka skrze Ducha Svätého človekovi, pôsobiaceho obetou kríža. Kto teda odmieta Ducha Svätého, odmieta odpustenie a to znamená, že zostáva v hriechu.

1.5.3 Kapitola – Duch, ktorý dáva milosť

K príprave na slávenie Veľkého jubilea 2000 patrí niekoľkoročná príprava. V roku 1998 svoju pozornosť zvlášť Svätý Otec venuje Duchu Svätému a jeho spoluúčasti na inkarnácii Ježiša Krista. O zvestovaní Pána môžeme čítať u Lukáša toto: „V šiestom mesiaci poslal Boh anjela Gabriela do galilejského mesta, ktoré sa volá Nazaret, k panne zasnúbenej mužovi z rodu Dávidovho, menom Jozefovi. A meno panny bolo Mária. Anjel prišiel k nej a povedal: „Zdravas’, milosti plná, Pán s tebou.“ Ona sa nad jeho slovami zarazila a rozmýšľala, čo znamená takýto pozdrav. Anjel jej povedal: „Neboj sa, Mária, našla si milosť u Boha. Počneš a porodiš syna a dáš mu meno Ježiš. On bude veľký a bude sa volať synom Najvyššieho. Pán Boh mu dá trón jeho otca Dávida, naveky bude kralovať nad Jakubovým rodom a jeho kráľovstvu nebude konca.“ Mária povedala anjelovi: „Ako sa to stane, keď ja muža nepoznám?“ Anjel jej odpovedal: „Duch Svätý zostúpi na teba a moc Najvyššieho ťa zatieni. A preto aj dieťa bude sa volať svätým, bude to Boží Syn. Aj Alžbeta, tvoja príbuzná, počala syna v starobe. Už je v šiestom mesiaci. A hovorili o nej, že je neplodná! Lebo Bohu nič nie je nemožné“ (*Lk 1,26-38*).

Ako vidíme, tajomstvo vtelenia sa uskutočnilo «mocou Ducha Svätého». Spôsobil ho ten Duch, ktorý je v jednej podstate s Otcom i Synom. V tajomstve vtelenia vrcholí dielo Ducha Svätého. A preto sa na slávenie veľkého jubilea nemôžeme pripraviť inak ako v Duchu Svätom. Adoptívne synovstvo sa rodí pôsobením Ducha Svätého. Ako nás o tom poučuje sv. apoštol Pavol: „Veď všetci, ktorých vedie Boží Duch, sú Božími synmi“ (*Rim 8,14*).

Teda Božie synovstvo je do nás vštepené cez posväcujúcu milosť, ktorá je dielom Ducha Svätého. Posväcujúca milosť je v človekovi princípom a prameňom nového života – života nadprirodzeného.

V príprave na slávenie tohto jubilea je dobré vrátiť sa späť a sledovať pôsobenie Ducha Svätého počas celých dejín spásy. Pozorovať je pôsobenie už v Starom zákone, jeho pôsobenie v prvokresťanských časoch, cez celé obdobie trvania Cirkvi až po dnešný deň. Náš pohľad sa má upriamiť aj do šírky.

Žiaľ, dejiny spásy nám ukazujú, že toto darovanie sa Boha, toto sprítomnenie Boha človekovi sa stretáva s veľkým odporom, ba opozíciou. Toto si už všimol sv. apoštol Pavol, keď hovorí: „Lebo telo si žiada, čo je proti duchu, a duch, čo je proti telu. Navzájom si odporujú, aby ste nerobili to, čo chcete“ (*Gal 5,17*).

V týchto slovách je zhrnutá výzva žiť v pravde, čiže podľa príkazov správneho svedomia a zároveň je to vyznanie v Ducha pravdy ako v toho, ktorý dáva život.

V dnešnej dobe môžeme odporovanie Duchu Svätému nájsť v niektorých filozofických smeroch. Jedným z nich je materializmus, ktorý v teórii i v praxi radikálne vylučuje prítomnosť a pôsobenie Boha, «Ducha», ktorý vo svete a predovšetkým v človekovi, a to zo základného dôvodu, že neprijíma jeho existenciu. Pri tejto téme je aktuálna aj otázka života a smrti. Veď ak človek vo

svojej podstate je len «telo», smrť je pre neho neprekročiteľná hranica a definitívny koniec.

Naproti tomu stojí Cirkev, ktorá v mene Kristovho zmŕtvychvstania v úzkom a pokornom spojení s Duchom Svätým slúži životu. Duch Svätý jediný môže pomôcť človekovi ako jednotlivcovi ako spoločenstvu, oslobodiť sa od rôznych «determinizmov» tým, že ich vedie „zákonom Ducha, ktorý dáva život v Kristovi Ježišovi, oslobodil ťa od zákona hriechu a smrti. Čo bolo nemožné zákonu pre slabosť ľudskej prirodzenosti, to uskutočnil Boh, keď pre hriech poslal svojho Syna v tele podobnom hriešnemu a v tele odsúdil hriech, aby sa požiadavka zákona splnila v nás, čo nežijeme podľa tela, ale podľa Ducha“ (*Rim 8,2-4*).

Najúplnejším sviatostným vyjadrením Kristovho «odchodu» cez tajomstvo kríža a zmŕtvychvstania je Eucharistia, v ktorej sa najlepšie a zakaždým sprítomňuje jeho príchod, jeho spásonosná prítomnosť: v obete a prijímaní. Prostredníctvom Eucharistie pôsobí Duch Svätý, „aby zosilnel vnútorný človek“ (*Ef 3,16*).

Ak je Cirkev sviatosťou vnútorného zjednotenie s Bohom, je ňou v Kristovi, v ktorom je toto zjednotenie úplnou spasiteľnou skutočnosťou. Je ňou pôsobením Ducha Svätého. Toto učí aj DVK: „Keďže však Cirkev je v Kristovi akoby sviatosťou, čiže znakom a prostriedkom dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudského pokolenia, chce – pokračujúc v diele predchádzajúcich koncilov – zreteľnejšie vysvetliť svojim veriacim a celému svetu svoju podstatu a svoje univerzálne poslanie“ (*LGI*).

Cirkev si je vedomá toho, že je touto sviatosťou pôsobením moci Ducha Svätého.

Záver

Dych Božieho života, Duch Svätý, sa dáva poznať najjednoduchším a najvšeobecnejším spôsobom v modlitbe. Pôsobením Ducha Svätého často vychádza modlitba z ľudského srdca napriek rôznym zákazom a prenasledovaniám. Modlitba stále zostáva hlasom pre ľudí, ktorý zdanlivo nemajú žiaden hlas. Duch Svätý je dar, ktorý prichádza do ľudského vnútra spolu s modlitbou.

Cirkev zotrúva na modlitbe s Pannou Máriou. Toto spojenie s Matkou Božou je už od začiatku tajomstvom Cirkvi. Mária pre svoje neobyčajné milosti a úlohy je veľmi úzko spojená s Cirkvou, «je predobrazom Cirkvi».

Cesta Cirkvi prechádza srdcom človeka, lebo tam je skryté miesto spasiteľného stretnutia s Duchom Svätým, so skrytým Bohom. Cirkev, ktorá svojím srdcom objíma všetky ľudské srdcia, prosí Ducha Svätého o jeho dary.

Túto svoju prácu ukončím slovami sv. apoštola Pavla: „Milosť Pána Ježiša Krista a láska Božia i spoločenstvo Svätého Ducha nech je s vami všetkými“ (*2Kor 13,13*).

1.6 Redemptoris Mater¹⁶

Úvod

¹⁷

Pravdou je, že keď Ján Pavol II. vydal túto encykliku práve 25. marca 1987 na sviatok Zvestovania Pána, má to svoj význam a opodstatnenie. Hovorí sa v nej o Matke Vykupiteľa. Vykupiteľ – Zvestovanie – Matka – je tu veľká súvislosť. Potvrďuje týmto úctu k Panne Márii a vrelo ju odporúča ostatným. Veď on sám si ju vzal za matku po smrti svojej pozemskej matky. Dokonca v jeho biskupskom erbe nájdeme slová „Totus tuus“ – „Celý tvoj“. Kto je vlastne Panna Mária? Je to Matka Krista, Božieho Syna. V porovnaní s Evou ju nazývajú „Matkou živých“ a „prostredníctvom Panny Márie máme život“ (LG 6)¹⁸. Panne Márii sú venované rozličné pobožnosti (antifóny, litánie k Panne Márii, či už ako ku Pomocnici kresťanov, alebo Matke ustavičnej pomoci, posvätné ružence s tajomstvami, nábožné vzdychy...).

V minulosti na Efezskom koncile v roku 431 bola vyhlásená Panna Mária ako Theotokos – Božia Rodička. Takže vidíme, že Panna Mária má v Cirkvi naozaj svoje a, dovoľm si tvrdiť, nezastupiteľné miesto, lebo hoci v centre pozornosti je Ježiš Kristus, Panna Mária je vždy pri ňom. Panna Mária sa nazýva podľa litánií „Stolica múdrosti“, „Ruža duchovná“ atď. Slovenský národ si ju ctí ako svoju hlavnú patrónku. Jej sviatok oslavujeme 15. septembra.

1.6.1 Spracovanie encykliky Redemptoris Mater

Svätý Otec Ján Pavol II. začína podobne ako Druhý vatikánsky koncil v dogmatickej konštitúcii *Lumen gentium* (porov. 18). Vychádza z Písma Svätého, ktoré hovorí o Panne Márii ako od hriechu aj dedičného uchránenej, úlohe Panny Márie a ako Matke Božieho Syna. Ján Pavol II. hovorí o svojich predchodcoch Piovi XII. a Pavlovi VI. ako o ctiteľoch Panny Márie. Pavol VI. vydal encykliku *Christi Matri Rosarii* z 15. septembra 1966 a apoštolskú konštitúciu *Marialis Cultus* z 2. februára 1974. Pius XII. vyhlásil dogmu o Nanebovzatí Panny Márie z 1. novembra 1950. Svätý Otec Ján Pavol II. spomína už dávnu tradíciu o Panne Márii, konkrétne aj vyhlásenie dogmy o Matke ako Bohorodičke «Theotokos»¹⁹ a hovorí aj o Panne Márii v spojitosti s jej synom Ježišom Kristom ako o pokornej služobnici Pána.

¹⁶ Porov.: JÁN PAVOL II.: *Redemptoris Mater*. Trnava : SSV, 1999.

¹⁷ Porov.: KERDIK, M.: *Seminárna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

¹⁸ DOKUMENTY II. VATIKÁNSKEHO KONCILU. Praha : Zvon, 1994.

¹⁹ Jej vyhlásenie bolo na Efezskom koncile v roku 431.

1.6.1.1 Mária v tajomstve Krista „Milosti plná“

Už v Starom zákone, hovorí Ján Pavol II., ona je „tá Panna, čo počne a porodí Syna, ktorého meno bude Emanuel“ (Iz 7,14).

Spomína anjelovo pozdravenie: Zdravas, Mária, milosti plná (porov. Lk 1,29).

Anjel Gabriel pozdravuje Pannu Máriu, ktorá je požehnaná medzi ženami, so všetkými duchovnými požehnaniami v Kristovi, to znamená, ešte pred stvorením sveta. Pápež opisuje aj Máriine obavy: „Ako sa to stane, keď ja muža nepoznám? Duch Svätý zostúpi na teba a moc Najvyššieho ťa zatieni. A preto aj dieťa bude sa volať svätým, bude to Boží Syn“ (Lk 1,35). Mária je uchránená od škvrny dedičného hriechu, čiže od svojho počatia.²⁰ Teda právom aj jej dieťa bude od hriechu uchránené. Dokonca Ježiš premôže hriech – na kríži zlomí kríže smrti a vstane z mŕtvych.

a) Blahoslavená, ktorá uverila

Na Máriine pochybnosti anjel Gabriel odpovedá príkladom Alžbety: „Ako sa to stane, keď ja muža nepoznám? Aj Alžbeta, tvoja príbuzná, počala v starobe a už je v šiestom mesiaci a hovorili o nej, že je neplodná. Lebo Bohu nie je nič nemožné“ (Lk 1,36-37). Sv. Otec zdôrazňuje hlavne vieru Panny Márie: „A blahoslavená je tá, ktorá uverila...“ (Lk 1,45).

Ale plnosť vtelenia sa uskutočnila pri Máriinom slove „fiat“ – staň sa, kde Mária už plná milosti vyslovuje súhlas, že chce byť Matkou Božou.²¹ Dozvedá sa pri zvestovaní, že Ježiš bude „navěky kraľovať nad Jakubovým rodom a jeho kráľovstvu nebude konca“ (Lk 1,32-33).

Pri obetovaní v chráme jej prorok Simeon hovorí smutnú predpoveď. Nebude to obyčajné dieťa: „On je ustanovený na pád a na povstanie pre mnohých v Izraeli a na znamenie, ktorému budú odporovať a tvoju vlastnú dušu prenikne meč bolesti“ (Lk 2,34-35).

Najmä pod krížom vidí, ako jej syn zomiera. Určite sa jej pohlo srdce, keď videla ako Ježiš zomiera nevinný a ako zločinec. Tam naozaj jej vlastnú dušu prenikol meč.

b) Hľa, tvoja matka

Ježiš je pravým synom človeka. Žena zo zástupu mu povedala: „Blahoslavený život, ktorý ťa nosil a prsia, ktoré si požíval“ (Lk 11,27).

²⁰ Porov.: Bula Pia IX. Ineffabilis Deus z 8. 12. 1854 o Neпоškvrnenom počatí Panny Márie.

²¹ Porov.: JÁN PAVOL II.: *Encyklika Redemptoris Mater*. Trnava : SSV, 1999, s. 28.

To znamená, že z ľudskej stránky Panna Mária ho počala, donosila, porodila a ako matka aj dojčila. Ona sa stáva vlastne prvou učeníčkou Ježiša, lebo kde je on, tam je i Panna Mária.

Mária ako matka má aj moc rodiča. Pri svadbe v Káne Galilejskej, keď sa už minulo víno, poprosí Ježiša, aby niečo urobil. Ale na jeho slová „Čo mňa a teba do toho, žena“ (*Jn 2,3-4*) ?

Mária len povie: „Urobte všetko, čo vám povie“ (*porov. Jn 2,5*). To znamená, že Panna Mária úplne dôveruje Ježišovi vo všetkom. Hovorí sa aj, že ide o materinskú spoľahlivosť. A ako matke jej ulahodilo, keď hostia chválili víno. Ježišova starostlivosť o matku sa prejavuje v tom, že ju zveruje na kríži „učeníkovi, ktorého miloval“ – sv. Jánovi apoštolovi. „Žena, hľa tvoj syn.“ A učeníkovi: „Hľa, tvoja matka“ a od tej chvíle si ju učeník vzal k sebe (*Jn 19,25-27*).

To znamená, že ju ani nechcel nechať samú, opustenú, ale ju zveril svojmu najmilšiemu.

c) Božia Matka v strede putujúcej Cirkvi

Porovnanie Cirkvi putujúcej k starozákonnému Izraelu putujúcemu na púšti nachádzame v dokumente Druhého vatikánskeho koncilu vo vieroučnej konštitúcii *Lumen gentium* (*porov. LG 8*). Učenie koncilu o Márii, ktorá je úzko spätá s dejinami spásy má, malo a bude mať vždy aktuálny význam. Veď aj v modlitbe sa spieva „Prostrednica naša“ – teda máme sa k nej utiekať ako ku Prostrednici medzi Kristom a nami. A ona má veľkú moc príhovoru u svojho Syna.

d) Putovanie Cirkvi a jednota všetkých kresťanov

Kristove slová „aby všetci jedno boli“ (*Jn 17,21*), majú aktuálny význam. Oddelení bratia sa snažia priblížiť ku Katolíckej cirkvi aspoň natoľko, nakoľko im to ich vierouka dovoľuje. Zvlášť ide o východné cirkvi, kde je úcta k Panne Márii dosť veľká. Možno dospieť ku konsenzu v istých veciach, keď sa bude objasňovať to, na čo majú oddelení bratia iný názor. Ide najmä o tajomstvo Cirkvi a úloha Panny Márie (*porov. RM 30*). Ján Pavol II. osobitne spomína východnú liturgiu, kde si Pannu Máriu vysoko vážia. Spomína «lýru Ducha Svätého» sv. Efréma Sýrskeho, Gregora z Narku, sv. Cyrila Alexandrijského (*porov. RM 31*). V 1987 roku bolo 1200 výročie od II. nicejského koncilu, kde bol spor o uctievaní obrazov. Potvrdilo sa, že veriaci plným právom majú uctievať popri Kristovi a svätých aj Pannu Máriu (*porov. RM 32*).

e) Magnifikát putujúcej Cirkvi

Slovami Magnifikátu (*porov. Lk 1,46-55*) Panna Mária dáva najavo svoju radosť, keď naplnená milosťou Ducha Svätého vypovedá slová: „Velebí duša moja Pána ...“ To nie je obyčajná výpoveď, to je niečo, čo naplno prežila, to čo zo seba vydala von, akoby to ani nebolo jej, akoby bola pod vplyvom osvietenia,

extázy srdca (*porov. RM 36*). Láska k chudobným – „mocnárov zosadil z trónov a povýšil ponížených“ – sa tiež črtá v tomto chválospeve.

1.6.1.2 Materské prostredníctvo

„Hľa, služobnica Pána, nech sa mi stane podľa tvojho slova“ (*Lk 1,38*). V minulosti bolo: „Ajhľa, dievka Pánova ...“ Pri týchto slovách je Panna Mária ochotná prijať všetko to, čo má Boh s ňou v pláne. Materstvo Panny Márie trvá neprestajne až do skončenia sveta. Z jej materstvo sa vlastne zrodila aj putujúca Cirkev, keď mala Panna Mária účasť na smrti Ježiša Krista. Ďalšou dogmou, tentoraz O nanebovzatí Panny Márie, pápež Pius XII. hovorí, že Boh ju po skončení pozemského života vzal s dušou i telom do neba a urobil ju kráľovnou vesmíru (*porov. RM 41*).

Mária ostáva spolu s apoštolmi od začiatku a očakáva Turíce. Uverila všetko, čo jej povedal Pán cez anjela Gabriela. Mária sa stáva predobrazom Cirkvi, Matkou, ku ktorej sa utiekajú synovia i dcéry a pomocníčkou Božou. Podľa príkladu Panny Márie Cirkev zostáva verná ako panna svojmu ženíchovi. Svätý Otec poukazuje na to, že materstvo je podstatné, že sa vzťahuje na osobu. Tak ako matka je naviazaná na dieťa, tak je dieťa naviazané na matku. Ježiš na kríži zveruje svoju matku sv. Jánovi a zároveň mu ju dáva za matku. Predošlý príklad sa potvrdzuje: Matku zveruje Jánovi a Jána zveruje Matke. Synovský vzťah sa potvrdzuje: „Urobte všetko, čo vám povie“ (*Jn 2,5*).

Počas konania koncilu Pavol VI. vyhlásil slávnostne Pannu Máriu za Matku Cirkvi. Zároveň si želá, aby Cirkev preberala najčistejšiu formu dokonalého nasledovania Krista od Božej Matky.

1.6.2 Význam Mariánskeho roka

Cez osobitné puto spájajúce ľudstvo s Matkou, priviedlo Svätého Otca Jána Pavla II. k vyhláseniu Mariánskeho roka. Nadväzuje tak na pápeža Pia XII., ktorý v 1954 roku vyhlásil Mariánsky rok na pamiatku 100-ho výročia vyhlásenia dogmy o nepoškvrnenom počatí Panny Márie. Svätý Otec spomína sv. Ľudovíta Máriu Grignona z Montfortu, ktorý odporúčal zasvätiť sa Kristovi skrze Pannu Máriu.

1.6.3 Osobné hodnotenie

Je to mariánska encyklika, kde sa pápež Ján Pavol II. osobitne vyjadril o Matke nášho Pána Ježiša Krista. Nič jej neubral, nič nepridal, ale potvrdil učenie predošlých svojich nástupcov na Petrovom stolci. Dokonca môžem povedať, že

toto učenie o Panne Márie urobil akýmsi prístupnejším a ľudskejším, ľahšie pochopiteľnejším. Veľmi sa mi páčil opis vzťahu medzi Matkou a jej Synom. Naozaj tu vidieť úctu: rodičovskú i detinskú.

Záver

V závere Svätý Otec uvádza antifónu Alma Redemptoris Mater – Slávna Matka Spasiteľa. Na jednotlivých slovách tejto antifóny ukazuje moc slov: Ved' keď si ty porodila svojho Boha, Stvoriteľa, príroda sa zadivila. Prosí Pannu Máriu, aby bola pomocou padajúcich.

1.7 Sollicitudo rei socialis

Úvod²²

„Sociálna starostlivosť Cirkvi o opravdivý rozvoj človeka a spoločnosti, ktorý by rešpektoval a povznášal ľudskú osobnosť vo všetkých jej rozmeroch, sa vždy prejavovala najrozličnejšími spôsobmi. Jedným z výsadných činiteľov v tomto smere sa v ostatnom čase stal Učiteľský úrad rímskych pápežov... Pápeži dbali tiež na to, aby svojimi zásahmi objasňovali i nové charakteristické črty sociálneho učenia Cirkvi“ (*SRS 1*). Týmito slovami začína Svätý Otec encykliku *Sollicitudo rei socialis* zverejnenú v Ríme 30. decembra 1987 pri príležitosti dvadsiateho výročia encykliky Pavla VI. *Populorum progressio* z 26. marca 1967, berúc pritom do úvahy odpovede na okružný list synodám katolíckych východných cirkví a biskupským konferenciám pápežskej komisie *Iustitia et pax*. Svätý Otec si kladie dva ciele: vzdať hold spomínanému dokumentu Pavla VI. a jeho učeniu, a zároveň znova potvrdiť kontinuitu cirkevného sociálneho učenia a jeho ustavičnú obnovu, ktoré sú vlastne novým dôkazom nemeniteľnosti platnosti cirkevného učenia. Učenie Cirkvi v sociálnej oblasti je na jednej strane stále, lebo zostáva rovnaké vo svojej základnej inšpirácii, na druhej strane je stále nové, pretože sa prispôbuje menlivým historickým pomerom.

²² Porov.: TORBÍK, Š.: *Seminárna práca z duchovného života*. Spišská Kapitula : 2002.

1.7.1 Novosť encykliky

Svätý Otec Ján Pavol II. má úmysel pozorným čítaním encykliky Pavla VI. *Populorum progressio* odhaliť početné aspekty sociálneho učenia Cirkvi. Pozastavuje sa tu najprv nad skutočnosťou, že pápež Pavol VI. sa rozhodol uverejniť túto sociálnu encykliku v roku 1967, teda po Druhom vatikánskom koncile, ktorý sa skončil 8. decembra 1965. Encyklika *Populorum progressio* je určitým spôsobom dokumentom o uplatňovaní koncilového učenia, osobitným spôsobom obsiahnutého v pastorálnej konštitúcii *Gaudium et spes*. Jej novosť vyjadruje Svätý Otec v troch bodoch:

Sama skutočnosť dokumentu, vydaného najvyššou autoritou Katolíckej cirkvi, i keď sa rozvoj národov, na ktorý sa - ako sa javí - aplikuje sociálne učenie Koncilu v tejto encyklike, zdá len ako hospodárska a sociálna látka.

Rozsiahlosť obzorov otvárajúcich sa problému, ktorý sa nazýva „sociálna otázka“.

Encyklika *Populorum progressio* je novým prínosom k celkovému sociálnemu učeniu Cirkvi i k samému chápaniu rozvoja. „Rozvoj je novým menom pokoja“ (*PP 87*).

1.7.2 Panoráma súčasného sveta

Keďže nemožno povedať, že sociálna súvislosť okolo roku 1987 bola celkom taká ako v čase vydania encykliky *Populorum progressio*, Svätý Otec chce podať krátky výklad niektorých charakteristických črt súčasného sveta.

Ako prvú skutočnosť Svätý Otec zdôrazňuje, že nádeje na rozvoj, v období Pavla VI. také živé, zdajú sa v súčasnosti veľmi ďaleko od uskutočnenia. Okrem úsilií každej krajiny aj Organizácia Spojených národov sa postupne podujala na dve desaťročia rozvoja (1960-1970 a 1970-1980). Urobili sa niektoré opatrenia na pomoc mnohým národom, či už tým dávnejšie nezávislým, alebo tým, ktoré práve vychádzali z procesu dekolonizácie. Cirkev si pokladala za povinnosť študovať problémy, ktoré nastoľovala nová situácia, a zamýšľala pritom podporovať svojou náboženskou a ľudskou inšpiráciou snahy na ich riešenie. Nemožno povedať, že tieto rôzne iniciatívy vyzneli naprázdno, avšak nemožno ani poprieť, že súčasná svetová situácia, pokiaľ ide o rozvoj, pôsobí skôr záporným dojmom.

Svätý Otec poukazuje na množstvo mužov a žien, detí, dospelých a starých, teda na konkrétne a neopakovateľné ľudské osoby, ktoré trpia pod ťarchou biedy. Ďalej hovorí o priepasti medzi tzv. rozvinutým Severom a rozvíjajúcim sa Juhom. Zdôrazňuje tu však, že hranice medzi bohatstvom a chudobou prechádzajú vnútro samotných spoločností tak rozvinutých, ako aj tých, ktoré sú ešte len v rozvoji. V bežnom spôsobe vyjadrovania sa hovorí o odlišných svetoch vnútri tohto nášho sveta: prvý svet, druhý svet, tretí svet

a niekedy i štvrtý svet. Takéto a podobné výrazy sú znakom rozšíreného pocitu, že jednota sveta, inými slovami jednota ľudského pokolenia, je vážne ohrozená. K tomu sa pripájajú iné negatívne ukazovatele, počínajúc kultúrnou oblasťou: analfabetizmus, ťažkosť alebo nemožnosť prísť k vyššiemu vzdelaniu, neschopnosť zúčastňovať sa na riadení vlastného štátu, rôzne formy vykorisťovania a útlaku sociálneho, politického aj náboženského a diskriminácia, najmä rasová. Ďalej sa okrem iných práv potláča právo na hospodárske podnikanie, čo ubíja subjektívnu tvorivosť občana. Napriek rôznym úsiliam sa celkový stav značne zhoršil, za čo majú zodpovednosť rôzne príčiny.

Treba poukázať na nepochybnú nedbalosť samých rozvíjajúcich sa národov a zvlášť osôb, ktoré majú u nich v rukách hospodársku a politickú moc, no nemožno zakrývať ani zodpovednosť rozvinutých národov. Treba odsúdiť aj hospodárske, finančné a sociálne mechanizmy, ktoré často fungujú skoro automaticky a ešte viac zväčšujú bohatstvo jedných a chudobu druhých.

Ak sa vzájomná závislosť medzi časťami svetovej spoločnosti zbaví etických požiadaviek, vedie to k neblahým následkom práve pre najslabších. Táto vzájomná závislosť vyvoláva záporné účinky dokonca aj v bohatých krajinách, teda, alebo majú na opravdivom rozvoji sveta účasť všetky národy, alebo to už nie je opravdivý rozvoj.

Zvlášť sa prejavujú dva špecifické ukazovatele nedostatočného rozvoja, ktoré postihujú aj rozvinuté krajiny: bytová núdza a nezamestnanosť alebo čiastočná nezamestnanosť. Pre súčasnú dobu je typický jav medzinárodného zadĺženia, ktorému pápežská komisia Iustitia et pax venovala dokument V službe ľudskej spoločnosti. Ide o mravné oboznámenie o medzinárodnom dlhu z 27. decembra 1986.

Svätý Otec pri skúmaní príčin vážneho spomalenia v procese rozvoja obracia pozornosť osobitne na politické príčiny súčasnej situácie. Existujú dva bloky: Východ, inšpirovaný marxistickým kolektivismom a Západ, ktorý sa inšpiruje zásadami liberálneho kapitalizmu. Medzi nimi je ideologická a vojenská protikladnosť. Sociálne učenie Cirkvi tak voči liberálnemu kapitalizmu ako aj voči marxistickému kolektivismu zaujíma kritický postoj.

Vážnym neporiadkom je aj obchod so zbraňami a ich výroba. Zatiaľ čo hospodárska pomoc a rozvojové plány narážajú na prekážku ideologických barikád a colných a obchodných bariér, zbrane sa predávajú skoro celkom slobodne v rôznych častiach sveta. V istých prípadoch kapitály, požičané rozvojovým krajinám, boli použité práve na nadobudnutie zbraní. Okrem toho sú tu milióny utečencov, ktorí kvôli vojnám, prírodným pohromám, prenasledovaniu a diskrimináciám každého druhu prišli o domov, prácu, rodinu a vlasť. Napokon je tu aj terorizmus, chápaný ako úmyselné zabíjanie ľudí, nivočiaci zdroje bohatstva a často je spojený aj s unášaním rukojemníkov.

Treba poukázať aj na demografický problém a na spôsob, akým sa dnes o ňom hovorí. Tento problém jestvuje zvlášť v južnej oblasti našej planéty v takom rozmere, že vytvára ťažkosti rozvoju. V severnej oblasti zas vzbudzuje obavy z poklesu pôrodnosti. Znepokojujúce je zistenie, že v mnohých krajinách sa organizujú systematické kampane proti pôrodnosti z iniciatívy ich vlád a v rozpore nielen s kultúrnou a náboženskou identitou týchto krajín, ale aj s povahou opravdivého rozvoja. Často sa stáva, že takéto kampane sa podnikajú na nátlak z cudziny a sú financované cudzím kapitálom, ba niekedy sa určujú ako podmienka hospodárskej a finančnej pomoci.

Pre úplnosť panorámy súčasného sveta vymenúva Svätý Otec aj pozitívne aspekty. Prvým je, že množstvo mužov a žien si plne uvedomuje dôstojnosť svoju i každej ľudskej bytosti, čo sa prejavuje napríklad živšou starostlivosťou o rešpektovanie ľudských práv. V tejto oblasti treba uznať aj vplyv Deklarácie ľudských práv, vyhlásenej Organizáciou Spojených národov. Toto uvedomenie sa nevzťahuje len na jednotlivcov, ale aj na všetky štáty a národy. V súčasnom svete si razí cestu i presvedčenie o radikálnej vzájomnej závislosti a nevyhnutnosti solidarity. Medzi priaznivé znamenia treba započítať aj hlbšie uvedomenie si obmedzenosti zdrojov bohatstva, ktoré má ľudstvo k dispozícii a ekologickú starostlivosť. Napokon riešeniu svetových neporiadkov a dôstojnému životu ľudí v značnej miere prispievajú okrem vládných činiteľov, politikov, vedcov a medzinárodných funkcionárov aj veľké medzinárodné organizácie a niektoré oblastné organizácie, ktorých spojené úsilie umožňujú účinnejšie zásahy.

1.7.3 Opravdivý ľudský rozvoj

Úvaha o súčasnom svete, ktorú predkladá encyklika *Populorum progressio*, vedie predovšetkým k zisteniu, že rozvoj nie je priamočiary, akoby automatický a sám osebe neobmedzený proces, ako keby ľudské pokolenie za určitých podmienok malo priamo a rýchlo kráčať k akejsi bližšie neurčenej dokonalosti. Napriek tomu, že je vo svete veľa biedy spôsobenej nedostatočným rozvojom, konštatuje, že stojíme pred určitým druhom rovnako neprípustného nadpriemerného rozvoja, ktorý môže viesť ku konzumizmu. Jedna z najväčších nespravodlivostí moderného sveta je v tom, že je pomerne málo tých, čo vlastnia mnoho, ale veľmi veľa tých, čo nemajú skoro nič. Zlo nespočíva vo vlastní majetkov, ale v spôsobe, akým ich človek vlastní, že neberie ohľad ani na vlastnosti, ani na správnu stupnicu vlastnených hodnôt. Týmto sa dokazuje, že rozvoj má síce nevyhnutný hospodársky rozmer, to však neznamená, že už tu sa končí. Rozvoj, nie iba hospodársky, sa hodnotí a usmerňuje aj podľa povolania človeka, chápaného v jeho úplnosti, teda podľa jeho duchovných rozmerov. Telesná a duchovná prirodzenosť človeka je zobrazená v druhej biblickej rozprave o jeho stvorení z dvoch prvkov: zo zeme, z ktorej Boh vytvára telo

človeka, a dychu života, vdýchnutého do jeho nozdier (*porov. Gn 2,7*). Človek má určitú príbuznosť s ostatnými tvormi: môže ich užívať, má sa o ne starať, je postavený v záhrade, aby ju obrábal a strážil, prevyšujúc všetky ostatné bytosti, ktoré Boh dal pod jeho správu. Súčasne však musí človek ostať podriadený Božej vôli.

Viera v Krista Vykupiteľa tým, že na jednej strane vnútorne objasňuje povahu rozvoja, na druhej pohýna k vonkajšej spolupráci. Svetlo viery objasňuje dôvody, ktoré pobádajú Cirkev, aby sa zaujímala o problémy rozvoja a považovala to za povinnosť svojej pastierskej služby. Svojou angažovanosťou na jednej strane sa chce postaviť do služieb Božieho plánu a usmerňovať všetky veci k plnosti, ktorá prebýva v Kristovi a na druhej strane chce plniť svoju základnú úlohu byť „sviatosťou, čiže znamením a nástrojom vnútorného spojenia s Bohom, ako aj jednoty celého ľudského pokolenia“ (*LG 1*).

Aj v patristickom učení možno nájsť optimistický pohľad na dejiny a ľudskú prácu, ktorý poukazuje na trvalú hodnotu ľudských diel, pretože boli vykúpené Kristom a zamerané na prisľúbené kráľovstvo.

Právo na plný rozvoj majú aj národy alebo štáty, ten však musí obsahovať aj príslušnú kultúrnu identitu a otvorenosť voči transcendentnu. Spôsob rozvoja by tiež vlastne nebol dôstojný človeka, keby nerešpektoval ani nenapomáhal ľudské práva. „Opravdivý rozvoj podľa požiadaviek ľudskej bytosti, muža a ženy, dieťaťa, dospelého alebo starca, predpokladá u tých, čo aktívne zasahujú do tohto procesu a sú zaň zodpovední, predovšetkým živé vedomie práv všetkých i každého jednotlivca, ako i nevyhnutnosť rešpektovať právo každého človeka na plné využitie dobrodení, ktoré poskytuje veda a technika“ (*SRS 33*). Rešpektovanie všetkých práv je dôležité vo vnútro politickej oblasti každého národa. Na medzinárodnom poli treba uplatňovať úplný rešpekt voči povahe každého národa s jeho charakteristickými historickými a kultúrnymi črtami. Opravdivý rozvoj sa musí uskutočňovať v rámci solidarity a slobody, musí spočívať na láske k Bohu a k blížnemu, a musí napomáhať vzťahy medzi jednotlivcami a spoločnosťou. To je „civilizácia lásky“, o ktorej často hovorieval pápež Pavol VI.

Morálna povaha rozvoja vyžaduje úctu aj voči bytiam, ktoré tvoria viditeľnú prírodu a ktorú Gréci nazvali „kozmos“. Svätý Otec sa tu zamýšľa nad rešpektom, aký vyžadujú tieto skutočnosti, z trojakého pohľadu. Najprv je to uvedomenie, že nemožno beztriestne a podľa ľubovôle užívať rôzne kategórie bytí, ale naopak, treba brať ohľad na prirodzenosť každej bytosti a na jej vzájomnú spojitosť v usporiadanom systéme, ktorým je práve kozmos. Druhá úvaha vyplýva z nutného zistenia, že prírodné zdroje sú obmedzené a niektoré z nich nie sú obnoviteľné. Užívať ich, akoby boli nevyčerpatelne, by mohlo spôsobiť, že z nich nebude čerpať nielen súčasná generácia, ale predovšetkým tie, čo prídu. Napokon Svätý Otec uvažuje o následkoch určitého typu rozvoja

pre kvalitu života v priemyselných oblastiach (znečistenie životného prostredia a ohrozenie zdravia obyvateľov, ktoré je výsledkom industrializácie).

1.7.4 Teologický výklad moderných otázok

Ak sa od vydania encykliky Pavla VI. rozvoj neuskutočnil alebo šiel pomaly, nepravidelne alebo protikladne, príčiny nemôžu byť len hospodárskeho rázu, ale pôsobia tu aj politické záujmy. „V pastorálnom dokumente, akým je táto encyklika, analýza výlučne hospodárskych a politických príčin nedostatočného rozvoja (a s patričným rozlíšením i takzvaného nadrozvoja) by bola neúplná, preto je potrebné zistiť príčiny morálneho rázu v konaní ľudí majúcich zodpovednosť, ktoré pôsobia svojím spomaľujúcim vplyvom na proces rozvoja a jeho úplné dosiahnutie“ (SRS 35). Svätý Otec hovorí ďalej o „štruktúrach hriechu“, ktoré väzia v osobnom hriechu a sú vždy spojené s osobnými činmi. Ďalej pripája niekoľko osobitných úvah, aby sa upozornilo, že medzi činmi a postojmi odporujúcimi Božej vôli a dobru blížneho, a „štruktúrami“, ktoré vytvárajú, sú dnes najcharakteristickejšie predovšetkým dva: výlučný zhon po zisku na jednej strane a smäd po moci s úmyslom vnucovať ostatným vlastnú vôľu na strane druhej.

Na ceste k obráteniu, smerujúcemu k prekonaniu mravných prekážok rozvoja, možno už zaznačiť ako kladnú a mravnú hodnotu rastúce vedomie vzájomnej závislosti medzi ľuďmi a národmi, a táto závislosť sa chápe ako morálna kategória. Ak sa táto takto uznáva a prijíma, príslušnou odpoveďou je solidarita ako mravná a sociálna zhoda.

„Kladnými znameniami súčasného sveta sú: rastúce vedomie solidarity chudobných medzi sebou, ich vzájomná pomoc a ich spoločné a verejné manifestácie, pri ktorých účastníci nesiahajú po násilnostiach, ale skôr poukazujú na vlastné potreby a práva, a na neúčinnosť alebo korupciu verejnej moci. Cirkev v duchu evanjelia cíti svoje povolanie stáť po boku chudobných zástupcov, posudzovať spravodlivosť ich požiadaviek a prispievať k ich uspokojeniu bez toho, že by stratila z dohľadu dobro iných skupín v rámci spoločného dobra“ (SRS 39). Vzájomná závislosť v medzinárodných vzťahoch sa má premeniť na solidaritu založenú na princípe, že stvorené majetky sú určené všetkým. Solidarita je nepochybne kresťanská cnosť. Blížny potom už nie je len ľudskou „bytosťou“ s vlastnými právami a základnou rovnosťou so všetkými, ale stáva sa živým obrazom Boha Otca, vykúpeným krvou Ježiša Krista, a predmetom stálej činnosti Ducha Svätého. Vo svetle viery vidíme nový vzor jednoty ľudského pokolenia, ktorým sa má inšpirovať aj solidarita: odraz vnútorného života jedného Boha v troch osobách, ktorý my kresťania označujeme slovom „spoločenstvo“. Mnohí svätí poskytujú podivuhodné svedectvá solidarity, z nich Svätý Otec pripomína zvlášť sv. Petra Clavera a sv. Maximiliána Máriu Kolbeho.

1.7.5 Niektoré zvláštne smernice

Cirkev nemôže ponúknuť technické riešenia problému nedostatočného rozvoja ako takého. Žiada len to, aby sa náležite rešpektovala a napomáhala ľudská dôstojnosť a chce mať možnosť vykonávať svoju službu vo svete. Aj na dosiahnutie tohto cieľa používa Cirkev ako nástroj svoje sociálne učenie. Cieľom jej učenia je vysvetľovať skutočnosti ľudského života v spoločnosti a v medzinárodnom súvisi, a skúmať, v čom sa zhodujú alebo líšia od hlavných bodov učenia evanjelia o človeku a jeho pozemskom a zároveň aj transcendentnom povolaní, teda usmerňovať kresťanské správanie.

Svätý Otec chce ďalej vo svetle Druhého vatikánskeho koncilu, najnovších encyklík a encykliky *Populorum progressio* znovu preskúmať a prehĺbiť témy a charakteristické smernice, ktorými sa v súčasných rokoch zaoberal aj Učiteľský úrad Cirkvi. Poukazuje tu na jednu z nich: na opciu alebo prednostnú lásku k chudobným. V tejto súvislosti pripomína, že dobrá tohto sveta sú pôvodne určené všetkým. Platnosť tejto zásady nijako nenarušuje neodškriepiteľné a potrebné právo na súkromné vlastníctvo. Nemožno prehliadnuť ani zvláštnu formu chudoby, akou je ukrátenie základných práv osoby, zvlášť práva na náboženskú slobodu a podobne aj práva na slobodné hospodárske podnikanie.

Starostlivosť o chudobných sa musí na všetkých úrovniach premeniť na konkrétne činy a musí sa pristúpiť k celému radu reforiem. Neslobodno však zabúdať ani na tie reformy, ktoré vyžaduje medzinárodná nerovnováha. V tomto ohľade chce Svätý Otec pripomenúť reformu medzinárodného obchodného systému, svetového peňažného a finančného systému, otázku vzájomných technologických výmen a revíziu štruktúry medzinárodných organizácií v rámci medzinárodného právneho poriadku. Ďalej Svätý Otec zdôrazňuje napomáhanie uplatnenia každého občana samými rozvojovými národmi prístupom k väčšej kultúre a k slobodnej výmene informácií, potrebu zvýšiť potravinársku výrobu v niektorých národoch a v iných národoch zas pretvorenie niektorých nespravodlivých štruktúr a najmä ich politických inštitúcií.

Na uskutočnenie vyššie povedaného je nevyhnutne potrebná spolupráca všetkých, zvlášť medzinárodnej spoločnosti v rámci solidarity, ktorú aj rozvojové národy majú povinnosť pestovať medzi sebou a s biednejšími krajinami na svete. Je želateľné, aby si aj národy toho istého zemepisného územia ustálili formy spolupráce, ktoré by ich urobili menej závislými od mocnejších výrobcov. V mnohých krajinách táto vzájomnosť je už skutočnosťou.

Záver

„Túžba po oslobodení od každej formy otroctva, týkajúceho sa človeka a spoločnosti, je čosi šľachetné a správne“ (SRS 46). Ale len hospodársky rozvoj nemôže oslobodiť človeka, ba môže ho ešte viac zotročiť. Rozvoj, ktorý neberie ohľad na kultúrne, transcendentné a náboženské rozmery človeka, ktorý ich zaznáva a neuprednostňuje, ešte menej prispieva k skutočnému oslobodeniu. Hlavnou prekážkou, ktorú treba prekonať pre oslobodenie, je hriech a z neho vyplývajúce štruktúry. Uprostred trpkých skúseností z posledných rokov a v prevažne nepriaznivom súčasnom výhľade musí Cirkev pevne zdôrazňovať, že je možné iste prekonať prekážky, ktoré sa stavajú proti rozvoju, ako má aj budiť dôveru v opravdivé oslobodenie.

Cirkev má dôveru aj v človeka. Dobré vie, že v ľudskej osobe sú dostatočné kvality a energie, ako aj základná добрota, i keď Cirkev pozná zvrátenosť, ktorej je človek schopný. Nemožno ospravedlniť ani zúfalstvo, ani pesimizmus. Ako možno hrešiť egoizmom, zhomom po zisku a moci, možno sa pred naliehavými potrebami nedostatočne vyvinutých ľudských mäs prehrešiť aj strachom, nerozhodnosťou a najmä zbabelosťou. V nebezpečenstve je dôstojnosť ľudskej osoby, ktorú Stvoriteľ zveril nám a za ktorú sú vážne zodpovední muži a ženy v každom postavení a v každej historickej situácii. V tejto súvislosti sa Svätý Otec chce obrátiť na synov Cirkvi, ktorí majú byť v tomto pokojnom ťažení príkladom a vodcami podľa programu vyhláseného Ježišom v nazaretskej synagóge (Lk 4,18-19). Ďalej zvlášť na tých, čo sviatosťou krstu a vyznávaním toho istého Kréda, hoci si ho odlišne vykladajú, majú účasť na pravom, aj keď ešte nedokonalom spoločenstve s katolíckmi, na Hebrejov a mohamedánov a na všetkých nasledovníkov veľkých svetových náboženstiev.

Nijaké časné dielo sa nestotožňuje s Božím kráľovstvom, no všetky tieto podujatia v sebe odzrkadľujú a v istom zmysle anticipujú slávu kráľovstva, ktoré očakávame na konci dejín, „keď sa vráti Pán“. Toto očakávanie nás však nikdy nesmie pozbaviť záujmu o ľudí v ich konkrétnej osobnej situácii a v ich spoločenskom, národnom a medzinárodnom živote, nakoľko tento život – nadovšetko teraz – je podmienkou a prípravou budúceho. „Božie kráľovstvo sa teraz sprítomňuje predovšetkým slávením sviatosti Eucharistie, ktorá je obetou Pána. V tomto slávení plody zeme a ľudskej práce – chlieb a víno – sa pôsobením Ducha Svätého a na slovo kňazovo tajomne, ale opravdivo a podstatne premieňajú na telo a krv Pána Ježiša Krista, Syna Božieho i Syna Márie, skrze ktoré je Otcovo kráľovstvo medzi nami“ (SRS 48).

Na záver Mariánskeho roka, v ktorom Svätý Otec vydal túto encykliku, zveruje pred Najsvätejšou Trojicou Panne Márii a jej orodovaniu ťažkú situáciu súčasného sveta, ťažkosti každého z ľudí, spoločenské pomery a aj samotnú medzinárodnú krízu.

Reflexia

Chcem upozorniť na rozlišovanie pojmov „súčasný“ a „dnešný“ v práci. Keďže od vydania encykliky *Sollicitudo rei socialis* ubehlo už viac rokov, treba mať pri jej čítaní na zreteli sociálne skutočnosti tých čias, v ktorých bola vydaná. Preto sa na označenie obdobia vydania encykliky používa výraz „súčasný“. Výrazom „dnešný“ sa chce potom poukázať na sociálne skutočnosti v čase napísania práce.

Napriek tomuto časovému rozdielu a niektorým zmenám, ktoré od vydania encykliky nastali (napríklad pád totalitného systému v prevažnej väčšine bývalých socialistických štátov a tým aj zánik dvoch protikladných blokov, Východu a Západu), mnohé skutočnosti opísané v encyklike *Sollicitudo rei socialis* si zachovávajú svoju platnosť dodnes. Niektoré z nich, ako sú ochrana života, odstránenie chudoby, rešpektovanie ľudských práv, odzbrojenie, životné prostredie, zabezpečenie práva, a aj iné, ktorých sa encyklika priamo nedotýka, ako podporovanie rodiny a zdravotnícka starostlivosť, vymenoval sám Svätý Otec v príhovore k veľvyslancom krajín akreditovaných pri Svätej stolici.²³ O aktuálnosti encykliky svedčia aj jej citácie v niektorých dnešných dokumentoch, napríklad v Pastierskom liste biskupov Slovenska o európskej integrácii.

Z aktuálnosti encykliky *Sollicitudo rei socialis* vyplýva aj potreba jej širšej „propagácie“ na verejnosti. Napriek viacerým pozitívnym aktom pomoci ľuďom v chudobných a menej rozvinutých krajinách, ako aj ľuďom v oblastiach po prírodných katastrofách (povodniach, zemetraseniach) sa zdá, že si málo uvedomujú spolupatričnosť v rámci celosvetového spoločenstva zvlášť dnes, keď sa tak často používa slovo „globalizácia“. Preto je potrebné mať na pamäti sociálne skutočnosti na úrovni celého sveta a nielen o nich hovoriť, ale aj konať. K tomu sme chceli poslúžiť.

1.8 Redemptoris missio

Úvod²⁴

Poslanie Krista Vykupiteľa, zverené Cirkvi, je ešte ďaleko od svojho završenia. Je stále v začiatkoch a každý sa musí svojimi silami zasadiť do tejto služby. Pobáda nás k tomu sám Duch Svätý: „Veď nie je chválou pre mňa, že hlásam posolstvo spásy, je to moja povinnosť“ (*1Kor 9,16*).

²³ Porov.: KOLKOVÁ, T.: *Osem veľkých starostí sveta*. In : *Katolícke noviny*, 29. 9. 2002, č. 39, s. 21.

²⁴ Porov.: HOLUBČÍK, J.: *Seminárna práca zo spírituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

Svätý Otec nás vyzýva k tomu, aby sme spolupracovali na tomto diele. Druhý vatikánsky koncil chce obnoviť život a činnosť Cirkvi v súlade s potrebami dnešného sveta. Misionársky impulz je teda najhlbšie zakorenený v podstate kresťanského života a napomáha aj ekumenické hnutie.

Koncil už doniesol bohaté misionárske ovocie. Vznikli miestne cirkvi s vlastnými biskupmi, klérom a laickými apoštolmi. Účasť laikov na evanjelizovaní mení cirkevný život. Objavuje sa povedomie, že misijné poslanie sa týka všetkých ľudí.

V tejto „novej jari“ kresťanstva nemožno prehliadnúť jednu negatívnu tendenciu. Misionárske nadšenie voči nekresťanom klesá. Zanedbávanie misijnej činnosti je znakom krízy viery.

Počet tých, ktorí nepoznajú Krista a nepatria do Cirkvi, stále rastie. Tento veľký počet ľudí, ktorých Otec miluje a pre ktorých poslal svojho Syna, robí naliehavosť misií očividnou. Nikto, kto verí v Krista, sa nemôže vyhnúť tejto najvyššej povinnosti: Krista treba zvestovať všetkým národom.

1.8.1 Ježiš Kristus, jediný Vykupiteľ

Úlohou Cirkvi je zamerať pohľad na tajomstvo Krista, lebo každého sa týka tajomstvo vykúpenia a s každým je Kristus skrze toto tajomstvo spojený.

Vystáva otázka: Sú ešte misie medzi nekresťanmi aktuálne? Ak ideme k začiatkom Cirkvi, nachádzame jasné tvrdenie, že Kristus je jediný Vykupiteľ. Židovskej vrchnosti Peter odpovedá: „V nikom inom niet spásy, lebo niet pod nehom iného mena daného ľuďom, v ktorom máme byť spasení“ (*Sk 4,12*).

Univerzálnosť spásy skrze Krista je dosvedčovaná v celom Novom zákone. Kristus je jediný prostredník medzi Bohom a ľuďmi. Ľudia teda nemôžu prísť do spojenia s Bohom, ak nie skrze Ježiša Krista za pôsobenia Ducha Svätého. Je Božím úmyslom „zjednotiť v Kristovi všetko, čo je na nebesiach a čo je na zemi“ (*Ef 1,10*).

V dejinách ľudstva veľa ideológií chcelo vybudovať „nové ľudstvo“ bez Boha. Druhý vatikánsky koncil dáva odpoveď tým, ktorým leží na srdci zachovanie slobody svedomia. Ľudská osoba má právo na náboženskú slobodu. Hlásanie viery nepoškodzuje túto slobodu, ak sa koná s úctou pred svedomím. Musí však byť ponúknutá, lebo všetci ľudia majú právo spoznať bohatstvo tajomstva Krista. Preto sa Cirkev snaží udržať živú misionárku horlivosť.

A tak Syn Boží prostredníctvom svojho skutočného vtelenia urobil ľudí účastnými Božskej prirodzenosti (*porov. AG 3*). Tak si môžeme uvedomiť milosrdenstvo Božie a našu zodpovednosť. Spása je darom a vyžaduje spoluprácu človeka.

Univerzálnosť spásy neznamená, že platí len pre tých, ktorí výslovne veria v Krista a vstúpili do Cirkvi. Ak je spása pre všetkých, musí byť aj všetkým k dispozícii. Nie všetci ľudia majú možnosť poznať zjavenie evanjelia a pripojiť

sa k Cirkvi. Tým je spása v Kristovi sprístupnená skrze milosť, ktorá ich síce formálne nezačleňuje do Cirkvi – hoci sú tajomným spôsobom s ňou spojení – ale prináša im primeraným spôsobom vnútorné a vonkajšie svetlo. Táto milosť pochádza od Krista a umožňuje každému človeku dosiahnuť spásu vlastnou slobodnou spoluprácou.

Pri všetkom rešpektovaní iných presvedčení a iných názorov musíme vyjadriť našu vieru v Krista. Mučeníci všetkých dôb dali a dávajú svoj život, aby vyznali vieru v Krista. Okrem vonkajšieho rozkazu Pána hovorí v prospech misií aj hlboká potreba Božieho života v nás. Tí, čo sú včlenení do Katolíckej cirkvi, môžu sa cítiť ako uprednostnení, ale súčasne viac zviazaní vieru a kresťanský život dosvedčovať a svoje postavenie pripisovať zvláštnej milosti Kristovej. Keď jej v myslení, hovorení a konaní nezodpovedajú, miesto spásy ich čaká prísnejší súd.

1.8.2 Kráľovstvo Božie

Starý zákon dosvedčuje, že Boh si vyvolil jeden národ, aby zjavil a uskutočnil plán spásy. Ale zároveň Boh je Stvoriteľom a Otcom všetkých národov.

Ježiš z Nazareta uskutočňuje Boží plán, keď ohlasuje Božie evanjelium. Jeho činnosť je opisovaná v súlade s jeho putovaním po krajine. Kráľovstvo, ktoré prináša, je kráľovstvo Božie. Každý človek je pozvaný obrátiť sa a veriť v milosrdnú lásku, ktorú Boh pre neho má. Boh pozýva všetkých, aj tých, čo sú na okraji spoločnosti. Kráľovstvo Božie smeruje k zmene vzťahov medzi ľuďmi. Uskutočňuje sa postupne, ľudia sa navzájom učia milovať, vzájomne si odpúšťať a vzájomne si slúžiť. Láska, ktorou Ježiš miloval svet, nachádza svoj vrcholný prejav v obetovaní života za ľudí (*porov. Jn 3,16*).

Božie kráľovstvo sa završuje vzkriesením Ježiša. Po zmŕtvychvstaní učeníci ohlasujú Kráľovstvo tým, že zvestujú, že Ježiš zomrel a vstal z mŕtvych.

Dnes sa veľa hovorí o Kráľovstve, ale nie vždy v súlade s cirkevným zmýšľaním. Jedni si ho predstavujú antropocentricky, iní ekonomicky, iní obchádzajú osobu Krista. Kráľovstvo, ktoré poznáme zo Zjavenia, nesmie byť oddelené ani od Krista, ani od Cirkvi.

Cirkev slúži Kráľovstvu tým, že hlása Božie slovo, vyzýva k obráteniu...

Musíme však spolupracovať aj na tom, aby bolo od ľudí prijaté a rástlo, kým ho Kristus neodovzdá Otcovi a Boh bude vládnuť nad všetkým a vo všetkom.

1.8.3 Duch Svätý – priekopník misií

Duch Svätý pokračuje v diele spásy uskutočnenej na kríži, je hlavnou osou pre celé poslanie Cirkvi. Ježiš uistuje apoštolov, že nebudú sami, ale že dostanú výzbroj, aby svoje poslanie mohli splniť. „Oni sa pobrali a dali sa všade hlásať a Pán im pomáhal“ (*Mk 16,20*). Učeníci majú medzi sebou žiť v jednote, majú „zostávať“ v Otcovi a Synovi, aby svet poznal a uveril“ (*Jn 17,21–23*). Poslanie sa nezakladá na ľudskej schopnosti, ale na moci Zmŕtvychvstalého. Duch Svätý dáva ľuďom rôzne charizmy, aby mohli vykonávať misionárske poslanie (*porov. AG 4*).

Turíce – príchod Ducha Svätého – zmení apoštolov a urobí z nich svedkov a prorokov. Duch im umožňuje „otvorene“ vydávať svedectvo o Kristovi. Keď hlásatelia odchádzajú z Jeruzalema, Duch preberá ešte viac úlohu vodcu, či už pri výbere osôb, alebo ciest pre misie. Pod vplyvom Ducha sa otvára kresťanská viera národom, svedectvo o Kristovi sa dostáva do najvzdialenejších centier východného Stredomoria, potom do Ríma a ďalej na západ. Duch nabáda stále ísť ďalej, nielen v zemepisnom zmysle, ale prekročiť aj náboženské a etnické bariéry v prospech ozajstných univerzálnych misií. Prítomnosť Ducha a jeho pôsobenie sa týka nielen jednotlivých ľudí, ale i spoločenstiev a dejín národov, kultúr, náboženstiev. Tak nás vedie Duch, „ktorý veje, kde chce“ (*Jn 3,8*).

V našej dobe, s ľudstvom v pohybe a hľadaní, je potrebný nový popud k misionárskej činnosti Cirkvi. My kresťania sme vyzvaní k apoštolskej odvahe, ktorá sa zakladá na dôvere v Ducha. On je hlavnou postavou misií, riadi ich a usmerňuje.

1.8.4 Neohraničené rozmery misií Ad gentes

Misie ad gentes v sile všeobecného Kristovho rozkazu nemajú hranice. Cirkev nemôže pripustiť žiadne hranice a žiadne politické prekážky. Aj keď vzrástli mladé cirkvi v Afrike, Ázii, Latinskej Amerike a Oceánii, ešte stále sú tu rozsiahle neevanjelizované zóny. Znamená to, že v týchto zemiach je potrebná nielen nová evanjelizácia, ale aj prvá evanjelizácia. Hlavne na Ázijskom kontinente tvoria kresťania menšinu, aj keď tam niekedy možno zistiť značné obrátenia a príkladné formy kresťanskej prítomnosti.

Potreba misií je aj vo veľkomestách, kde je veľká populačná explózia a ľudia sa ponárajú do anonymity. Je tu aj veľa mladých ľudí, ktorí tvoria budúcnosť národov. Je to pracovné pole, na ktorom sa môžu naširoko rozvinúť moderné cirkevné hnutia.

Treba sa zamerať aj na komunikačné prostriedky, ktoré majú veľký vplyv.

Treba sa angažovať aj v boji za mier, rozvoj a oslobodenie národov, ľudské práva, povznesenie ženy a dieťaťa. Široký priestor je aj v oblasti kultúry, vedeckého výskumu a medziludských vzťahov, ktoré umožňujú dialóg a vedú

k novým projektom v prospech života. Svet, ktorý sa ponára do konzumného materializmu, na druhej strane hľadá zmysel života a je tu snaha naučiť sa nové formy koncentrácie a modlitby.

Cirkev má povinnosť vynaložiť všetko na to, aby svoju činnosť vo svete rozvinula a získala všetky národy. Cirkev sa zasadzuje za tento cieľ v rôznych zemiach najmä s katolíckou väčšinou, kde má väčší vplyv. Cirkev predkladá, ale nič nenanucuje.

Misionárska pozornosť má byť teda zameraná na tie zemepisné územia a kultúrne oblasti, ktoré zostali mimo vplyvu evanjelia. Všetci, ktorí veria v Krista, musia cítiť apoštolskú zodpovednosť ako integrujúcu čiastku svojej viery sprostredkovať druhým radosť a svetlo.

1.8.5 Cesty misií

Svedectvo kresťanského života je prvou a nenahraditeľnou formou misií. Evanjeliovým svedectvom je aj angažovanie sa za pokoj, spravodlivosť a ľudský rozvoj. Cirkev nehľadá ani slávu, ani hmotné dobro, ale používa svoj majetok služby najchudobnejším.

Ohlasovanie má v misiách vždy prednosť. Všetky formy misií majú toto ohlasovanie za cieľ. Každé cirkevné spoločenstvo žije z osobnej odpovede každého veriaceho na toto ohlasovanie. Ohlasovanie má za predmet zomrelého a zmŕtvychvstalého Krista. Ohlasovanie nie je nikdy osobnou záležitosťou, ale každý spolupracuje na spoločnom ciele. Misionár musí hlásať z osobného presvedčenia. Cieľom hlásania je obrátenie a krst. Niektorí síce veria, ale odmietajú krst. Odôvodňujú to tým, že oni veria, ale nepotrebujú znak, ktorý by ich pútal k Cirkvi. Svätý Otec vyzýva všetkých, aby sa dali pokrstiť a zrodili sa k novému životu.

Misie ad gentes majú za cieľ zakladať kresťanské spoločenstvá a rozvíjať ich až po úplnú zrelosť. Ešte stále sú miesta, kde buď celkom chýbajú, alebo sa len začína s ich vytváraním. V mladých cirkvách vyrastajú bázové cirkevné spoločenstvá. Ide o skupiny kresťanov, ktorí sa stretávajú, aby sa modlili, čítali Písmo, prehlbovali si náboženské vedomosti...

Pri misiách je potrebná aj inkulturácia. Nielen prispôbiť sa vonkajším zvykom jednotlivých národov, ale aj vnútorne pretvoriť hodnoty a zapojiť ich do kresťanstva.

Medzinárodný dialóg je časťou poslania Cirkvi hlásať evanjelium. Tieto misie sa obracajú k tým, ktorí Krista nepoznajú a prevažne patria k iným náboženstvám. Dialóg nás však neoslobodzuje od hlásania. Dialóg má byť vedený a realizovaný v presvedčení, že Cirkev je vlastnou cestou spásy a že jedine ona má plnosť prostriedkov spásy.

Cirkev a misionári napomáhajú rozvoju prostredníctvom škôl, nemocníc, univerzít, tlačiarň... Ale rozvoj národa sa neuskutočňuje v prvom rade

peniazmi, ale formovaním svedomia, dozrievaním postojov a zvykov. Cirkev sa neangažuje len na južnej časti poglobule, ale aj na severnej, ktorá je vystavená nadmernému rozvoju, ale i morálnej a duchovnej chudobe.

Misionári na celom svete láskou pomáhajú zmierňovať biedu a pomáhať rozvoju najmä chudobných, biednych, utláčaných.

1.8.6 Zodpovední za pastoráciu v misiách a ich spolupracovníci

Medzi prvých misionárov patrili apoštoli, ktorých vyslal ohlasovať evanjelium sám Ježiš. Apoštoli si vybrali ďalších spolupracovníkov, ktorí nesmú byť zabudnutí. Neskôr túto úlohu preberajú nástupcovia apoštolov – biskupi na čele s nástupcom svätého Petra. Biskup má riadiť a koordinovať misijnú činnosť vo svojej diecéze, aj mimo nej (*porov. AG 23-27*).

Dôležitú úlohu plnia aj rehoľné inštitúty so svojimi charizmami (*porov. AG 27*). Sú nástrojom na uskutočňovanie misií. Stále vznikajú aj nové, už aj v zemiach, ktoré boli donedávna, alebo ešte stále sú evanjelizované. Už aj tieto mladé cirkvi sa zapájajú tým, že vysielajú svojich misionárov, a tak sa posilňujú.

Aj kňazi sú povolani k misiám, majú pomáhať svojim biskupom (*porov. AG 39*). Musia byť otvorení pre potreby celého sveta. Musia byť schopní oddeliť sa od rodiny, domova i vzácnu schopnosť vžiť sa s múdrosťou a úctou do iných kultúr.

Svoju nezastupiteľnú úlohu majú aj inštitúty kontemplatívneho a aktívneho života. Najmä rehoľné sestry, ktoré sa starajú o blížnych, zvlášť o tých najúbohejších.

Pápeži v poslednej dobe vyzdvihujú aj úlohu laikov. Aj oni sa majú podieľať na misijnej činnosti vo svete politiky, sociálnej oblasti, hospodárstva (*porov. AG 41*). Laici sa angažujú aj v rôznych spolkoch, hnutiach, ktoré sa zameriavajú na podporu misií. K laikom patria najmä katechéti, ktorí sa veľmi zaslúžili o misijné dielo medzi pohanmi.

Úlohu riadiť a koordinovať misie má Kongregácia pre evanjelizáciu národov. Jej úlohou je starať sa o misionárov a pridelať ich podľa naliehavosti potrieb. Riešiť otázky, vypracovávať plány, spolupracovať s inými úradmi Svätej stolice.

1.8.7 Spolupráca v misijnej činnosti

Všetci kresťania sú na základe krstu povolani a spoluzodpovední za misijnú činnosť.

Medzi formy účasti na prvom mieste patrí modlitba, obeta, svedectvo kresťanského života. Chorí môžu svoje utrpenia obetovať za misie a misionárov, a tak napomáhať ich práci. Je veľmi potrebné modliť sa za misijné povolania. Rodičia majú deti vychovávať tak, aby boli ochotné spolupracovať na diele

Cirkvi, aby mali odvahu odpovedať tak ako Izaiáš: „Tu som, Pane, pošli mňa“ (Iz 6,8).

Dôležitá je aj materiálna pomoc (školy, kaplnky, podpora seminaristov), i udržiavanie diel charity. Pri materiálnej pomoci je však potrebné dbať aj na ducha, v akom sa dary dávajú. K oživeniu záležitosti misií má veľký význam aj svetová misijná nedeľa.

Medzi nové formy misijnej práce patrí aj turizmus, ak je praktizovaný ohľaduplne. Dnes veľa ľudí odchádza za prácou, aj tu však majú dosvedčovať svoju vieru.

Miestne cirkvi majú vzbudiť misijného ducha najmä v mladých. Na to slúžia informácie misijných časopisov a rôzne audiovizuálne prostriedky.

Veľkú úlohu plnia aj Pápežské misijné diela: Dielo šírenia viery, Dielo svätého apoštola Petra, Dielo detstva Ježišovho a Misijná únia. Tieto majú spoločnú úlohu napomáhať misijného ducha v ľuďoch Božom.

Mladé misijné spoločenstvá nemajú len prijímať, ale aj ony sa majú zapájať do misijného diela a posilať svojich kňazov aj do starých cirkevných spoločenstiev, ktoré túto pomoc potrebujú. Staré cirkevné spoločenstvá sa nemajú brániť tejto pomoci, ale ju ochotne prijať.

1.8.8 Misionárska spiritualita

Misionárska aktivita vyžaduje zvláštnu spiritualitu, ktorá sa prejavuje predovšetkým v živote plnom učenlivosti voči Duchu, aby sa stávali podobnejšími Kristovi. Príkladom sú apoštoli, ktorí najprv vystupovali len nesmelí, ale po prijatí Ducha smelo hlásajú Krista.

Podstatný znak misionárskej spirituality je úzke spoločenstvo s Kristom. Od misionára sa žiada zrieknuť sa seba a všetkého, čo doteraz pokladal za svoje, aby sa pre všetkých stal všetkým (*porov. AG 24*). Práve preto, že je „poslaný“, pociťuje prítomnosť Krista, ktorý ho sprevádza v každom okamihu života: „Neboj sa, veď som s tebou“ (*Sk 18, 9-10*).

Misionár je povzbudený horlivosťou za duše, ktorá sa inšpiruje láskou Krista. Misionár je človek lásky, aby mohol každému bratovi hlásať, že je milovaný Bohom. Napokon musí ako Kristus milovať Cirkev. Vernosť ku Kristovi nemožno oddeliť od vernosti k Cirkvi.

Každý misionár je len vtedy ozajstným misionárom, keď sa dá na cestu svätosti. Misionárska spiritualita Cirkvi je cestou ku svätosti. Dnešný svet potrebuje svätých misionárov. Všetci sme povolání na misie a všetci sa máme dať na cestu svätosti.

Záver

Ešte nikdy nemala Cirkev takú možnosť ako dnes sprístupniť evanjelium všetkým ľuďom a národom. Tejto snahe je veľmi naklonený aj Svätý Otec Ján Pavol II., ktorý je veľkým vzorom a veľkou oporou pre misionárov. Veľkým vzorom misionára je aj otec kardinál Jozef Tomko, ktorý dlhé roky viedol Kongregáciu pre evanjelizáciu národov a urobil veľký kus práce, čo sa týka misií a šírenia evanjelia vo svete.

Dnes musí Cirkev využívať všetky prostriedky, ktoré sa jej ponúkajú, aby zanesla evanjelium do všetkých končín sveta a aby aj v dnešnom liberálnom svete poukázala na pravé hodnoty kresťanstva.

Aby Cirkev mohla plniť dobre svoje poslanie, musí sa tak ako apoštoli po nanebovstúpení zhromaždiť spolu s Máriou, aby si vyprosili Ducha Svätého, silu i odvahu k tejto svojej činnosti.

1.9 Centesimus annus

Úvod²⁵

Encykliku *Centesimus annus* vydal v Ríme 1. mája 1991 na spomienku svätého Jozefa robotníka, v trinástom roku svojho pontifikátu Ján Pavol II. (*porov. CA 62*).

Vychádza z prevažnej časti z encykliky Leva XIII., *Rerum novarum*, ktorá „jedinečne vynikla v tom, že ju pápeži pripomínali v slávnostných dokumentoch od štyridsiateho po deväťdesiate výročie jej zverejnenia“ (*CA 1*).

Čo je samotným cieľom encykliky? Odpoveď nájdeme v encyklike. Cieľom encykliky je vyniesť na svetlo tvorivú hodnotu princípov, ktoré vyslovil Lev XIII. a ktoré patria do dedičstva učenia Cirkvi, a na základe toho zaväzujú autoritu jej Učiteľského úradu (*CA 3*). Encyklika predkladá aj „analýzu niektorých udalostí z najnovších dejín. Vecou tejto analýzy nie je vynášať definitívne úsudky, pretože to z povahy vecí nepatrí do vlastného okruhu pôsobnosti Magistéria“ (*CA 3*). Úlohou analýzy je skôr poukávanie na klady a zápory tých ktorých udalostí a prostredníctvom nich poukávanie ľudstvu, či jednotlivým politickým subjektom, prípadne iným subjektom vyžadujúcim si istú hierarchiu a na základe toho aj istému spoločenstvu ľudí na to, aby sa podobných chýb, ako boli chyby v histórii, viac nedopustili, a nemuseli sa tak točiť v kruhu, v ktorom spoločenstvo, štát nezaznamenáva vzostup, ale skôr klesanie, respektíve státie na rovnakej úrovni.

²⁵ Porov.: BORTEL, P.: *Seminárna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

1.9.1 Charakteristické črty encykliky

Je potrebné aspoň čiastočne priblížiť situáciu, v ktorej bola Cirkev v čase vzniku encykliky. Ešte nedávno „bola Cirkev postavená pred historický proces“ (CA 4), ktorému predchádzalo množstvo zmien „v oblasti politických zmien, ekonomickej a sociálnej, ale aj na poli vedy a techniky...“ (CA 4).

V politickej oblasti sa štát, spoločnosť a autorita začali vnímať inak. Začala sa formovať nová spoločnosť, ktorá bola plná nádeje na nový druh slobody, ale bola taktiež plná aj nebezpečenstva spočívajúcom v nových formách nespravodlivosti a otroctva. Čo sa týka hospodárskej oblasti, „objavil sa nový druh vlastníctva, kapitál, a nový druh práce, práce za mzdu, poznačenej nemilosrdným tempom výroby, bez ohľadu na pohlavie, vek a na položenie rodín, ale zo ziskuchtivých dôvodov jednoznačne zameranej na produktivitu“ (CA 4). Robotník sa začal vnímať ako nejaká vec, ako nejaká súčiastka v mechanizme. Prestala sa vnímať hodnota človeka. Tento systém bránil rozvoju osobnosti a napredovaniu človeka. Problém bol dokonca aj so súkromným vlastníctvom, o ktorom Lev XIII. hovorí: „Účelom práce, najbližším cieľom, ktorý si remeselník kladie, je súkromné vlastníctvo. Ak totiž vynakladá svoju námahu a svoje schopnosti pre niekoho druhého, robí to preto, aby si zabezpečil dobrá, ktoré nevyhnutne potrebuje pre svoj život“ (RN 4). Dokonca aj v Dekalógu sa spomína: „Nepožiadaš dom svojho bližneho ani jeho pole, ani jeho sluhu, ani jeho slúžku, ani vola, ani osla, ani nič, čo je tvojho bližneho“ (Dt 5,21b).

Práve na základe spomenutých zmien došlo k „rozdeleniu spoločnosti na dve triedy“ (CA 4). Proti tomuto rozporu v robotníckej otázke sa po prvýkrát postavil práve Lev XIII. svojou encyklikou. Z doterajších spomenutých faktov sa dá poznať, že „nové veci“, na ktoré pápež poukazuje, vôbec nie sú dobrého a kladného charakteru, ale skôr naopak. Pápež sa svoju mienku nebál vyjadriť ani takými ostrými slovami, aké len v tom čase mohol vyjadriť. Je veľmi dôležité si uvedomiť, že „pokoj sa buduje na spravodlivosti“ (CA 5) a túto vec treba mať pri každej práci s človekom na zreteli, aby tak nemuselo dôjsť k zbytočným chybám, ako tomu bolo v minulosti. Lev XIII. taktiež vytýčil pre Cirkev istú povinnosť spočívajúcu práve vo vytváraní prameňa jednoty a pokoja. „Kresťanské učenie, ktoré Cirkev vykladá a opatruje, má mimoriadnu moc zmieriť a umožniť dohodu medzi bohatými a proletármi tým, že jedným i druhým pripomína ich vzájomné povinnosti, počnúc od tých, ktorými ich zaväzuje spravodlivosť“ (RN 16).

V súvislosti s pávom na súkromné vlastníctvo pápež spomína aj iné práva: právo vytvárať súkromné združenia, právo na spravodlivú mzdu a právo plniť náboženské povinnosti (porov. CA 7-9). Ohľadom týchto vecí je „povinnosťou štátu bdiieť nad všeobecným dobrom a starať sa o to, aby každá oblasť

spoločenského života prispievala k jeho podpore. Štát je tu na to, aby práva jedných i druhých chránil, a nie potláčal“ (CA 11).

Existujú však aj iné práva, ktoré nemajú nič spoločné s vykonávaním ľudskej práce, a síce zákony, ktoré úzko súvisia s osobou človeka ako takou, vyvierajú totiž z jeho samotnej podstaty ako osoby, je preto veľmi dôležité mať na zreteli aj jedinečnú hodnotu ľudskej osoby (porov. CA 11). Základná hodnota práce závisí od samého človeka, ktorý je jej pôvodcom i cieľom. Práca je pre človeka (porov. KKC 2428), nie človek pre prácu. Každý má mať možnosť čerpať z práce prostriedky na udržiavanie vlastného života i života svojich rodinných príslušníkov a na preukazovanie služby ľudskému spoločenstvu.

1.9.2 Na ceste k „novým veciam“ dneška

Je obdivuhodné, ako „Lev XIII. predvídal negatívne dôsledky spoločenského zriadenia, ktoré predkladal socializmus“ (CA 12). Pápež svojej doby je schopný vnímať v realite celé postavenie mužov, žien a detí v celej krutosti. Celej veci prišiel na koreň na základe zrušenia súkromného vlastníctva. Už vtedy bol schopný vnímať, čo to prinesie a ako sa k tomu bude stavať pracujúci ľud, ktorý na základe tohto nemal viac-menej nič, čo by bolo jeho (porov. CA 12). „Ako účinok prináleží svojej príčine, tak plod práce musí prináležať tomu, kto pracuje“ (RN 8).

Je nastolená otázka: V čom spočíva teda základný omyl socializmu? „Základný omyl socializmu má antropologický charakter. Socializmus totiž pokladá jednotlivca len za obyčajný prvok a molekulu sociálneho organizmu tak, že dobro jednotlivca je celkom podriadené fungovaniu sociálneho a ekonomického mechanizmu.... Človek sa redukuje na akúsi sieť sociálnych vzťahov a vytvára sa pojem osoby ako samostatného subjektu mravného rozhodovania, ktorý nimi buduje spoločenský poriadok“ (CA 13). Tu sa človek mnohokrát pozastavuje, čoho je schopný, ak má nesprávne, chybné, antropologické ponímanie o sebe. Spomeniem preto aspoň jednu definíciu osoby, ktorej tvorcom je Boethius: „Osoba je individuálna podstata rozumovej prirodzenosti.“²⁶ Už tu možno argumentovať. „Človek je individuálna podstata“, má teda hodnotu už ako individuum a nemožno ho stotožniť so súčiastkou nejakého stroja.

Pápež Lev XIII. však pokračuje ďalej, nezostáva len pri poukázaní na problém, ale ponúka riešenie samotnému problému štátom: „Vládcovia štátov musia teda na prvom mieste prispieť všeobecne súborom zákonov a politických ustanovení, usporiadať a spravovať štát tak, aby to prirodzene viedlo k verejnej i súkromnej prosperite. Čím väčšie bude množstvo výhod, ktoré sa zabezpečia cestou tejto všeobecnej starostlivosti, tým menšia bude potreba hľadať iné cesty

²⁶ JANÁČ, P.: *Cesta k človekovi*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995, s. 49.

na pomoc robotníkom“ (RN 26). Zo strany štátu bolo ďalej potrebné, aby sa človek mohol zbaviť strachu pred hrozbou nezamestnanosti, rovnako zabezpečiť aj primeranú mzdu, sprostredkovať robotníkom lepšie odborné vzdelanie a bolo taktiež potrebné postarať sa o rozdelenie času na prácu a na oddych (porov. CA 15).

Dôležitý je pohľad na vec aj z hľadiska histórie. Čo všetko spôsobil omyl spočívajúci v nesprávnom ponímaní ľudskej osoby.

Tento omyl vyústil do dvoch svetových vojen v rokoch 1914-1945, čo bolo obdobie veľkej hospodárskej krízy a nacistickej diktatúry.²⁷ Obe otriasli Európou a svetom. Vojny sa síce skončili, ale výsledkom nebol pokoj, lež akýsi bezvojnový stav. Začal sa šíriť komunistický totalitarizmus. Krajiny, ktoré sa mu chceli ubrániť, odpovedajú blahobytnou spoločnosťou alebo konzumnou spoločnosťou, pričom podobne nebrali do úvahy duchovné hodnoty (porov. CA 18-19). Je treba pripomenúť, že po skončení druhej svetovej vojny, aj ako odozva na jej hrôzy, rozšíril sa živší zmysel pre ľudské práva. Oporným bodom tohto vývoja sa stala Organizácia spojených národov. Predsa len nemožno mlčky obísť, že Spojeným národom sa dosiaľ nepodarilo vypracovať účinné nástroje namiesto vojny na riešenie medzinárodných konfliktov. A to sa ukazuje ako nanajvýš nástojčivý problém, ktorý musí medzinárodné spoločenstvo ešte vyriešiť.²⁸

1.9.3 Rok 1989

V roku 1989 sa uskutočnilo: „2. mája maďarská vláda vydala príkaz odstrániť zátarasy z ostnatého drôtu na rakúskych hraniciach. Bol to začiatok likvidácie železnej opony.

9. novembra sa obyvatelia východnej aj západnej časti Berlína rozhodli zbúrať mohutný múr, ktorý ich oddeľoval od r. 1961. Pádom „múru hanby“ sa otvorila cesta k zjednoteniu Nemecka.

17. novembra sa konal brutálny zákrok polície proti pokojnému sprievodu pražských študentov a zaktivizoval obyvateľstvo v celom Československu. Denne sa konali demonštrácie a mítingy v Prahe, Bratislave a iných mestách. Začala sa „nežná revolúcia“. Toho istého dňa nastala aj zmena politického systému v ČSFR, bol to začiatok nových vzťahov medzi Cirkvou a štátom.“²⁹

Všeobecne rokom 1989 až 1994 možno prisúdiť fakty ako: koniec studenej vojny, politické uvoľnenie, pád totality, rešpektovanie náboženských slobôd a ľudských práv.³⁰

²⁷ Porov.: JUDÁK, V., ČEKOVSÁ, E.: *Prehľadné cirkevné dejiny*. Bratislava : LÚČ, 1996, s. 198.

²⁸ Porov.: JUDÁK, V., ČEKOVSÁ, E.: *Prehľadné cirkevné dejiny*. s. 21.

²⁹ JUDÁK, V., ČEKOVSÁ, E.: *Prehľadné cirkevné dejiny*. s. 266.

³⁰ Porov.: JUDÁK, V., ČEKOVSÁ, E.: *Prehľadné cirkevné dejiny*. s. 266.

Všetky tieto tu spomenuté udalosti poukazujú na uvoľnenie, otvorenie cesty pre nové možnosti. „Majú univerzálny význam, lebo z nich pochádzajú kladné i záporné dôsledky“ (CA 26). Rovnako poukazujú na to, že „žiadna politická spoločnosť, ktorá má svoju vlastnú autonómiu a svoje vlastné zákony, nikdy sa nebude dať zameniť za Božie kráľovstvo.“³¹ Boh aj prostredníctvom týchto udalostí ponúka „ľudskej slobode spolupracovať s milosrdným plánom Boha pôsobiaceho v dejinách.“³²

Pápež Ján Pavol II. vyzýval, aby všetkých prenikol duch pokoja a odpúšťania, aby sa podnikli konkrétne kroky v záujme vhodného zmierenia, rovnako treba vynaložiť úsilie na obnovu morálky a ekonomiky v bývalých komunistických štátoch. Schvaľuje pomoc iných národov bývalým komunistickým krajinám, ale zdôrazňuje, aby boli prvými tvorcami svojho rozvoja. Poukázal, že bude sa musieť predovšetkým zbaviť takého zmýšľania, ktoré vidí v chudobných ľuďoch i národoch akési bremeno a nepríjemných dotieravcov, nárokuje si konzumovať to, čo druhí vyprodukovali. Pozdvihnutie chudobných je veľká príležitosť k morálnemu, kultúrnemu a hospodárskemu rozvoju celého ľudstva. Cieľom rozvoja má byť budovanie dôstojnejšieho života a skutočné pozdvihnutie dôstojnosti každého jednotlivca i jeho schopnosti odpovedať vlastnému povolaniu a v ňom obsiahnutej výzve Boha spoločnou prácou ľudí. Na vrchole tohto procesu stojí uplatňovanie práva i povinnosti hľadať Boha, poznávať ho a podľa tohto poznania žiť.

1.9.4 Súkromné vlastníctvo

„Okrem podmanenia si plodov zeme prináleží človekovi aj vlastníctvo samotnej zeme, z ktorej plodného lona dostáva na nevyhnutné prostriedky pre svoje budúce potreby. Avšak potreby človeka majú takpovediac charakter stálych návratov, takže keď ich uspokojíme dnes, ozývajú sa zajtra znova. Príroda teda musela dať človekovi právo na stabilné a trvajúce dobrá, primerané trvalej pomoci, ktorú potrebuje. Takéto dobrá nám môže ponúknuť jedine zem vo svojej nevyčerpatelnej plodnosti. Niet dôvodu dovoľávať sa starostlivosti štátu, pretože človek bol skôr než štát...“ (RN 6).

Už na základe prirodzeného práva je nevyhnutné aj súkromné vlastníctvo. Svätý Otec Ján Pavol II. cituje z dokumentu Druhého vatikánskeho koncilu: „Človek má pokladať veci, ktoré vlastní, nielen za svoje, ale aj za spoločné v tom zmysle, že môžu byť na osoh nielen jemu, ale aj iným... Súkromné vlastníctvo alebo určitá držba hmotných majetkov zabezpečujú každému potrebný priestor pre osobnú a rodinnú nezávislosť“ (RN 30). Je potrebné vnímať súkromné vlastníctvo aj v zmysle dobra celého spoločenstva, ale je potrebné aj mať súkromné vlastníctvo. V súčasnej dobe sa tiež ukazuje čoraz väčšia potreba

³¹ JUDÁK, V., ČEKOVSÁ, E.: *Prehľadné cirkevné dejiny*. s. 25.

³² JUDÁK, V., ČEKOVSÁ, E.: *Prehľadné cirkevné dejiny*. s. 26.

správneho vnímania práce. Treba si uvedomiť, že ak aj niečo vlastným, napríklad zem, tak ona nevydá sama od seba plody, treba najskôr zem opracovať, aby tak plody mohla vydať. Ďalším aspektom, ktorý treba vnímať, je, že i z tejto obrábanej zeme budú mať úžitok aj iní a takým spôsobom to funguje aj v rodine. Totiž v rodine sa deti živia z práce svojich rodičov. „Pracovať znamená pracovať s druhými a pracovať pre druhých, čiže robiť niečo pre niekoho. Práca je tým plodnejšia a produktívnejšia, čím je človek schopnejší poznať potreby druhého človeka, pre ktorého pracuje“ (RN 31). Treba si však všimnúť aj človeka samotného a obzvlášť v dnešnej dobe, kedy „je čoraz viac rozhodujúcim činiteľom..., konkrétne jeho poznávacia schopnosť, ktorá sa prejavuje vo forme vedeckého poznania, organizačná schopnosť utvárať spoločenstvá, ako aj schopnosť vnímať a uspokojovať potreby iných“ (RN 32). Je preto potrebné, aby boli k rozvoju človeka a spoločnosti vytvorené aj patričné podmienky, v ktorých by bolo umožnené človeku sa rozvíjať a napredovať. Povinnosťou spravodlivosti a pravdy má byť preto uspokojenie základných ľudských potrieb, aby ľudia nehynuli. Ľuďom, čo takto trpia, treba náležite pomáhať a zabezpečovať im možnosť nadobudnutie potrebných vedomostí a rozvíjanie ich vlôh, a tak lepšie využívať svoje schopnosti a možnosti. Toto sa týka tak jednotlivých spoločenských vrstiev, ako aj štátov. Silnejší, mocnejší nech pomáhajú slabším. Je nevyhnutné zamerať sa na taký spôsob života, ktorý sa predstavuje ako lepší, zameriava sa na „byť“ a nie na „mať“ (RN 35).

V týchto podmienkach treba vnímať človeka a jeho rodinu, že „... manželstvo a rodina sú zamerané na dobro manželov a na plodenie a výchovu detí. Láska manželov a rodenie detí vytvárajú medzi členmi tej istej rodiny osobné vzťahy a základné zodpovednosti“ (KKC 2201).

Dnes sa takéto vnímanie rodiny pomerne ťažko vidí. „Často sa stáva, že človek stráca odvahu splňať podmienky ľudského plodenia a podlieha predstave, že on sám a jeho život sú skôr súhrnom zážitkov, ktoré treba vyskúšať, než dielo, ktoré treba vyplniť. Vzniká tak akási medzera v slobode, ktorá sa vzpiera povinnosti trvalo sa zviazať s druhou osobou a plodiť deti, alebo ho vedie k tomu, že deti pokladá za jednu z takých vecí, ktoré možno mať alebo nemať podľa vlastnej chuti a ktoré konkurujú s inými možnosťami.

Rodinu treba znovu ponímať ako svätyňu života. Je miestom, na ktorom môže byť život, Boží dar, primerane prijatý, kde sa mu dostáva záštita proti rôznym náporom, ktorým je vystavený, a kde sa môže rozvíjať tak, ako to vyžaduje pravý ľudský rast. Rodina predstavuje sídlo kultúry života. Zmýšľanie človeka v tejto záležitosti namiesto ochrany a otvárania cesty životu, zdá sa, inklinuje skôr k obmedzovaniu, potláčaniu a záhube prameňov života, žiaľ, až po praktiku potratov“ (CA 39). Je nutné si všimnúť aj tohto aspektu týkajúceho sa práve rodiny, ktorá má byť sídlom kultúry života. V tomto zmysle je nutné otvoriť sa životu a nehľadať len potreby človeka, ale za tým všetkým treba vidieť veľké Božie dielo, ktoré nám v rodine – svätyni života dal. Celý problém neschopnosti otvoriť sa životu spočíva v probléme sebadarovania sa jeden

druhému. „Človek ako osoba sa môže darovať len druhej osobe alebo osobám, a napokon Bohu, ktorý je pôvodcom jeho bytia a je jediný, ktorý môže úplne prijať jeho dar“ (CA 41).

V súvisе so sebadarovанím možno povedať: „Ako sa ľudská osoba úplne realizuje v slobodnom sebadarovанí, tak aj vlastníctvo má svoje morálne oprávnenie vtedy, keď zodpovedným spôsobom a v primeranom čase vytvára pracovné príležitosti a ľudský rozvoj pre všetkých“ (CA 43).

1.9.5 Štát a kultúra

„V modernej dobe vystupuje totalitarizmus v marxisticko-leninskej podobe a tvrdí, že niektorí ľudia na základe hlbšieho poznania zákonov vývoja spoločnosti alebo pre osobitné triedne postavenie, alebo kontakt s najhlbšími prameňmi kolektívneho vedomia sú neomylní, a preto si môžu nárokovať právo na absolútnu moc“ (CA 44). Je vidieť, prečo sa totalitarizmus snaží zničiť Cirkev, alebo si ju aspoň podrobiť. „Totalitný štát sa ďalej usiluje o to, aby pohltil náboženské spoločenstvá i jednotlivých ľudí. Keď Cirkev háji vlastnú slobodu, háji slobodu ľudskej osoby, ktorá musí viac poslúchať Boha ako ľudí“ (CA 44).

Cirkev sa vyjadruje o demokratickom politickom zriadení ako o tom, ktorý si váži. Zabezpečuje totiž občanom aj účasť na jednotlivých politických rozhodnutiach, ale rovnako zdôrazňuje, že je možná iba v právnom štáte a jedine správnym vnímaním ľudskej osoby. Bez zásad ju bude možno stotožniť s totalitarizmom. Preto Cirkev neustále zdôrazňuje transcendentnú dôstojnosť ľudskej osoby, aby sa človek neprestal vnímať ako osoba, u ktorej je potrebné rešpektovať aj jej slobodu, ktorá nadobúda hodnotu len prijatím pravdy.

V tomto zmysle je potrebné pýtať sa: Čo je úlohou štátu? Hlavnou úlohou štátu je zaručiť takú istotu, aby robotník, takisto ako výrobca, mohli používať ovocie svojej práce a boli tak podnecovaní vykonávať svoju prácu efektívne a statočne... „Štát má ďalej dozeráť na uplatňovanie ľudských práv v ekonomickej oblasti a riadiť ho...“ (KKC 2431). Medzi ďalšie úlohy štátu patrí dozeranie a riadenie dodržiavania ľudských práv v hospodárskej oblasti, podporovanie činnosti vytvárania pracovných príležitostí, a napokon môže aj vykonávať zástupnú funkciu, tam, kde je to potrebné z príčiny oslabenia sociálnych sektorov alebo podnikateľských systémov.

V minulosti rozvoj, ktorý má štát podporovať, mnohokrát brzdili rôzne nepokoje vo svete, ako boli aj svetové vojny. Dnešný pokoj však možno nazvať slovom rozvoj. „Preto treba vyvinúť ľudské úsilie, aby sa ľudia vzájomne chápali, poznali a mali citlivé svedomie. Treba túžiť po takej kultúre, ktorá umocňuje dôveru v ľudské schopnosti chudobného, a teda v schopnosť, že si prácou môže zlepšiť svoje postavenie, ako aj pozitívne prispievať k hospodárskemu blahobytu. Aby sa to dosiahlo, musia sa chudobnému poskytnúť reálne možnosti. Utvárať takéto príležitosti je úlohou svetového úsilia o rozvoj, čo

zahŕňa aj zrieknutie sa ziskových a mocenských pozícií, ktorými disponujú prosperujúcejšie ekonomiky“ (CA 52). „Občianska spoločnosť i politická moc musia uznávať a rešpektovať neodňateľné práva osoby. Medzi týmito základnými právami treba v tomto ohľade pripomenúť právo na život a telesnú neporušiteľnosť každej ľudskej bytosti od chvíle počatia až po smrť. Vo chvíli, keď pozitívny zákon zbavuje nejakú skupinu ľudských bytostí ochrany, ktorú im má občianske zákonodarstvo poskytnúť, štát popiera rovnosť všetkých pred zákonom. Keď štát nedáva svoju moc do služieb práv všetkých občanov a najmä tých najslabších, sú tým ohrozené samotné základy právneho štátu... Ako dôsledok rešpektovania a ochrany, ktoré treba priznať ešte nenarodenému dieťaťu už od chvíle jeho počatia, má zákon stanoviť primerané trestné sankcie za každé úmyselné porušenie jeho práv“ (KKC 2273).

1.9.6 Človek je cestou Cirkvi

Čo je cieľom Cirkvi? „Jej jediným cieľom je starostlivosť a zodpovednosť za človeka, ktorého jej zveril sám Kristus, za toho človeka, ktorý, ako prízvukuje Druhý vatikánsky koncil, je jediným stvorením, ktoré Boh chcel kvôli nemu samému a s ktorým má svoj plán: urobiť ho totiž účastným večnej spásy... Ide o každého jednotlivého človeka, pretože každý je zahrnutý do tajomstva vykúpenia a s každým sa Kristus skrze toto tajomstvo navždy spojil“ (CA 53). „Cirkev vynáša svoj morálny úsudok o ekonomických a sociálnych otázkach, keď to vyžadujú základné práva osoby alebo spása duší. V morálnom poriadku vychádza z poslania, ktoré sa líši od poslania politických autorít: Cirkev sa stará o časné aspekty spoločného dobra, lebo sú zamerané na najvyššie Dobro, náš posledný cieľ. Usiluje sa inšpirovať správne postoje vo vzťahu k pozemským dobrám a v spoločensko-hospodárskych vzťahoch“ (KKC 2420).

Sociálne učenie Cirkvi má teda aj evanjelizačný charakter, objavuje totiž človeka jemu samému, rovnako sa zaoberá ľudskými právami každého jednotlivca. Zmysel pre človeka Cirkev čerpá z Božieho zjavenia. Keď „hlása človeku Božiu spásu, keď mu skrze sviatosti ponúka a sprostredkúva Boží život, keď prikázaniami orientuje jeho život na lásku k Bohu a k blížnemu, pomáha obohacovať dôstojnosť človeka“ (CA 55).

Tieto slová majú byť aj pre nás výzvou, aby sme sa pasívne neprizerali na činnosť Cirkvi, ale začali aj niečo konať, aby každý z nás položil ruku na pluh na mieste, kde si nás Boh povolal. Nech nezostanú len zbožným želaním Kristove slová: „Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili“ (Mt 25,40), ale nech sa stanú povinnosťou nášho života. Rovnako je tu aj výzva pre nás v chudobných. V prvom rade treba v nich prestať vidieť bremeno, ale treba v nich vidieť Krista, treba tu vidieť príležitosť na konanie dobra a tým aj získať skutočné bohatstvo. Je dôležité zmeniť spôsoby

výroby a spotreby, treba medzi štátmi spravodlivo zastúpiť záujmy veľkej rodiny ľudstva (*porov. CA 58-59*). Riešenie národných a medzinárodných problémov... vyžaduje aj jasné morálno-náboženské hodnoty, ako aj zmenu zmýšľania, správania a štruktúr.

„Vytúžená záchrana musí byť predovšetkým plodom veľkého vylitia lásky... (kresťanskej), ktorá v sebe sústreďuje celé evanjelium a ktorá – vždy pripravená obetovať sa pre blížneho – je tým najistejším protilekom proti pýche a egoizmu tohto sveta“ (*RN 50*).

Záver

Spomenuté argumenty sa zmieňujú v prvom rade o človeku a o práci jeho rúk. Na základe týchto argumentov by sa mohla vyskytnúť aj otázka, načo potom pracovať, ak sú z toho len samé problémy, ak je príliš komplikované riešenie problémov spojených s ňou? Proti tomuto jednoducho, ale výstižne sa vyjadruje už sv. Pavol: „Kto nechce pracovať, nech ani nej“ (*2 Sol 3, 10b*).

„Povinnosť pracovať patrí k našej osobnosti, sme tým, čím nás urobil Boh a čím sa i my sami urobíme. Žiť znamená pracovať s pracujúcim Bohom.“³³ Bolesť, ktorá sprevádza každú našu prácu, nemá byť príčinou odradenia od práce. Prácu nemožno v tomto zmysle považovať trestom za hriech. Trestom za hriech je práve bolesť spôsobovaná pri práci. V súvislosti s týmto by som chcel zdôrazniť aj jednu myšlienku, ktorá nech nás pobáda robiť každú jednu prácu čo najlepšie. „Radí sa robiť všetko tak, ako by to bol posledný skutok v živote, robiť vedome, radostne, vytrvalo, ale aj s akousi ľahkosťou a bezstarostnosťou o zajtrajšok a o ďalší výsledok. Veď svet riadi Boh. Ak pracujeme s ním i zdanlivé neúspechy sú drahé kamienky v mozaike obrazu vesmíru.“³⁴ Treba však zdôrazniť aj duchovný rozmer práce. „Hmotná práca smeruje k hmotnému cieľu. Ak sa má stať duchovnou, treba, aby mala duchovný cieľ, aby sa jej dôsledok prejavil v duchovnom svete.“³⁵

Ak budeme teda hľadiť na prácu aj v tomto duchovnom rozmere a nielen ako na tú, z ktorej sa snažíme čo najviac vyťažiť a hlavne pre seba, potom slová spomenuté v encyklike nikdy nebudú pre nás ťažké, ale stanú sa samozrejmom súčasťou nášho života a Boh bude ten, ktorý nás bude požehnávať v každej našej činnosti. Všetci takto budeme môcť byť spokojní tam, kde sme: aj zamestnanci, aj zamestnávateľia. Nech teda slová tejto encykliky nájdú odozvu aj v našich životoch, nech nájdú svoje naplnenie aj v našich srdciach.

³³ ŠPIDLÍK, T.: *Pramene svetla*. Trnava : SSV, 2000, s. 67.

³⁴ ŠPIDLÍK, T.: *Pramene svetla*. s. 67.

³⁵ ŠPIDLÍK, T.: *Pramene svetla*. s. 67.

1.10 Evangelium vitae

Úvod³⁶

Svätý Otec Ján Pavol II. v encyklike hovorí o hodnote a nenarušiteľnosti ľudského života. Evanjelium života sa nachádza v samom srdci posolstva Ježiša Krista. Správa o narodení Dieťaťa sa ohlasovala ako radostná zvesť: Zvestujem vám veľkú radosť, dnes sa vám v Dávidovom meste narodil Spasiteľ, Kristus Pán (*porov. Lk 2,10-11*).

Plný zmysel každého ľudského narodenia sa javí ako základ a naplnenie radosti z každého dieťaťa, ktoré prichádza na svet.

Človek je povolaný k plnosti života, pretože spočíva v účasti na samom živote Boha. Život je základnou podmienkou, počiatočnou etapou ľudskej existencie. Cirkev si je vedomá, že toto Evanjelium života, ktoré jej zveril Pán, vyvoláva živú odozvu v srdci každého života. Človek získa presvedčenie, že každá ľudská bytosť má právo na to, aby sa rešpektovalo toto jej základné právo.

Ohlasovanie Evanjelia života sa stáva naliehavým, aj keď v nás vyvoláva strach z ohrozenia života ľudí.

Všetko, čo je proti samému životu, ako vražda každého druhu, genocída, potrat, eutanázia, ako aj samovražda a všetko, čo porušuje celistvosť ľudskej osoby, Cirkev odsudzuje.

Samotná medicína, ktorá má povolenie život brániť a prejavovať oň starostlivosť, v niektorých svojich odboroch sa stáva častejšie nástrojom týchto činov proti človeku.

Problémom ohrozenia ľudského života sa zaoberalo mimoriadne konzistórium kardinálov, ktoré sa konalo v Ríme v apríli 1991.

Dnes sme svedkami toho, ako sa šliapie základné právo na život veľkého množstva slabých a bezbranných ľudí, najmä nenarodených detí.

Táto encyklika chce byť rozhodným a jednoznačným potvrdením hodnoty ľudského života a jeho nenarušiteľnosti. Rešpektuj, chráň, miluj život a slúž životu – každému ľudskému životu (*porov. EV úvod*)!

1.10.1 Súčasné ohrozenie ľudského života

Text vychádza zo slov: „Kain napadol svojho brata Ábela a zabil ho“ (*Gn 4,8*). Boh nestvoril smrť a neteší sa zo záhuby žijúcich. Stvoril človeka pre nesmrteľnosť, urobil ho obrazom svojej večnosti. Evanjeliu života protirečí trýznivá skúsenosť smrti, ktorá vstupuje do sveta a vrhá tieň absurdnosti na celú

³⁶ Porov.: BEBKA, F.: *Seminárna práca zo spirituality*. Spišská Kapitula: 2002.

ľudskú existenciu. Smrť sa v ňom objavuje pre závisť diabla a následkom hriechu prvých rodičov.

Biblický text nevysvetľuje, prečo sa Bohu viac páči Ábelova obeta než Kainova. Veľmi jasne sa ukazuje, že Boh, hoci si vyberá Ábelovu obetu, neruší dialóg s Kainom. Závisť a hnev získavajú prevahu nad Božím napomenutím: Kain napadne svojho brata a zabíja ho. Boh nemôže dovoliť, aby zločin zostal nepotrestaný. Cirkev vyvodila termín „do neba volajúce hriechy“ a zaradila do tejto kategórie predovšetkým dobrovoľnú vraždu.

Kto vzťahuje ruku na život človeka, istým spôsobom vzťahuje ruku na samého Boha.

Boh však nechce vraha trestať zabitím, lebo viac chce pokánie hriešnika, ako jeho smrť. Otázka Boha: „Čo si to urobil?“ je adresovaná aj dnešnému človeku, aby si uvedomil šírku a závažnosť útokov na život, ktorými sú stále poznačené dejiny ľudstva. Človek sa musí s najväčšou vážnosťou zastaviť nad dôsledkami, ktoré z týchto útokov vyplývajú. Každý, kto svojou chorobou, narušenou schopnosťou ohrozuje blahobyť alebo navyknutý spôsob života, vníma sa ako nepriateľ, pred ktorým sa treba brániť alebo ktorého treba odstrániť. Takto vzniká istý druh „sprisahania proti životu“. Antikoncepčia, ak je bezpečná, je najúčinnjším prostriedkom proti potratu.

Katolíckej cirkvi sa vyčíta, že v skutočnosti napomáha šíreniu potratovosti, lebo sa tvrdohlavo pridŕža svojej náuky o morálnej nedovolenosti antikoncepcie.

Umelý potrat a antikoncepcia sú z morálneho hľadiska dva zásadne rozdielne druhy zla. Prvé sa protiví čnosti manželskej čistoty a druhé čnosti spravodlivosti, priamo prestupuje Božie prikázanie „Nezabiješ“. Techniky umelého oplodňovania sú z morálneho hľadiska neprijateľné, pretože oddeľujú plodenie od pravého ľudského kontextu manželského aktu. Nemenej vážne nebezpečenstvo hrozí nevyliciteľne chorým a umierajúcim, preto v ňom rastie pokušenie riešiť problém utrpenia tak, že ho zlikvidujeme v samom korení.

Tragickým prejavom všetkého je aj šírenie eutanázie, zamaskovanej alebo vykonanej otvorene, dokonca so súhlasom zákona. Navrhuje sa preto zbaviť telesne postihnutých novorodencov, osôb s vážnymi defektmi, neplnoprávných, starých, najmä nemohúcich a na smrť chorých. Potrat, antikoncepciu a sterilizáciu možno s istotou zarátať medzi praktiky, ktoré spôsobujú vážny pokles počtu narodení. Ľudský život je posvätený. Jedine Boh je Pánom života od jeho začiatku až do jeho konca. Nikto nemôže priamo zničiť ľudskú bytosť (*porov. KKC 2267*).

Pohľad na dnešné ľudstvo budí hlboký nepokoj, najmä na oblasti, v ktorých dochádza k útokom na život. Za nositeľa práv uznáva len toho, kto vlastní plnú alebo začínajúcu autonómiu a vychádza zo stavu totálnej závislosti od iných.

Teória ľudských práv spočíva v uznaní skutočnosti, že človek na rozdiel od zvierat a vecí nemôže podliehať nadvláde nikoho.

Sloboda je darom Stvoriteľa daná k službám osobe a jej realizácii, ktorá sa má uskutočňovať sebadarováním, otvorením sa druhému človeku.

Nárokovanie si práva na umelý potrat, zabíjanie detí a eutanáziu, ako aj jeho zákonné uznanie je ekvivalentom zvráteného a haneného ponímania ľudskej slobody ako absolútnej moci nad inými a proti iným. To však znamená smrť pravej slobody: „Veru, veru, hovorím vám: Každý, kto pácha hriech, je otrok“ (Jn 8, 34).

Takto si aj Kain myslí, že nikdy nezíska Božie odpustenie za svoj hriech a jeho nevyhnutným určením je „skrývať sa“ pred Bohom. Aj človek stojaci pred Pánom môže uznať svoje hriechy a uvedomiť si celú jeho závažnosť.

Keď teda mizne citlivosť na Boha, ohrozená a deformovaná je aj citlivosť na človeka, ako to vyjadruje II. vatikánsky koncil: „Stvorenie bez Stvoriteľa zaniká, ba zabúdaním sa Boha samo stvorenie zbavuje sa svetla.“

Materialistické videnie vecí vedie k vážnemu ochudobneniu medziosobných vzťahov. Kto tým najviac trpí? Predovšetkým žena, deti, chorí alebo trpiaci, starí ľudia.

Druhý človek je cenený nie podľa toho, kým „je“, ale podľa toho, „čo vlastní, čo robí a aký zisk prináša.“ Je to ovládnutie slabšieho silnejším. „Hlas krvi tvojho brata hlasno volá zo zeme ku mne“ (Gn 4,10). Aj krv každého iného človeka je hlasom, ktorý sa dvíha k Pánovi.

Kristova krv bola vyliata ako dar života, nie je už znakom smrti a definitívnej rozlúčky s bratmi, ale je prostriedkom zjednotenia, ktoré dáva všetkým život v hojnosti.

Z Kristovej krvi všetci ľudia čerpajú aj silu konať vo veci obrany života. Práve táto krv je najsilnejším znamením nádeje, ba základom absolútnej istoty.

Je ešte mnoho manželov, ktorí v duchu obetavej zodpovednosti dokážu prijať deti ako „najcennejší dar manželstva.“ Vznikajú aj rôzne skupiny dobrovoľníkov, ktoré sa snažia postarať o osoby bez rodiny, o ľudí zápasiacich s osobitnými problémami. Bezpodmienečné vyjadrenie sa za život nadobúda plný náboženský a morálny význam, ak prúdi z viery v Krista, je ňou utvárané a čerpá z nej silu.

1.10.2 Kresťanské posolstvo o živote

„Zjavil sa život a my sme ho videli“ (1 Jn 1,2). Evanjelium života je konkrétna osobná skutočnosť, lebo spočíva v ohlasovaní osoby samého Ježiša. Ježiš hovorí: „Ja som vzkriesenie a život. Kto verí vo mňa, bude žiť, aj keď zomrie. A nik, kto žije a verí vo mňa, neumrie naveky“ (Jn 11,25–26).

V Ježišovi, v Slove života, ohlasuje sa nám teda a udeľuje večný Boží život. A tak Evanjelium života obsahuje všetko, čo ľudská skúsenosť a rozum hovorí o hodnote ľudského života, preniká to, pozdvihuje a dopĺňa. Je pochopiteľné, že nevinný človek zdeptaný utrpením si kladie otázku: „Prečo len dal svetlo

úbožiakovi a život takým, čo sú zatrpknutí?“ Predovšetkým chudobným je adresované Ježišovo kázanie a Ježišova činnosť. Slová a skutky Ježiša a jeho Cirkvi sa týkajú samého zmyslu života každého človeka v jeho mravnom a duchovnom živote. Ježiš hovorí: „Lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí. Neprišiel som volať spravodlivých, ale hriešnikov, aby sa kajali“ (Lk 5,31-32). Ježiš zakusuje chudobu po celý svoj život až k vrcholnému okamihu smrti na kríži: „Uponížil sa, stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži. Preto ho Boh nad všetko povýšil a dal mu meno, ktoré je nad každé iné meno“ (Flp 2,8-9). Práve svojou smrťou zjavuje Ježiš celú veľkosť a hodnotu života a jeho život je v Otcových rukách. Preto na kríži môže povedať: „Otče, do tvojich rúk porúčam svojho ducha“ (Lk 23,46).

Celé stvorenie je zamerané na človeka, je mu podriadené a takto je človek obdarený najväčšou dôstojnosťou. Život, ktorým Boh obdarováva človeka, je niečím viac, než len jestvovaním v čase.

Apoštol Pavol píše: „Prvý človek, Adam, sa stal živou bytosťou, posledný Adam oživujúcim duchom“ (1 Kor 15,45). Tým, ktorí prijímú pozvanie ísť za Kristom, ponúka sa plnosť života.

Ježiš sľubuje a dáva večný život. Večný život je teda životom samého Boha a zároveň životom Božích detí. Božou slávou je človek, ktorý žije, ale život človeka spočíva vo videní Boha.

Život človeka pochádza od Boha, je jeho darom, jeho obrazom a odrazom, účasťou na jeho oživujúcom dychu. Preto Boh je jediným Pánom tohto života.

Život a smrť človeka sú preto v rukách Boha, v jeho moci.

Prikázanie „Nezabíjaj!“ obsiahnuté a prehĺbené v pozitívnom prikázaní lásky k bližnému, v celej svojej sile potvrdil Pán Ježiš.

Brániť život a posilňovať ho, ctíť si ho a milovať, to je úloha, ktorú Boh zveruje každému človeku. Život každého človeka od samého počiatku prebieha podľa Božieho plánu. Človek nie je pánom smrti, tak ako nie je ani pánom života, v živote i v smrti musí sa úplne zveriť vôli Najvyššieho, jeho zámeru a lásky.

Ježišovo poslanie a početné uzdravenia ukazujú, ako veľmi sa stará Boh aj o telesný život človeka. Božie slovo ukazuje konkrétny smer, v ktorom sa má život uberať. Keď človek počúva Božie slovo, môže žiť dôstojne a spravodlivo. Aj dnešný človek, ohrozený vo svojej existencii, môže obrátiť zrak k tomu, ktorý bol pribitý a dostane sa mu nádej na oslobodenie a vykúpenie.

Otče, daj, aby sme vedeli s poníženým srdcom počúvať každé slovo, ktoré vychádza z Božích úst: tak sa naučíme ľudský život nielen „nezabíjať“, ale dokážeme si ho ctíť, milovať a pomáhať mu.

„Život dosahuje svoj vrchol, svoj zmysel a svoju plnosť, keď ho odovzdáme ako dar.“

1.10.3 Nezabiješ - svätý Boží zákon

„Ak chceš vojsť do života, zachovávaj prikázania“ (Mt 19,17). Božie prikázanie nikdy nemožno oddeliť od Božej lásky. Aj Evanjelium života je pre človeka veľkým Božím darom a zaväzujúcou úlohou.

Iba Boh je Pán života od jeho počiatku až po jeho koniec: nikto a za žiadnych okolností nemôže si nárokovať právo priamo zničiť nevinnú ľudskú bytosť.

Sväté písmo totiž predkladá človeku prikázanie „Nezabiješ!“ ako Boží príkaz, ktorý sa nachádza v Desatore, v samom srdci zmluvy, ktorú Boh uzavrel s ľudstvom.

Sú dve cesty: jedna cesta života, druhá cesta smrti. Druhým prikázaním náuky je nezabiješ, nenecháš zahynúť dieťa potratom, ani ho nezabiješ, keď sa narodí.

Každý je sám za svoj život zodpovedný pred Bohom, ktorý mu ho dal.

Boh zostáva zvrchovaným Pánom života. Sme povinní prijímať život s vďačnosťou a chrániť ho na Božiu česť a spásu svojej duše. My sme správcami, nie vlastníkami života, ktorý nám Boh zveril. Nemôžeme s ním voľne nakladať“ (KKC 2280).

Vedomé a dobrovoľné rozhodnutie zbaviť nevinnú ľudskú bytosť života je z morálneho hľadiska vždy zlo a nikdy nemôže byť dovolené ani ako cieľ, ani ako prostriedok na dobrý cieľ. Pokiaľ ide o právo na život, každá nevinná ľudská bytosť je absolútne rovná so všetkými ostatnými.

Druhý vatikánsky koncil všetky prečiny spolu so zabíjaním detí definuje ako odporný zločin.

Matka prežíva umelý potrat často dramaticky a bolestne, lebo rozhodnutie zbaviť sa počateho plodu má za cieľ chrániť isté dôležité dobré, ako je vlastné zdravie alebo dôstojná životná úroveň ostatných členov rodiny.

Vinný môže byť najmä otec dieťaťa, a to nielen vtedy, keď priamo nabáda ženu k umelému potratu, ale aj vtedy, keď sa o takého jej rozhodnutie pričiňuje nepriamo.

„Keďže sa s embryom má už od počatia zaobchádzať ako s osobou, treba ho chrániť v jeho neporušiteľnosti, liečiť ho a uzdraviť, pokiaľ je to možné, ako každú inú ľudskú bytosť“ (KKC 2274).

Ten, kto spôsobil potrat, po dosiahnutí účinku spadá pod exkomunikáciu latae sententiae, t. j. automaticky samým faktom spáchania priestupku.

Na konci života človek stojí tvárou v tvár tajomstvu smrti. Smrť sa považuje za „nezmyselnú“, keď neočakávane ukončuje život, ešte otvorený budúcnosti, ktorá môže priniesť mnoho zaujímavých skúseností: stáva sa však „túženým vyslobodením“.

Aby sme eutanáziu mohli z morálneho hľadiska správne zhodnotiť, treba ju najprv jasne definovať. Eutanáziou v pravom a vlastnom slova zmysle treba rozumieť ako čin alebo zanedbanie. Eutanáziu treba preto skúmať vzhľadom na úmysel a na použité metódy.

V súčasnej medicíne čoraz väčší význam nadobúda tzv. „palatívna terapia“, cieľom ktorej je zmiernenie utrpenia pacienta v konečnom štádiu choroby a zabezpečenie potrebnej ľudskej pomoci.

Už Pius XII. potvrdil, že je dovolené zmiernovať bolesť pomocou opiátov, aj keď to v dôsledku vedie k obmedzeniu vedomia a skráteniu života.

Cirkev potvrdzuje, že eutanázia je vážnym porušením Božieho zákona ako morálne neprípustné dobrovoľné zabíjanie ľudskej osoby.

Samovražda je vždy morálne neprípustná v rovnakej miere ako vražda.

Mať spoluúčasť na samovražednom úmysle iného a spolupracovať pri jeho uskutočnení znamená stať sa spoluvinníkom, dokonca priamym vykonávateľom nespravodlivosti.

Sv. Augustín zastáva názor, že nikdy nie je dovolené zabiť druhého, ani keby to chcel, ani keby o to prosil na hranici medzi životom a smrťou. Pretože len Boh má moc rozhodovať o smrti a o živote, a nie človek.

Apoštol Pavol pripomína, že nik z nás totiž nežije pre seba a nik pre seba neumiera, lebo či žijeme, žijeme v Pánovi, či umierame, umierame v Pánovi. Zomrieť pre Pána znamená prežívať vlastnú smrť ako najvyšší úkon poslušnosti k Otcovi (*porov. Flp 2,8*). Právne tolerovanie umelého potratu alebo eutanázie nemôže sa teda v žiadnom prípade odvolávať na rešpektovanie svedomia iných práve preto, že spoločnosť má právo i povinnosť brániť sa proti zneužitiam.

Pod umelým potratom, teda ukončeným tehotenstvom, rozumieme akýkoľvek zákrok, ktorý je zameraný na odstránenie živého ľudského plodu z lona matky. Takýto zákrok nie je dovolený. Nezáleží na tom, či je plod usmrtený v matkinom lone, alebo mimo neho. Najčastejšie je to chirurgický zákrok. Na koho sa vzťahuje formálna spolupráca pri potrate? Matka, ktorá sama použije vonkajšie alebo vnútorné prostriedky na vyvolanie potratu alebo sa podrobí chirurgickému zákroku. Všetci, ktorí robia zákrok, vrátane zdravotných sestier a asistentov. Nevyhnutní spolupáchatelia, teda tí, ktorí na základe spoločného úmyslu chcú spáchať delikt. Vykonávateľ potratu alebo spolupáchateľ nespádajú do exkomunikácie vtedy, ak je prítomná niektorá okolnosť.³⁷

Zákony, ktoré pripúšťajú alebo uľahčujú potrat a eutanáziu, úplne strácajú právnu spôsobilosť. Umelý potrat a eutanázia sú preto zločinmi, ktoré žiaden ľudský zákon nemôže uznať za prípustné. Človek je povinný postaviť sa proti takýmto zákonom na základe námietok svedomia. „Boha treba viac poslúchať ako ľudí“ (*Sk 5,29*).

³⁷ Porov.: KATOLÍCKE NOVINY, týždenník pre náboženské a spoločenské otázky, ročník 117, č. 35. Trnava : SSV, 2002, s. 10.

Z morálneho hľadiska nikdy neslobodno formálne spolupracovať na konaní zla. Odmietnutie spolupráce pri konaní nespravodlivosti nie je len morálnou povinnosťou, ale aj základným ľudským právom. Znamená to, že lekári, zdravotnícky personál, ako aj osoby, ktoré riadia zdravotnícke zariadenia, kliniky a liečebné strediská, majú mať zaistenú možnosť odmietnuť účasť na plánovaní, príprave a uskutočňovaní činov namierených proti životu. Preto Božie prikázanie nám ukazuje cestu života.

Sloboda začína tým že sa zbavíme zločinov, ako je vražda, cudzoložstvo, smilstvo, krádež, podvod, svätokrádež a podobne.

Prikázanie „nezabiješ!“ je teda začiatkom cesty k pravej slobode (*porov. EV 73-77*).

1.10.4 Za novú kultúru ľudského života

„Vy ste ľud, určený na vlastníctvo, aby ste zvestovali slávne Božie skutky“ (*1Pt 2,9*). Cirkev prijala evanjelium ako dar od Ježiša, prijala ho prostredníctvom apoštolov, ktorých poslal do celého sveta. Evanjelizovať, ako píše Pavol VI., je milosť a vlastné povolanie Cirkvi. Všetci spolu cítíme povinnosť ohlasovať Evanjelium života, sláviť ho v liturgii a v celom živote. Je potrebné, aby sa Evanjelium života dostalo k srdcu každého človeka. Ľudský život – vzácny Boží dar, je posvätný a nenarušiteľný. Je absolútne neprístupný umelý potrat a eutanázia. Ľudský život nielenže nemožno zabíjať, ale treba ho láskyplnou starostlivosťou chrániť. Život nachádza svoj zmysel v prijatej a darovanej láske. Sláviť Evanjelium života znamená vzdávať česť Bohu života – Bohu, ktorý dáva život.

Práve pomoc, ktorú preukážeme hladnému, smädnému, nahému, chorému, uväznenému, cudzincovi a tiež nenarodenému dieťaťu alebo trpiacemu, či zomierajúcemu starcovi – umožňuje nám slúžiť Ježišovi, ktorý sám povedal: „Čo ste urobili jednému z mojich najmenších bratov, mne ste to urobili“ (*Mt 25,40*).

A tak treba venovať aj osobitnú pozornosť úlohe nemocníc, kliník a liečebných domov. Ich právna totožnosť nespočíva len v tom, že sú zariadeniami, v ktorých sa venuje starostlivosť chorým a umierajúcim, ale predovšetkým v tom, že si v nich možno uvedomiť a prežiť pravý kresťanský zmysel choroby, utrpenia a smrti.

Každý lekár je povinný preukázať najvyššiu úctu ľudskému životu a jeho posvätnosti.

„Usmrtenie“ nikdy nemožno považovať za liečebný úkon, ani vtedy, keď jeho jediným zámerom je splniť žiadosť pacienta: je to skôr sprenevera lekárskeho povolaniu.

Keď rodičia plodia nový život, presviedčajú sa, že dieťa, i keď je ovocím ich vzájomného daru lásky, je zároveň aj darom pre oboch – darom, ktorý pramení z daru.

Treba hľadať riešenie na celosvetovej úrovni, vytvoriť opravdivú ekonómiu spoločenstva a spoluúčasti na dobrách. Služba Evanjeliu života je teda rozsiahla a zložitá.

Aj bolesť a utrpenie majú zmysel a hodnotu, keď ich prežívame v úzkom spojení s prijatou a odovzdanou láskou. V tejto perspektíve Ján Pavol II. nariadil, aby sa každoročne slávil Svetový deň chorých.

Záver

V závere naše oči nech sa obrátia ne Ježiša – dieťa pre nás narodené. Súhlas, ktorý Mária vyjadrila v momente zvestovania a jej materstvo sú pri samom prameni tajomstva života, ktoré Kristus priniesol ľuďom (*porov. Jn 10,10*). Vzájomný súvis medzi tajomstvom Cirkvi a Máriou sa výraz javí „vo veľkom znamení“ opísanom v Apokalypse: „Žena odetá slnkom, pod jej nohami mesiac a na hlave veniec z dvanástich hviezd“ (*Zjv 12,1*). Mária je tou ženou plnou slávy, v ktorej sa Boží zámer mohol uskutočniť najdokonalejším spôsobom.

Cirkev si je vedomá, že nosí v sebe Spasiteľa sveta, Krista Pána, a že je povolaná, aby ho dávala svetu tým, že rodí ľudí pre Boží život. Mária sa tým stáva vzorom pre Cirkev a je matkou všetkých veriacich, matkou „žijúcich“ (*porov. Gn 3, 20*).

Tak ako Cirkev aj Mária musela prežívať svoje materstvo v znamení utrpenia. „Keď Ježiš uzrel matku a pri nej učeníka, ktorého miloval, povedal matke: „Žena, hľa, tvoj syn“ (*Jn 19,26*)! Mária pomáha Cirkvi uvedomiť si, že život sa stále nachádza v centre veľkého zápasu medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a temnotou.“ A tak sa Mária stala živým slovom útechy pre Cirkev zápasiacej so smrťou.

1.11 Veritatis splendor

Úvod³⁸

³⁸ Porov.: LIKAVČN, R.: *Semestrálna práca*. Spišská Kapitula : 2002.

Je veľa ľudí, ktorí vo svojom živote si kladú otázky: Čo mám robiť? Aký je zmysel môjho života? Rozhodujúcu odpoveď na takéto otázky dáva Ježiš Kristus, ktorý je cesta, pravda a život.

Pastieri Cirkvi spojení s Petrovým nástupcom pomáhajú ľudstvu v tomto úsilí. Spreádzajú ho a vedú Učiteľským úradom, nachádzajúc vždy nové slová lásky a milosrdenstva, ktorými oslovujú nielen veriacich, ale všetkých ľudí dobrej vôle.

Predmetom tejto encykliky je učenie Cirkvi o mravnosti vcelku. Chce presne vysvetliť niektoré základné pravdy katolíckej náuky, ktorým hrozí nebezpečenstvo, že v dnešnom kontexte budú zdeformované alebo popreté. Vznikom novej situácie a dôsledkom nových myšlienkových prúdov sa odmieta tradičné učenie o prirodzenom zákone, o univerzálnosti a nemennosti jeho príkazov. Existuje názor, že niektoré predpisy Učiteľského úradu v otázke mravov sú jednoducho neprijateľné. Táto encyklika sa zaoberá niektorými základnými otázkami učenia Cirkvi o mravnosti, o ktorých sa hovorí medzi odborníkmi. To je vlastná téma tejto encykliky, v ktorej sa chce poukázať na dôvody učenia o mravnosti vychádzajúceho zo Svätého písma a zo živej apoštolskej tradície.

1.11.1 Kristus a odpoveď na otázku mravnosti

Rozhovor Krista s bohatým mladíkom poskytuje možnosť živo a jasne si uvedomiť jeho učenie o mravnosti. V osobe mladíka pristupuje ku Kristovi každý človek a dáva otázku, akým spôsobom dať životu zmysel.

Preto, aby ľudia mohli dosiahnuť toto stretnutie s Kristom, Boh ustanovil svoju Cirkev. Ona totiž chce, aby sa každý človek stretol s Kristom. Ježiš pri otázke upriamuje pozornosť mladíka na Boha, ktorý je prameňom všetkého dobra. Človek dosiahne najvyšší cieľ vtedy, keď jeho život je oslavou Boha. Vzorom mravného konania, ku ktorému smeruje požiadavka, je: „Buďte svätí, lebo ja, Pán, Boh váš, som svätý“ (Lv 19,2).

Ak chce človek vojsť do večného života, je potrebné, aby zachovával príkázania. Týmto spôsobom sa dáva najavo úzka súvislosť medzi večným životom a poslušnosťou voči Božím príkazaniam. Ježiš chce mladíkovi pripomenúť ústredné postavenie Desatora.

Našej pozornosti nemôže ujsť, ktoré príkázania Pán pripomína mladíkovi osobitne. V týchto príkazaniach je vyjadrená osobitá dôstojnosť človeka. Bez lásky k blížnemu, ktorá sa konkretizuje plnením príkazaní, nie je možná opravdivá láska k Bohu. Láska k blížnemu sa rodí v srdci, ktoré miluje a práve preto, že miluje, dokáže plniť najvznešenejšie požiadavky.

Kto je podriadený telu, pociťuje Boží zákon ako bremeno, ako popretie alebo ako obmedzenie vlastnej slobody; naopak, kto je oduševnený láskou a žije duchovne, nachádza v Božom zákone zásadnú základnú cestu, nevyhnutnú na

rozvíjanie slobodne zvolenej a prejavovanej lásky. Ježišova výzva je adresovaná každému bez rozdielu.

Sám Ježiš pozýva mladíka k nasledovaniu. Pozýva ho na cestu dokonalosti. Výzva sa týka predovšetkým tých, ktorým zveruje osobitnú úlohu. No netýka sa len Dvanástich, lebo byť Kristovým učeníkom je výzvou pre každého veriaceho. Preto je nasledovanie Krista bytostným a prirodzeným základom kresťanskej morálky. Ide tu predovšetkým o príľnutie k vlastnej osobe Krista, o účasť na jeho živote a osude, o spoločné uskutočňovanie jeho láskyplnej a slobodnej poslušnosti. Nasledovanie Krista nie je jednoduchým vonkajším napodobňovaním, pretože sa dotýka vnútra človeka. Byť Kristovým učeníkom znamená stať sa podobným tomu, ktorý sa stal sluhom až po obetovanie seba samého na kríži. Napojením sa na Krista stáva sa kresťan údom jeho tela, ktorým je Cirkev.

Záver Ježišovho rozhovoru s mladíkom znie trpké. Iba vlastnými silami nemôže človek napodobňovať a prežívať Kristovu lásku.

Ježišov rozhovor s bohatým mladíkom pokračuje istým spôsobom v každom historickom období, teda aj dnes. Mladíkova otázka vzniká v srdci každého človeka a vždy jedine Kristus poskytuje úplnú a konečnú odpoveď. Kristus je vždy prítomný uprostred nás. On prisľúbil svojim učeníkom Duchu Svätého, ktorý im pripomenie jeho prikázania a bude o nich poučať. Povinnosť vykladať prikázania zveril Ježiš apoštolom a ich nástupcom, keď im dal za ochranu Ducha pravdy.

Úloha autenticky vysvetľovať napísané alebo tradované Božie slovo je zverená jedine Učiteľskému úradu Cirkvi, ktorý uplatňuje svoju autoritu v mene Ježiša Krista.

1.11.2 Pravdy a mravný poriadok

Základná otázka sa týka otázky slobody: čo vlastne sloboda je. Stále viac vystupuje do popredia dôstojnosť ľudskej osoby a tým sa dospieva k názoru, že človek môže konať podľa vlastného úsudku, čo nie je celkom správne. Je dôležité zdôrazniť, že otázka mravnosti nemôže obísť otázku slobody, pretože bez slobody niet morálky. Lenže ide tu o pravú slobodu, ktorá je najjasnejším znakom Božieho obrazu v človeku. Ak chceme kriticky analyzovať rôzne názory na slobodu, musíme ich skúmať vo svetle slobody absolútne závislej od pravdy. Závažnosť tejto podriadenosti jasne vyjadrujú Kristove slová: „Poznáte pravdu a pravda vás vyslobodí“ (*Jn 8,32*).

a) Sloboda a zákon

Právomoc rozhodovať o dobre a o zle neprislúcha človeku, ale jedine Bohu. Je dôležité znova zdôrazniť, že ľudská sloboda má hranice.

Aby sa mravný život udržal v kresťanskom rámci, niektorí odborníci v morálnej teológii zaviedli v katolíckej náuke odporujúci rozdiel medzi etickým poriadkom pochádzajúcim od človeka a patriacim iba do tohoto sveta, a poriadkom spásy, v ktorom sú dôležité iba určité zámery a vnútorné postoje voči Bohu a blížnemu. V dôsledku toho sa dospelo k tomu, že sa popiera jestvovanie špecifického a konkrétneho, pre všetkých platného a trvalého mravného obsahu v Božom zjavení.

Druhý vatikánsky koncil vysvetľuje pravú slobodu, ktorá je vznešeným znakom Božieho obrazu v človeku. Tieto slová poukazujú na obdivuhodnú hĺbku spoluúčasti na Božom panovaní, ku ktorej bol človek prizvaný; ukazujú, že vláda človeka sa istým spôsobom vzťahuje na samého človeka. Sloboda človeka a Boží zákon sú navzájom v súlade a takmer sa prelínajú. Zákon treba považovať za prejav Božej múdrosti.

Najvyššou normou ľudského života je sám večný, objektívny a všeobecný Boží zákon. O ľudí sa Boh stará zvnútra rozumom, ktorý, keď pomocou prirodzeného svetla spozná večný Boží zákon, je schopný ukázať samému človeku správnu cestu slobodného konania. Prirodzený zákon je vpísaný a vrytý do duše všetkých ľudí a každého jednotlivca, pretože je to sám ľudský rozum, čo prikazuje dobre robiť a zakazuje hrešiť.

Skutočnosť diskusie o prirodzenosti a slobode v dnešnom svete je závažná, pretože dnešný svet ich kladie do protikladu. V tejto súvislosti vznikli proti tradičnému chápaniu prirodzeného zákona námietky zo strany fyzicizmu a naturalizmu: takéto chápanie by totiž predkladalo ako mravné také zákony, ktoré sú v skutočnosti iba biologické.

Prirodzený mravný zákon nemožno považovať len za biologickú normu, ale treba ho definovať ako racionálny poriadok, podľa ktorého je človek Stvoriteľom povolaný žiť, ovládať i riadiť svoje konanie, osobitne používať svoje telo a mať z neho úžitok. V pravom zmysle slova ľudský význam tela možno v skutočnosti pochopiť iba vtedy, ak sa na osobu hľadí ako na jednotný celok, ako na dušu vyjadrenú v tele a telo formované nesmrteľným duchom.

Zdanlivý konflikt medzi slobodou a prirodzenosťou sa odráža aj vo vysvetľovaní niektorých osobitných aspektov prirodzeného zákona, predovšetkým na jeho univerzálnosti a nemennosti. Pretože je vpísaný do rozumnej prirodzenosti osoby, zaväzuje každého človeka obdareného rozumom bez ohľadu na historické obdobie, aby vo svojom osobitnom postavení dosiahol dokonalosť. Človek je povinný konať dobro, vyhýbať sa zlu, starať sa o odovzdávanie a zachovanie života, zušľachtovať a rozmnožovať bohatstvo zmyslami vnímateľného sveta, zabezpečovať sociálne potreby, hľadať pravdu, robiť dobro, uvažovať nad krásnom. Aj negatívne príkazy prirodzeného zákona platia všeobecne: zaväzujú všetkých a každého, vždy a za každých okolností. Nikdy si neslobodno voliť spôsoby zakázané mravnými príkazmi, ktoré sú v Starom i Novom zákone negatívne formulované.

Niektorí majú pochybnosť o nemennosti prirodzeného zákona. Cirkev tvrdí, že napriek všetkým zmenám je mnoho vecí, ktoré sa nemenia a ktoré majú svoj najhlbší základ v Kristovi, ktorý je včera, dnes, sám a naveky.

b) Svedomie a pravda

Vzťah medzi slobodou človeka a zákonom Boha má svoje živé sídlo v srdci osoby, teda v jeho mravnom svedomí. Jeho hlas ho neprestajne vyzýva milovať a konať dobro a chrániť sa zla.

Koncil definuje svedomie ako svätyňu človeka, kde zostáva sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri. Tento hlas neprivádza človeka ani tak k úzkostlivej pozornosti voči všeobecným normám, ako skôr k plodnému a zodpovednému prevzatiu povinností, ktoré mu Boh zveruje.

Svedomie je jediným svedkom pre človeka samého. Mravné svedomie neuzatvára človeka do neprípustnej a nepreniknuteľnej samoty, ale robí ho otvoreným voči volaniu a voči hlasu Boha.

Úsudok svedomia je praktický úsudok, ktorý človeku napovedá, čo má urobiť alebo čomu sa má vyhnúť. Posudzuje skutok, ktorý už človek vykonal. Úsudok svedomia potvrdzuje zhodu alebo rozpor určitého konkrétneho spôsobu konania so zákonom, formuluje bezprostrednú normu mravnosti dobrovoľného skutku, čím realizuje použitie objektívneho zákona na konkrétny prípad. Ako samotný prirodzený zákon, aj úsudok svedomia má silu príkazu: človek má konať v zhode s ním.

Svedomie nie je oslobodené od nebezpečenstva omylu. Možno taktiež hovoriť aj o pomýlenom svedomí, kedy človek vôbec nehľadá pravdu a dobro. Omyl svedomia však môže byť výsledkom neprekonateľnej nevedomosti. Dôstojnosť svedomia v každom prípade spočíva v pravde. Ak je svedomie správne, vtedy ide o objektívnu pravdu, ktorú človek prijal. Ak je svedomie pomýlené, ide o to, čo človek mylne považuje za pravdivé. Nikdy sa nemôže stať, aby sa subjektívny omyl o mravnom dobre neodlišoval od objektívnej pravdy. Ak sa mýli zavinene, teda, ak vôbec nehľadá pravdu, vystavuje svoju dôstojnosť nebezpečenstvu. Preto je potrebné svedomie formovať, aby stále bolo predmetom obrátenia k pravde a dobru. Na to je potrebné poznať Boží zákon, ale ani to nestačí. Nevyhnutná je aj spoločná prirodzenosť medzi človekom a pravým dobrom.

1.11.3 Základný výber a konkrétne správanie

Záujem o slobodu, ktorý je dnes osobitne živý, privádza mnohých k dôkladnejšiemu skúmaniu jej povahy a dynamiky. Správne sa zdôrazňuje, že sloboda nespočíva iba vo voľbe konania, ale je aj úsudkom o sebe i nasmerovaním vlastného života k dobru a pravde alebo odklonu od nich. V konečnom dôsledku k Bohu alebo proti nemu.

Úvahy o základnej voľbe priviedli mnohých teológov k hlbkej revízii tradičného rozlišovania smrteľných hriechov od všedných. Nastalo zdôrazňovanie toho, že človek, keď koná proti Božím príkazom, môže to byť jedine výsledkom konania, ktoré zahŕňa celého človeka, a teda konania podmieneného základnou voľbou.

Smrteľným hriechom je hriech, ktorý sa týka vážnej matérie a navyše sa pácha s plným vedomím a so slobodným súhlasom. Teda človek koná ťažký hriech vtedy, keď dobrovoľne a vedome odmieta Boha, jeho zákon, zmluvu lásky ponúkanú Bohom, a radšej sa obracia na seba samého a na čosi, čo sa prieči Božej vôli.

1.11.4 Mravné konanie

Ľudské skutky sú mravnými skutkami. Ony kvalifikujú v mravnom ohľade samotnú konajúcu osobu a určujú jej vnútorný duchovný profil. Určujú, či ich konateľ je dobrý, alebo zlý. Mravnosť konania je určená vzťahom slobody človeka k pravému dobru. Konanie je mravne dobré, ak sa slobodne vykonaná voľba zhoduje s pravým dobrom človeka. Len taký skutok, ktorý nie je v rozpore s dobrom, môže byť cestou vedúcou do života.

Môžeme si tu položiť otázku: Čo oprávňuje nazvať skutky slobodne konajúceho človeka mravnými? V čom spočíva toto podriadenie ľudských skutkov Bohu? To je otázka, ktorá sa tradične nazýva „otázka prameňov morálky“. Okolo tejto otázky sa rozvinuli nové kultúrne a teologické predstavy, ktoré si vyžadujú dôkladný výklad zo strany Učiteľského úradu Cirkvi.

Mravnosť ľudského konania závisí predovšetkým od predmetu zvoleného rozumne vedomou vôľou. Predmetom chceného skutku je slobodne zvolený spôsob správania. Nijaký zlý skutok vykonaný s dobrým úmyslom nemožno ospravedlniť. Dôvod, prečo nestačí správny úmysel a prečo sa vyžaduje správna voľba skutkov spočíva v tom, že ľudské konanie závisí od jeho predmetu, to znamená od toho, či môže alebo nemôže byť zameraný na Boha. Správny je teda taký skutok, ktorého predmet zodpovedá dobru osoby a zachováva pre ňu mravne významnejšie dobré.

Ak sú skutky vnútorne zlé, môže sa stať, že správny úmysel alebo mimoriadne okolnosti síce znižujú ich zlo, ale odstrániť ho nemôžu - sú to nenapraviteľné zlé skutky a samy osebe i samy v sebe nemôžu byť zamerané na Boha ani na dobro osoby. Napokon, úmysel je dobrý, ak sleduje pravé dobro osoby z hľadiska jej konečného cieľa. Mravná kvalita ľudského konania závisí od vernosti príkazom a je výrazom poslušnosti a lásky.

Cirkev tým, že uznáva a učí, že v niektorých ľudských skutkoch jestvuje vnútorné zlo, zachováva vernosť celej pravde o človeku, prejavuje mu úctu a podporuje jeho dôstojnosť i povolanie. Spomínané teórie, ktoré sú v rozpore s touto pravdou, musí preto Cirkev odmietnuť.

1.11.5 Mravné dobro pre život Cirkvi a sveta

Prvoradou otázkou, ku ktorej spomínané náuky o mravnosti osobitne podnecujú, je otázka úzkeho vzťahu medzi slobodou človeka a Božím zákonom, ktorá vyúsťuje do vzťahu medzi slobodou a pravdou. Podľa kresťanskej viery a učenia Cirkvi, iba sloboda podriadená pravde, privádza ľudskú osobu k pravému dobru. Dobrom osoby je zotrvať v pravde a pravdu aj konať.

Rozumové uvažovanie a každodenná skúsenosť poukazujú na krehkosť, ktorou je sloboda človeka poznačená. Jej absolútny a najvyšší princíp nespočíva v nej samej, ale v jej jestvovaní, ktoré pre ňu zároveň predstavuje obmedzenie i možnosť. Rozum a skúsenosť hovoria nielen o krehkosti ľudskej slobody, ale aj o jej prudkých pádoch. Človek si všíma, že jeho sloboda akýmsi skrytým spôsobom má sklon opustiť dobro a pravdu. V skutočnosti častejšie dáva prednosť konečným a pominuteľným veciam. Toto nás môže viesť k tomu, že človek seba povyšuje na absolútny princíp seba samého.

Kristus zjavuje skutočnosť, že pravou podmienkou slobody je úprimné poznanie pravdy. Spojenie s pravdou a vzdávanie úcty Bohu v Ježišovi Kristovi sa javia ako najhlbšie korene slobody. Ježiš svojou vlastnou existenciou, nie iba slovami zjavuje, že sloboda sa uskutočňuje láskou – sebadarováním.

Mnohí vyčítajú Cirkvi jej neochvejnosť, s akou obraňuje všeobecnú a trvalú platnosť prikázaní, ktoré zakazujú vnútorne zlé skutky. Cirkev vykladá mravnú normu a predkladá ju všetkým ľuďom dobrej vôle, pričom neskrýva, že vyžaduje zásadný odklon od polovičatých riešení a dokonalosť. Iba v zachovávaní mravných noriem človek naplno potvrdzuje seba samého i svoju možnosť skutočného mravného rastu. Tieto normy totiž tvoria pevný základ a trvalú záruku spravodlivosti a pokojného ľudského spoluzitia.

Tak mravné normy, predovšetkým negatívne, čiže zakázané zlo, vyzdvihujú svoj význam i svoj mravný a sociálny vplyv. Ochranou nedotknuteľnej osobnej dôstojnosti každého človeka slúžia vzájomnému spolčovaniu sa ľudí a ich správne a úspešnému napredovaniu. Predovšetkým prikázania „druhej tabule Desatora“, sú základnými pravidlami každého spoločenského života. Boh, ktorý je najvyššie Dobro, tvorí trvalý základ a ničím nenahraditeľný predpoklad mravnosti.

Človek je povinný dodržiavať mravnú normu aj v najťažších situáciách, aby zachoval poslušnosť Božím prikázaniám a postupoval v súlade so svojou osobnou dôstojnosťou. Zachovávanie Božieho zákona však môže byť za istých okolností namáhavé, ba veľmi ťažké, nikdy však nie je nemožné. Pokušeniam možno odolať, hriechom sa vyhnúť, pretože spolu s prikázaniami nám Pán dáva schopnosť zachovávať ich.

Človek má vždy otvorenú cestu k nádeji za pomoci Božej milosti a horlivej spolupráce ľudskej slobody. V Kristovom kríži, v dare Ducha Svätého, vo sviatostiach nachádza veriaci silu, aby vždy zachovával Boží zákon. Božie

prikázanie je prispôsobené možnostiam človeka, ale možnostiam človeka, ktorému bol daný Duch Svätý; toho človeka, ktorý ak upadne do hriechu, predsa môže dosiahnuť odpustenie a tešiť sa z prítomnosti Ducha.

V tejto súvislosti sa otvára priestor pre Božie milosrdenstvo voči človeku, ktorý koná pokánie. To však neznamená, že sa spochybňuje objektivnosť mravného zákona a popiera absolútnosť mravných zákazov.

Strata kresťanskej viery v celých národoch a spoločnostiach, ktoré kedysi vynikali vierou a kresťanským životom, nespôsobuje iba stratu viery a jej významu v živote, ale nevyhnutne aj úpadok alebo stratu mravného cítenia. Preto doba, ktorú žijeme, u mnohých národov podnecuje novú evanjelizáciu. Ide o evanjelizáciu, ktorá musí byť novou svojím zápalom, svojimi metódami i vonkajším prejavom. Nová evanjelizácia prináša so sebou ohlasovanie a mravnú ponuku.

Dôležitú úlohu v evanjelizácii zohrávajú učitelia morálnej teológie. Ďalšou dôležitou skutočnosťou je Učiteľský úrad Cirkvi. Jeho úlohou je rozlišovať skutky, ktoré sú v súlade s požiadavkami viery od skutkov nezlučiteľných s týmito požiadavkami na základe ich vnútorného zla. Osobitnú úlohu zohrávajú tí, čo vyučujú morálnu teológiu v seminároch a na teologických fakultách. Ich vážnou povinnosťou je vyučovať veriacich, predovšetkým budúcich pastierov, o všetkých prikázaniach a praktických normách, ktoré Cirkev s autoritou ohlasuje.

Biskupom je adresovaná výzva starať sa o verné odovzdávanie mravného učenia a včas zasiahnuť, aby veriaci boli uchránení pred každou náukou a teóriou, ktoré učeniu odporujú. Biskupom sa ukladá osobitná zodpovednosť za katolícke inštitúcie.

Encyklika osobitne predkladá niektoré tendencie dnešnej morálnej teológie. Chce poukázať a potvrdiť univerzalitu a nemennosť mravných prikázaní, predovšetkým prikázaní vždy a bez výnimky zakazujúcich vnútorne zlé skutky.

V srdci veriaceho, v hĺbke ľudskej duše sa vždy ozýva otázka, s ktorou sa obrátil na Ježiša mladík z evanjelia. Každý človek sa musí sám obracať na osobu Ježiša Krista, pretože on jediný môže úplne pravdivo odpovedať v každej situácii, za najrozmanitejších okolností na dané otázky človeka.

Záver

Mária je Matkou milosrdenstva. Najväčšie milosrdenstvo spočíva v tom, že Ježiš Kristus prebýva uprostred nás a volá nás, aby sme sa mu ponáhľali v ústrety. Mária sa stáva Matkou nás všetkých a vyprosuje nám u Boha milosrdenstvo. Jej zverujeme seba samých so svojimi bolesťami i radosťami.

Mária je Matkou milosrdenstva aj preto, lebo Ježiš jej zveril svoju Cirkev i celé ľudstvo. Mária je žiarivým a najkrajším príkladom mravného života. Je tá, ktorá sa s nami delí o naše ľudské postavenie, ale je celkom otvorená pôsobeniu Božej milosti. Hoci sa nedopustila nijakého hriechu, dokáže ospravedlniť každú slabosť. Chápe hriešnika a miluje ho materinskou láskou.

1.12 Ut unum sint

Úvod³⁹

Ján Pavol II. zdôrazňuje, že Kristus volá všetkých svojich učeníkov k jednote. V encyklike sa snaží obnoviť túto výzvu a zasa ju predostrieť. Pripomína, že tí, ktorí veria v Krista, sú spojení s dlhým radom mučeníkov. A zároveň nás vyzýva, aby sme sa stotožnili s Kristovou modlitbou za obrátenie, ktoré je pre službu bratom nutné.

1.12.1 Ekumenické úsilie Katolíckej cirkvi

Toto úsilie vychádza z Božieho plánu. Totiž Cirkev nie je skutočnosť uzavretá sama do seba, ale neustále otvorená misijnej a ekumenickej dynamike, lebo je vyslaná do sveta, aby hlásala a vydávala svedectvo a šírila tajomstvo spoločenstva – zhromaždiť všetko v Kristovi, aby bola pre všetkých sviatosťou jednoty.⁴⁰ Už v Starom zákone sa snažia vyjadriť Božiu vôľu, ktorá je: zhromaždiť zo všetkých strán členov svojho rozptýleného národa. Jánovo evanjelium vidí v Ježišovej smrti dôvod jednoty Božích detí: „Má zomrieť za národ a nielen za národ, ale aby zhromaždil vedno rozptýlené Božie deti“ (*Jn 11,51-52*). A list Efezanom vysvetľuje: „Zbúral medzi nimi múr rozptýlenia“ (*Ef 2,14*).

Zjednotenie ľudstva je Božia vôľa. Je to dôvod, prečo Boh poslal svojho Syna, aby nám daroval Ducha lásky. Predvečer svojej smrti prosí, aby všetci boli jedno, jedno živé spoločenstvo. Z toho nevyplýva len povinnosť, ale aj veľká zodpovednosť, ktorú pred Bohom nesú tí, ktorí sa krstom majú stať Kristovým telom, v ktorom sa má uskutočniť zmierenie a spoločenstvo.

Aj medzi našimi oddelenými bratmi vzniklo vplyvom Ducha Svätého vzťahujúce sa hnutie za obnovenie jednoty všetkých kresťanov. Toto hnutie je

³⁹ Porov.: VÝROSTEK, M.: *Seminárna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

⁴⁰ Porov.: KONGREGÁCIA PRE VIEROUKU. *List biskupom Katolíckej cirkvi o niektorých aspektoch Cirkvi ako Communio Communionis notio* (28. mája 1992), 4: ASS 85 (1993), 840.

ekumenické, zúčastňujú sa na ňom tí, čo vzývajú trojjediného Boha a uznajú Ježiša Krista za Spasiteľa. Avšak takmer všetci túžia po jednej a viditeľne Božej cirkvi, naozaj všeobecnej a poslanej do celého sveta (*porov. UR 1*). Toto vyhlásenie sa musí chápať v súvislostiach celého učenia Koncilu. Vyjadruje rozhodnutie Cirkvi vziať na seba v prospech jednoty kresťanov a presadzovať ju s presvedčením a rozhodnosťou. Sám Ježiš sa v hodine svojho utrpenia modlil za jednotu. Táto jednota nespočíva len v zhromaždení osôb, ale je to jednota vytváraná putami vierovyznania, sviatosti, hierarchického vedenia a spoločenstva (*porov. LG 14*). Veriaci sú jedno, pretože sú v spoločenstve Syna a v ňom sa nachádzajú v spoločenstve s Otcom. Pre Katolícku cirkev, spoločenstvo kresťanov, je prejav milosti, ktorou ich Boh robí účastníkmi svojho vlastného spoločenstva.

Mnohí majú úctu k Svätému písmu ako ku smernici viery a života, a prejavujú horlivosť. Prijímajú znamenia: krst, ktorí ich spája s Kristom; sviatosti a niektoré majú zriadený episkopát. Slávia Eucharistiu a ctia si Bohorodičku, a tak vzbudzujú túžbu zjednotiť sa v Kristovi ako jedno stádo pod jedným pastierom. Dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio* vyhlasuje: No i napriek tomu sú v krste ospravedlnení skrz vieru a tým privtelení ku Kristovi, a preto majú česť nazývať sa kresťanmi a synovia Katolíckej cirkvi ich oprávnene uznávajú za bratov v Pánu.

Druhý vatikánsky koncil predovšetkým zdôrazňuje potrebu obrátenia srdca. Týka sa to procesu, ktorý začal tým, že do obnovy prevzal ekumenickú úlohu zjednotenia rozdelených kresťanov. Pravý ekumenizmus nejestvuje bez vnútorného obrátenia. Každý sa musí obrátiť zásadnejšie k evanjeliu a pozmeniť svoj pohľad bez toho, aby kedykoľvek stratil zo zreteľa Boží plán. Celý život je charakterizovaný starosťou o ekumenizmus a kresťania sú vyzvaní, aby sa ňou nechali pretvárať. Kresťanské spoločenstvá dostali najdôležitejšie nástroje na rozlíšenie toho, čo je potrebné pre ekumenické hnutie a obrátenie, ktoré má ekumenické hnutie podnietiť v základných dokumentoch komisie Viera a ústava a vo vyhláseniach pri príležitosti mnohých bilaterálnych rozhovorov. Tieto štúdie sú dôležité, lebo poukazujú pokrok a dodávajú nádej vytváraním bezpečného základu na ďalšie štúdie. Kladieme si otázku: Kto má túto obnovu vykonávať? Koncil nám na to dáva jasnú odpoveď: „Starosť o obnovenie jednoty sa týka celej Cirkvi: tak veriacich, ako aj pastierov a to podľa osobných schopností každého z nich, v každodennom kresťanskom živote i v teologických a historických výskumoch“ (*UR 5*). Pre ekumenickú činnosť je to mimoriadne dôležité. Z toho vyplýva, že ekumenické hnutie je organickou súčasťou života Cirkvi a pôsobenia, a v dôsledku toho ním musí byť celkom preniknutá. Takto pápež Ján XXIII. veril v jednotu Cirkvi a konštatoval: „Omnoho silnejšie je to, čo nás spája, ako to, čo nás rozdeľuje.“

A Druhý vatikánsky koncil pripomína: „Všetci veriaci nech pamätajú, že tým lepšie budú napomáhať, ba aj uskutočňovať jednotu kresťanov, čím

bezáhonnejšie sa usilujú žiť podľa evanjelia. Lebo čím užšie budú spojení s Otcom, Slovom a Duchom Svätým, tým ľahšie a dôraznejšie budú môcť prehlbovať vzájomné bratstvo“ (UR 7). „Toto obrátenie srdca a túto svätosť života spolu so súkromnými a verejnými modlitbami za jednotu kresťanov treba pokladať za dušu celého ekumenického hnutia. Možno to právom nazvať duchovným ekumenizmom“ (UR 8). Postupujeme po ceste, ktorá vedie k obráteniu srdca láskou zameranou na Boha a zároveň na bratov. Z lásky sa rodí túžba po jednote i v tých, ktorí požiadavku jednoty ignorovali. Svoj najplnší prejav nachádza v modlitbe. Takéto spoločné modlitby sú účinným prostriedkom, aby sa získala milosť jednoty. Pri modlitbe sa javí cieľ jednoty akosi bližšie. Zdá sa, akoby sa dlhé dejiny kresťanstva zasa zblížovali a smerovali k prameňu svojej jednoty, ktorým je Ježiš Kristus. Keď sa kresťania bez ohľadu na svoju rozdelenosť dokážu stále viac zjednocovať v spoločnej modlitbe okolo Krista, vzrastie aj ich povedomie, že to, čo ich rozdeľuje, je nepatrné v porovnaní s tým, čo ich spája.

„Ekumenická“ modlitba slúži kresťanskému poslaniu a jeho vierohodnosti. Preto musí byť prítomná najmä v živote Cirkvi a pri každej činnosti, ktorá má za cieľ podporu jednoty kresťanov. Takto napríklad Týždeň modlitieb za jednotu kresťanov sa stal rozšírenou a ustálenou tradíciou. Zvláštnou skúsenosťou je putovanie pápeža medzi cirkvami v rozličných svetadieloch. Tieto návštevy zahrňovali skoro vždy ekumenické stretnutia a spoločnú modlitbu bratov a sestier hľadajúcich v Kristovi a jeho Cirkvi jednotu. Tu sa dá použiť aj učenie Koncilu, „keď sa Pán Ježiš modlí k Otcovi, aby boli jedno, ako sme my jedno, a tým otvára ľudskému rozumu nedosiahnuteľné horizonty, naznačuje určitú podobnosť medzi jednotou božských osôb a jednotou Božích dietok v pravde a láske.“⁴¹ Toto obrátenie srdca, ktoré je predpokladom hľadania jednoty, pramení z modlitby a je ňou usmerňované na naplnenie.

Ak „dušou“ ekumenickej obnovy a túžby po jednote je modlitba, potom tiež zakladá a podporuje všetko, čo Koncil definuje ako „dialóg“. Je stavaný na úroveň ľudskej prirodzenosti a dôstojnosti, a nie je to len výmena názorov, ale určitým spôsobom je akousi „výmenou darov“. Od začiatku dialógu musí každá strana u svojho partnera predpokladať vôľu na zmierenie a na zjednotenie v pravde. „Jeho významom je, aby všetko nadobudli pravdivejšie poznanie a nestrannejšie hodnotenie učenia a života obidvoch spoločenstiev. Vtedy tieto spoločenstvá dosiahnu aj užšiu spoluprácu v akejkoľvek činnosti pre spoločné dobro, ktorú požaduje každé kresťanské svedomie“ (UR 4).

Podmienkou dialógu je modlitba, ktorá v ňom vyznieva a stáva sa jeho plodom. Plní tiež funkciu spytovania svedomia. Výzva, aby sme priznali svoju hriechosť, musí byť znakom ducha, s ktorým pristupujeme k ekumenickému dialógu. I po toľkých hriechoch, ktoré prispeli k historickým rozkolom, je možná jednota

⁴¹ Ekumenická rada cirkví, *štatúty*, III., 1: citované v *Inter oecumenici*, 1, 1392.

kresťanov, pokiaľ si budeme pokorne vedomí, že sme zhrešili proti jednote, a budeme presvedčení o potrebe svojho obrátenia. Dekrét Druhého vatikánskeho koncilu *Unitatis redintegratio* je presýtený duchom obrátenia a ekumenický dialóg tu nadobúda vlastnú podobu „dialógu obrátenia“. Tým sa stáva „dialógom spásy“ (*UR 11*). Tým sa v bratoch žijúcich v spoločenstvách vytvára ten vnútorný priestor, v ktorom môže Kristus účinne pôsobiť so všetkou mocou svojho Ducha Utešiteľa. Vzájomné poznanie, modlitba a dialóg predpokladajú a už teraz vyžadujú spoluprácu na rôznych úrovniach. Táto spolupráca je skutočnou školou ekumenizmu, dynamickou cestou k jednote. „Pri tejto spolupráci všetci veriaci môžu sa ľahko naučiť, ako sa lepšie vzájomne poznať a vážiť i ako pripraviť cestu jednote kresťanov“ (*UR 12*).

1.12.2 Ovocie dialógu

Je to prvý raz v dejinách, že zasadenie sa za jednotu kresťanov nadobudlo také veľké rozmery a taký mohutný rozmach. Prehľad o ostatných tridsiatich rokoch nám umožní lepšie pochopiť plody spoločného obrátenia sa k evanjeliu, z ktorého Duch Boží urobil nástroj ekumenického hnutia. Po zrušení vzájomnej cirkevnej kliatby z minulosti si dnes v mnohých prípadoch navzájom pomáhajú predtým rivalizujúce spoločenstvá. Tak sa medziiným dávajú kultové budovy k dispozícii, alebo sa ponúkajú štipendiá na vzdelávanie duchovných z chudobných spoločenstiev. Slovom, kresťania sa obrátili k bratskej láske, ktorá zahŕňa všetkých učeníkov Krista.

Stále častejšie sa stáva, že v Kristovom mene predstavitelia kresťanských spoločenstiev zaujímajú spoločné stanoviská k dôležitým problémom a týmto sú „vzájomne spojení“.

Dôležitý pokrok sa dosiahol aj vo vzťahu k Božiemu slovu. Ako napríklad ekumenické preklady Svätého písma pre rôzne jazykové skupiny. Liturgickej obnove zodpovedá iniciatíva vo viacerých kresťanských spoločenstvách obnoviť ich bohoslužbu. Badáme pokroky v slávení Pánovej večere každú nedeľu, ale aj vo významoch a znakoch liturgie. Avšak túžobne si želáme sláviť spoločne Eucharistiu Pána a toto želanie už spoločnou oslavou a spoločnou prosebnou modlitbou. V tejto súvislosti si pripomíname, že katolícki kňazi môžu v určitých ojedinelých prípadoch vysluhovať sviatosť Eucharistie, pokánia alebo pomazania chorých iným kresťanom, ktorí nie sú v plnom spoločenstve s Katolíckou cirkvou, ale túžobne si želajú prijať sviatosti, prosia o ne, ak vyznávajú vieru, akú vyznáva v týchto sviatostiach cirkev.

Konštatujeme, že Druhým vatikánskym koncilom sa opäť upevnilo spojenie s východnými cirkvami. Pozorovatelia týchto cirkví, ktorí sa spolu so zástupcami cirkví a cirkevných spoločenstiev Západu zúčastnili na koncile, pri takej slávnostnej príležitosti pre Katolícku cirkev verejne vyhlásili spoločnú vôľu opäť hľadať spoločenstvo. Dekrét o ekumenizme konštatuje: „A tak

slávením Pánovej Eucharistie v týchto jednotlivých cirkvách buduje sa a vzrastá Božia cirkev“ a dôsledne s tým pripája, že tieto cirkvi „hoci oddelené, majú pravé sviatosti, a najmä mocou apoštolského následníctva, sú to kňazstvo a Eucharistia, prostredníctvom ktorých sú s nami ešte stále spojené veľmi úzkymi zväzkami“ (UR 15). Žiaľ, pokračujúce vzájomné odcudzenie medzi cirkvami Západu a Východu ich obralo o bohatstvo vzájomných darov a pomoci. S Božou pomocou treba vynaložiť veľké úsilie, aby sa obnovilo medzi nimi plné spoločenstvo, ktoré je prameňom mnohých duchovných hodnôt pre Kristovu cirkev. Toto úsilie si vyžaduje všetku našu dobrú vôľu, pokornú modlitbu a trvalú spoluprácu, ktorá sa nesmie dať ničím znechutiť. Svätý Pavol nám k tomu pripomína: „Neste si svoje vzájomné bremená“ (Gal 6,2).

Od Druhého vatikánskeho koncilu Katolícka cirkev obnovila bratské vzťahy s cirkvami Východu, ktoré spochybnili dogmatické poučky. Obnovenie bratských vzťahov je znamením, že napriek historickým, politickým, sociálnym a kultúrnym prekážkam nás Kristus navzájom zjednocuje. „Aj Sväté písmo je pri samom dialógu výborným nástrojom v mocných Božích rukách na dosiahnutie tej jednoty, ktorú Spasiteľ predkladá všetkým ľuďom“ (UR 21). „Krst teda utvára sviatosťný zväzok jednoty, ktorý jestvuje medzi všetkými, čo sa ním preporodili“ (UR 22). Hoci táto sviatosť je iba začiatkom a východiskom, smeruje k plnému vyznaniu viery a plnej spoluúčasti na Eucharistii. Môžeme sledovať rôzne bilaterálne rozhovory, ktoré sa sústredili na mnohé sporné otázky, ako je krst, Eucharistia, sviatosť kňazstva, sviatosťný charakter a autorita Cirkvi a apoštolská postupnosť. Týmto spôsobom sa načrtli nečakané riešenia a zároveň sa pochopilo, aké je žiaduce hlbšie skúmanie niektorých tém.

Ján Pavol II. hovorí: „Pán mi umožňuje v tomto smere ďalej pôsobiť. Okrem dôležitých ekumenických stretnutí v Ríme značná časť mojich návštev je pravidelne venovaná úsiliu o jednotu kresťanov. Niektoré moje cesty majú dokonca ekumenickú „prioritu“, zvlášť v krajinách, kde katolícke spoločenstvá predstavujú menšinu oproti tým, ktoré sa vytvorili reformáciou; alebo kde tieto reformačné predstavujú v určitej spoločnosti značnú časť veriacich v Krista.“

1.12.3 Quanta est nobis via?

Položme si otázku. Aká dlhá je ešte cesta, ktorá je pred nami? Môžeme si klásť podobné otázky aj čase, čo nás delí od tohto požehnaného dňa, v ktorom sa dosiahne plná jednota vo viere a my budeme môcť svorne sláviť Eucharistiu Pána. Konečným cieľom ekumenického hnutia je opätovné nastolenie plnej jednoty všetkých pokrstených. Vzhľadom na tento cieľ sú všetky doteraz dosiahnuté výsledky len akýmsi úsekom cesty, i keď mnohosľubným a pozitívnym.

K ekumenizmu patrí, že si kresťanské spoločenstvá vzájomne pomáhajú, aby sa v nich skutočne sprítomnil celý obsah a všetky požiadavky toho „dedičstva“,

ktoré nám zanechali apoštoli (*porov. UR 14*). Doteraz dosiahnuté výsledky nesmú zostať iba vyjadrením bilaterálnych komisií, ale majú sa stať spoločným vlastníctvom. Na dosiahnutie toho je potrebné vážne preskúmanie, ktoré musí zahrnúť celý Boží ľud, a to rôznymi spôsobmi, formami a kompetenciami. Iba predstúpenie pred Boha môže poskytnúť pevnú základňu na také obrátenie jednotlivca – kresťana a na takú ustavičnú reformu Cirkvi ako ľudskej a pozemskej ustanovizne (*porov. UR 6*), ktoré sú predpokladmi každej ekumenickej angažovanosti.

Z určite teocentrického hľadiska máme my, kresťania, už spoločné martyrológium. Sú v ňom aj mučeníci nášho storočia, ktorých je oveľa viac, ako by sme mysleli, a ukazuje, ako Boh na hlbokej úrovni udržuje spoločenstvo medzi pokrstenými pri najvyššej požiadavke viery, dokázanej v obetovaní života.⁴² Ak sa dokáže zomrieť pre vieru, dokazuje to, že cieľ možno dosiahnuť aj vtedy, keď ide o iné formy tej istej požiadavky. Mučeníci pre všetky kresťanské spoločenstvá sú dôkazom moci milosti, ale nie sú jediní, ktorí podávajú svedectvo o tejto moci. Okrem nich hoci neviditeľným spôsobom, je spätosť našich spoločenstiev v skutočnosti pevne zakotvená v spoločenstve svätých, ktorí sa po živote vo vernosti milosti nachádzajú v spoločenstve s osláveným Kristom. Títo svätí pochádzajú zo všetkých cirkví a cirkevných spoločenstiev, ktoré im otvorili cestu do spoločenstva spásy.

Konštitúcia *Lumen gentium* píše v jednom zásadnom vyhlásení, z ktorého vychádza aj dekrét *Unitatis redintegratio* (*porov. UR 4*), že jediná Kristova cirkev pretrváva v Katolíckej cirkvi (*porov. UR 8*). Dekrét o ekumenizme podčiarkuje prítomnosť plnosti (*plenitudo*) prostriedkov spásy v nej (*porov. UR 3*). Úplná jednota sa stane skutočnosťou, keď budú mať všetci účasť na plnosti prostriedkov spásy, ktorú Kristus zveril svojej Cirkvi. Všetky cirkvi sú v plnom a viditeľnom spoločenstve, pretože všetci pastieri sú v spoločenstve s Petrom, a tak aj v jednote s Kristom. S plnou mocou a autoritou musí rímsky biskup zaručovať spoločenstvo všetkých cirkví. Tým je prvý medzi služobníkmi jednoty. Má povinnosť upozorňovať, vystríhať a niekedy tú-ktorú mienku vyhlásiť za nezlučiteľnú s jednotou viery.

Záver

Nutný predpoklad jednoty je v spoločenstve všetkých partikulárnych cirkví s rímskou cirkvou. Preto Katolícka cirkev tvrdí, že spoločenstvo miestnych cirkví s rímskou cirkvou, ako aj spoločenstvo ich biskupov s rímskym biskupom je podľa Božieho plánu základnou požiadavkou plného viditeľného spoločenstva, ktorého najvyšším sviatosným prejavom je Eucharistia. Je zrejmé, že rozdelenie kresťanov je v rozpore s pravdou, ktorú sú poverení šíriť,

⁴² Porov.: JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Tertio millennio adveniente* (10. novembra 1994), AAS 87 (1995), 29-30; Encyklika *Veritatis splendor* (6. augusta 1969), AAS 85 (1993), 1207.

a preto veľmi zaťažuje ich svedectvo. Skutočne, osud evanjelizácie je nesporne spätý so svedectvom, ktoré Cirkev vydáva o svojej jednote. Rozdelenie kresťanov je takou závažnou okolnosťou, že zaťažuje i samotné Kristovo dielo.⁴³

1.13 Fides et ratio

Úvod⁴⁴

„Viera a rozum sú ako dve krídla, ktorými sa ľudský duch povznáša ku kontemplácii o pravde. Túžbu poznať pravdu a nakoniec poznať Boha, vložil do nás Boh, aby človek tým, že bude poznať a milovať Boha, mohol dospieť aj k plnej pravde o sebe samom.“⁴⁵

Existujú otázky, ktoré majú spoločný prameň v hľadaní zmyslu, ktorý odjakživa znepokojuje srdce človeka. Sú nimi otázky: Kto som? Odkiaľ pochádzam a kam idem? Prečo je na svete zlo? Čo bude po tomto živote? A mnoho ďalších. Ľudia na ne hľadajú odpovede, ale aby vedeli na ne odpovedať, musia najskôr spoznať samých seba. Čím viac človek pozná skutočnosť a svet, tým lepšie pozná seba samého vo svojej jedinečnosti. Všetko čo sa stáva predmetom nášho poznania, stane sa tým aj časťou nášho života. Cirkev nie je a ani nemôže byť nezúčastnená na tejto ceste hľadania. Ježiš Kristus je cesta, pravda a život (*porov. Jn 14,6*). Medzi rozličnými službami, ktoré má poskytovať ľudstvu, je aj jedna, ktorá ju robí osobitne zodpovednou a tou je služba pravde. Odpovede na tieto otázky, a teda aj odpoveď na otázku zmyslu života dáva sčasti veda, ktorá sa nazýva filozofia. Z etymologického hľadiska znamená: “Láska k múdrosti“. Je to vlastne veda o prvých a posledných príčinách založená čisto na svetle prirodzeného rozumu. Vznikla vlastne od chvíle, kedy si človek začal klásť otázky o príčine vecí a ich cieľi. Ona ukazuje, že túžba po pravde patrí k samotnej prirodzenosti človeka. Každý človek je tvor, ktorý je hnaný objaviť poslednú pravdu existencie, ktoré mu lepšie pomôže pochopiť seba a pokročiť v sebarealizácii.

Základné poznatky pochádzajú z údivu, ktoré v ňom vzbudilo uvažovanie o stvorení. Bez údivu by sa človek stal neschopným opravdivo žiť svoju existenciu. Existuje určitý celok poznatkov, v ktorom možno vidieť akýsi druh

⁴³ Apoštolský list *Evangelii nuntiandi* (8. decembra 1975), 77: AAS 68 (1976), 69; porov. Druhý vatikánsky koncil, Dekrét o ekumenizme *Unitatis redintegratio*, 1: Pápežská rada na podporu jednoty kresťanov, *Directoire pour l'application des principes et des normes sur l'Oucemenisme* (25. marca 1993), 205-209: AAS 85 (1993), 1112-1114.

⁴⁴ Porov.: GRICH, M.: *Seminárna práca zo spirituálnej teológie*. Spišská Kapitula : 2002.

⁴⁵ JÁN PAVOL II.: Encyklika *Fides et ratio*. Bratislava : DON BOSCO, 1998, s. 5.

duchovného dedičstva ľudstva. Tieto poznatky by mali byť určitým východiskom pre rozličné filozofické školy. Snahu rozumu dosiahnuť ciele, vďaka ktorým sa ľudská existencia stáva stále dôstojnejšou, oceňuje aj Cirkev. Ona vidí vo filozofii cestu, vďaka ktorej možno poznať pravdy týkajúce sa existencie človeka. A zároveň pokladá filozofiu za neodmysliteľnú pomoc v prehĺbovaní chápania viery a v ohlasovaní evanjeliovej pravdy tým, čo ju ešte nepoznajú. No moderná filozofia zabudla zamerať svoje bádanie na bytie a sústredila svoje bádanie na ľudské poznanie, a namiesto toho, aby sa opierala o schopnosť človeka poznať pravdu, radšej zdôrazňovala jej ohraničenosť a podmienenosť. Preto Cirkev silou kompetencie chce znovu potvrdiť potrebu uvažovať o pravde, a preto filozofia, ktorá má veľkú zodpovednosť za formovanie myslenia a kultúry tým, že trvale poukazuje na hľadanie pravdy, musí sa s maximálnym úsilím snažiť znovu nadobudnúť svoje povolanie.

1.13.1 Zjavenie Božej múdrosti

Poznanie, ktoré Cirkev predkladá človeku, nepochádza z jej vlastného uvažovania, ale z Božieho slova, ktoré s vierou prijala (*porov. 1 Sol 2,13*). Boh ako prameň lásky sa chce dať poznať a poznanie, ktoré človek o ňom má, vedie k završeniu každého ďalšieho poznania o zmysle vlastnej existencie, ktoré je ľudská myseľ schopná dosiahnuť. Na Prvom vatikánskom koncile otcovia zdôraznili nadprirodzený charakter Božieho zjavenia. Hovorí: „Okrem poznania prostredníctvom rozumu existuje aj poznanie prostredníctvom viery.“⁴⁶ A práve toto poznanie vyjadruje, ktoré sa zakladá na samotnom fakte, Boha, ktorý sa zjavuje a je to najistejšia pravda, lebo Boh neklame a ani nechce klamať (*porov. FeR 8*).

Prvý vatikánsky koncil zároveň učí, že tieto dve poznania sa navzájom líšia vo svojom princípe a predmete. V princípe tým, že v jednom poznávame vlastným rozumom a v druhom Božou vierou. A v predmete s tým, že jedna pravda je pravda dosiahnutá cestou filozofie a druhá pravda je pravda Zjavenia. Teda filozofia sa navzájom nemiešajú ani nevylučujú. Rozdiel je len v tom, že filozofia sa pohybuje v okruhu prirodzeného rozumu, pričom viera osvietená a vedená Duchom Svätým uznáva plnosť milostí aj pravdy (*porov. Jn 1,14*), ktorú chcel Boh zjaviť prostredníctvom svojho syna Ježiša Krista (*porov. 1 Jn 5,9; Jn 5,31-32*). Pravda, ktorú Boh odovzdal človekovi, sa včleňuje do času a dejín a otvára sa každému mužovi alebo žene, aby dala zmysel ľudskej existencii. Tí, ktorí prijímajú túto pravdu, preukazujú svoj súhlas s Božím svedectvom a zároveň vyjadrujú svoju vieru. Kristus tým, že zjavuje tajomstvo Otca a jeho lásky, odhaľuje človeka človeku, dáva mu najavo vznešenosť jeho povolania, čiže účasť na tajomstve trojičného života Boha (*porov. DV 2*). Zjavenie teda vnáša

⁴⁶ Porov.: Dogmatická konštitúcia I. vatikánskeho koncilu: *Dei Filius*, III: DS 3008.

do našich dejín všeobecnú a poslednú pravdu, ktorá vyzýva rozum človeka, aby sa nikdy nezastavil.

1.13.2 Credo ut intelegam

Keď posvätný autor chce opísať múdreho človeka, predstavuje ho ako toho, kto miluje pravdu a hľadá ju. Blahoslavený, kto sa venuje múdrosti, každý kto rozjíma o jej záslužnosti a svojím rozumom premýšľa o Božej prozreteľnosti. Biblický svet prispel do veľkého mora poznania tým, že tvrdí, že existuje hlboká a neoddeliteľná jednota medzi poznaním, prostredníctvom rozumu a poznaním prostredníctvom viery. Viera tu nevystupuje, aby uponížila autonómiu rozumu, ale len preto, aby umožnila človeku pochopiť, že v týchto udalostiach sa stáva viditeľným Boh Izraela, ktorý v nich účinkuje. Vieru a rozum nemožno od seba odlúčiť bez toho, žeby v človeku nezanikla možnosť primerane poznať seba, svet a Boha. Ved' človek vo svetle rozumu vie spoznať svoju cestu, ale prekonať ju bez prekážok až do konca, môže len vtedy, keď svoje bádanie úprimne začlení do horizontu viery. Teda niet žiadneho dôvodu, aby existoval nejaký boj medzi vierou a rozumom. Ved' rozum dopĺňa vieru a viera dopĺňa rozum. Človeku pripadá úloha skúmať svojím rozumom pravdu a práve v tom spočíva jeho dôstojnosť. Ak človek svojím rozumom neuzná zvrchovanú nadprirodzenosť Boha a súčasne jeho starostlivú lásku v riadení sveta, vystavuje sa nebezpečenstvu, že stroskotá a nakoniec sa ocitne v postavení blázna. Teda ak chce človek spoznať zmysel každej veci a hlavne zmysel svojej existencie, nestačí mu iba jeho vlastný rozum, ale jeho rozum musí byť osvietený vierou. Svätý Pavol hovorí, že prostredníctvom očí mysle môžeme dospieť k poznaniu Boha. Nie múdrosť slov, ale Slovo múdrosti kladie Pavol ako kritérium pravdy a spásy. Rozumu človeka sa teda prisudzuje schopnosť, ktorá zdanlivo prevyšuje jeho prirodzené hranice, nielenže nie je ohraničený zmyslovým poznaním, ale môže dosiahnuť aj príčinu, ktorá je na začiatku každej zmyslovo vnímateľnej skutočnosti.

1.13.3 Intellego ut credam

Existuje cesta, ktorou človek ak chce, môže kráčať. Začína sa schopnosťou rozumu povznášať nad to čo je náhodné, aby sa vzniesol k nekonečnu. Všetci ľudia túžia vedieť a vlastným predmetom tejto túžby je pravda.⁴⁷ Človek je jediná bytosť na zemi, ktorá sa zaujíma, aká je skutočná pravda o tom, čo vidí. Svojím etickým konaním smeruje k dokonalosti a jeho mravnou povinnosťou je hľadať pravdu a pridržať sa jej (*porov. FeR 43*). Pravda

⁴⁷ Porov.: ARISTOTELES: *Metafyzika*. I, 1.

prichádza spočiatku k človekovi vo forme otázok: Má život zmysel? Kam smeruje?

Prvou pravdou nášho života je nevyhnutnosť našej smrti. Každý chce poznať pravdu o svojom konci. Okrem toho hľadá definitívne vysvetlenie, najvyššiu hodnotu, už nie sú žiadne a ani nemôžu byť ďalšie otázky alebo odkazy. Smäd po pravde je tak zákerný v srdci človeka, že jeho zanedbávaním by sa ohrozila existencia. Človek je teda ten, kto hľadá pravdu. Človek prijíma rôzne pravdy. A to filozofické, náboženské a pravda zjavená v Ježišovi Kristovi. Oveľa početnejšie sú u človeka pravdy, ktoré prijal uverením. Teda človek je bytosť, ktorá žije z viery, to znamená, že sa spolieha na poznatky, ktoré nadobudli iné osoby. Najspoľahlivejším svedkom viery je mučeník. Človek nehľadá dobro len pre svoje rozhodnutia, ale hľadá aj pravdu, ktorá by mu vysvetlila zmysel života. Človek je schopný túto pravdu nájsť a spoznať prostredníctvom rozumu, ale aj iných osôb. Táto pravda, ktorú nám Boh zjavuje v Kristovi, tvorí jednotu s filozofickými pravdami. Táto jednotu nachádza svoje živé a osobné stotožnenie v Kristovi. Teda pravda, ktorá pochádza zo Zjavenia, je súčasne pravdou, ktorú treba pochopiť vo svetle rozumu. Len v tomto dvojitom význame je totiž možné spresniť správny vzťah zjavenej pravdy k filozofickému poznaniu.

1.13.4 Vzťah medzi vierou a rozumom

Kresťanstvo sa už od začiatku stretalo s filozofickými prúdmi. Jedným z najväčších úsilí filozofov klasického obdobia bolo očistiť pojem o Bohu od mytologických foriem. Bolo úlohou otcov filozofie objaviť súvis medzi rozumom a náboženstvom. Pôsobenie filozofov sa javilo kresťanom ako nevhodné. No už Klement Alexandrijský nazýval evanjelium pravou filozofiou (*porov. FeR 58*) a filozofiu vysvetľoval ako prípravu ku kresťanskej viere (*FeR 58*) a evanjelium. Filozofiu nazývali ako ohradu a múr vinice (*porov. FeR 58*). Kresťanskí myslitelia už od začiatku čelili problému vzťahu medzi vierou a filozofiou. Cirkevní otcovia naplno prijali rozum a vstúpili doň bohatstvo pochádzajúce zo Zjavenia. Základný súlad filozofického poznania a poznania viery sa ešte raz potvrdzuje. Viera žiada, aby jej predmet pochopil pomocou rozumu a rozum na vrchole svojho hľadania pripúšťa ako nutné to, čo predkladá viera. Vzťah viery a rozumu upevňoval aj Tomáš Akvinský, od ktorého Cirkev prijala jeho veľké filozofické učenie. On dokazoval, že svetlo rozumu i svetlo viery pochádzajú od Boha, a preto si navzájom nemôžu protirečiť.⁴⁸ Viera hľadá a dôveruje rozumu a zároveň to zdokonaľuje a on, osvietený vierou, nachádza

⁴⁸ Porov.: TOMÁŠ AKVINSKÝ: *Summa contra gentiles*, I, VII.

potrebnú silu povzniesť sa k poznaniu tajomstva trojjediného Boha. Rozum človeka nezhodnocuje a ani sa neznižuje tým, že dáva súhlas k obsahu viery.⁴⁹

Sv. Tomáš Akvinský poukázal na primát múdrosti, ktorá je darom Ducha Svätého. Múdrost', ktorá patrí k darom Ducha Svätého, sa líši od tej, ktorá patrí k rozumovým čnostiam. Táto posledná sa získava totiž štúdiom, ta druhá, naopak, pochádza zhora.⁵⁰ Sv. Tomáš miloval nezištne pravdu a zároveň aj múdrost'. On bol ozajstný filozof a aj apoštolom pravdy.⁵¹ No v neskorom stredoveku dochádzalo k rozkolu filozofie a náboženstva, teda rozluky rozumu a viery. Dôsledok bola nedôvera voči rozumu. Vyznávala sa skeptická a agnostická nedôvera, len aby spochybnili každý vzťah viery k rozumu. V modernej kultúre to zmenilo aj úlohu filozofie. Namiesto toho, aby kontemplovali o pravde a hľadali posledný cieľ a zmysel života, dali sa ako nástroj rozumu do služieb utilitaristických cieľov, pôžitku alebo moci. Súčasný vzťah medzi vierou a rozumom vyžaduje starostlivé úsilie a rozpoznávanie, lebo tak rozum ako aj viera sa ochudobnili a stoja voči sebe slabé. A preto vyzývam, aby viera aj rozum znovu nadobudli hlbokú jednotu a vzájomne sa rešpektovali.

1.13.5 Vyhlásenia Učiteľského úradu k filozofickým otázkam

Cirkev nepredkladá vlastnú filozofiu, ani neuprednostňuje dajakú osobitnú filozofiu na úkor ostatných.⁵² Úlohou Učiteľského úradu je reagovať jasným a dôrazným spôsobom, keď pochybné filozofické rozpory ohrozujú správne chápanie zjavenej skutočnosti a keď sa šíria falošné a stranícke teórie, ktoré rozosievajú vážne bludy a narúšajú jednoduchosť a čistotu viery Božieho ľudu. Jeho úlohou je tiež ukázať, ktoré filozofické domnienky a závery sú nezlučiteľné so zjavenou pravdou a súčasne formulovať požiadavky, ktoré sa kladú filozofii z hľadiska viery. Jeho zásahy smerujú hlavne k tomu, aby podnietili filozofické myslenie, podporili a povzbudili ho.

Prvý vatikánsky koncil vyzdvihol, aké neoddeliteľné sú prirodzené poznanie Boha a Zjavenie, čiže viera a rozum. Rozum a viera sa nemôžu protirečiť, pretože oni sú darom pre človeka od Boha a Boh si nemôže protirečiť. Niektorí chcú, aby sa filozofia uspokojila so skromnejšími úlohami, teda chcú dať filozofiu, teda rozum, do úzadia. A znovu sa schyľovalo k fideizmu. A tak viera vyzýva rozum, aby vyšiel z akejkoľvek izolácie a aby ochotne čosi získaval pre všetko čo je pekné, dobré a pravdivé. Viera sa tak stáva presvedčeným a presvedčujúcim advokátom rozumu.

⁴⁹ Porov.: JÁN PAVOL II.: Príhovor k účastníkom IX. medzinárodného tomistického kongresu (29. septembra 1990): *Insegnamenti*, XIII, 2 (1990), 770-771.

⁵⁰ Porov.: PAVOL VI.: Apoštolský list *Lumen Ecclesiae* (20. novembra 1974), 8: AAS 66 (1974), 680.

⁵¹ Porov.: PAVOL VI.: Apoštolský list *Lumen Ecclesiae*. 8: AAS 66 (1974), 683.

⁵² Porov.: PIUS XII.: Encyklika *Humani Generis*. (12. augusta 1950): AAS 42 (1950), 566.

Lev XIII. napísal encykliku *Aeternis Patris*, ktorú venoval iba filozofii a poukázal na vzťah viery a rozumu, a na to, akým podstatným prínosom bolo filozofické myslenie pre vieru a teologickú vedu. Aj Druhý vatikánsky koncil prináša náuku vo vzťahu k filozofii. Hovorí: „Filozofické disciplíny nech sa podávajú tak, aby viedli seminaristov k dôkladnému a ucelenému poznaniu človeka, sveta a Boha, založenému na stále platnom filozofickom dedičstve, berúc pritom do úvahy postupný vývoj filozofického bádania (*porov. OT 15*). Aj ja by som chcel zdôrazniť, že štúdium filozofie by malo mať v štruktúre teologických štúdií pevné a neodmysliteľné postavenie. Pretože upúšťanie od filozofických poznatkov bolo príčinou veľkých nedostatkov.

1.13.6 Vzájomné pôsobenie medzi filozofiou a teológiou

Božie slovo sa obracia na každého človeka v každom čase a v každej časti sveta. Človek je od prirodzenosti filozofom. Teológia má za úlohu obracať sa na filozofiu. Filozofia poskytuje svoj prínos teológii vtedy, keď skúma štruktúru poznania a osobnej komunikácie a zvlášť rozličné formy a funkcie jazyka. Bez prínosu filozofie by sa nemohli ilustrovať teologické obsahy. Úlohou teológie je zdôvodniť vieru a musí sa postarať o zdôvodnenie vzťahu viery a rozumu a zlučiteľnosť viery a rozumu. Spôsob, ktorým kresťania prežívajú vieru, je tiež preniknutý kultúrou okolitého prostredia a tiež prispieva k stvárňovaniu jej charakteristík. Každá kultúra má v sebe možnosť prijať Božie zjavenie. Rozlišujeme rôzne postavenie filozofie. Prvým postavením je filozofia, ktorá je úplne nezávislá od evanjeliového zjavenia.

V tomto postavení filozofia prejavuje zákonitú snahu byť autonómnym výkonom, ktorý postupuje podľa svojich zákonov a používa len sily rozumu. Druhé postavenie je kresťanská filozofia. Rozumieme ňou zhrnutie všetkých dôležitých spracovaní filozofického myslenia, ktoré by sa neboli uskutočnili bez priameho alebo nepriameho vplyvu kresťanskej viery.

Ďalšie postavenie filozofie je, keď sama teológia sa odvoláva na filozofiu. Teológia potrebuje filozofiu ako partnerku pri overovaní zrozumiteľnosti a pravdivosti svojich výrokov. A teda poukazuje na autonómiu, ktorú si filozofia ponecháva. Takto filozofia dostala názov „Služobnica teológie.“ Takže medzi filozofiou a teológiou musí byť určitý vzťah, pričom si majú navzájom pomáhať tak, aby sa vypracovala filozofia, ktorá bude v súlade s Božím slovom.

1.13.7 Súčasné požiadavky a úlohy

Zo stránok Biblie sa vynára pohľad na človeka ako obrazu Božieho, že každý tvor, vrátane človeka, závisí od Boha. Riešime v ňom problém mravného zla a problém zmyslu existencie. Jednou z najdôležitejších skutočností je kríza

zmyslu. Mnohí si berú za nepotrebné klásť si takúto otázku. Božie slovo zjavuje posledný cieľ človeka a dáva zmysel jeho činnosti vo svete. Ak má byť filozofia v súlade s Božím slovom, je potrebné, aby znovu našli svoj rozmer múdrosti. Druhou požiadavkou je overiť schopnosť človeka dosiahnuť poznanie pravdy. Treťou požiadavkou je, že je potrebná filozofia autenticky metafyzického dosahu, aby dospela k čomusi absolútnemu, poslednému a základnému. Všade, kde človek objavuje, je účastný metafyzický rozmer. A to v pravde, kráse, v osobe druhého aj v samotnom bytí v Bohu. Túto metafyzickú zložku načrtávam preto, lebo je to záverečná cesta, ako prekonať krízovú situáciu a napraviť určité úchylky v správaní. Je potrebný vzťah medzi filozofickým uvažovaním a uvažovaním kresťanskej tradície, aby sa vyhlo nebezpečenstvu, ktoré sa skrýva v niektorých filozofických smeroch, ako sú: eklekticismus, historicizmus, scientizmus, pragmatizmus a nakoniec nihilizmus.

Teológia má v súčasnosti dvojakú úlohu. Na jednej strane musí obnovovať svoje metodológie z hľadiska účinnejšej pomoci evanjelizácie. Na druhej strane musí teológia zamerať svoj pohľad na poslednú pravdu, ktorú jej zverilo Zjavenie. Hlavným cieľom je zrozumiteľne prekladať Zjavenie a obsah viery. Teda pochopiť kenózu Boha. Vynára sa otázka, ako možno spojiť absolútnosť a univerzálnosť pravdy s nevyhnutným historickým a kultúrnym podmienením formúl, ktoré ju vyjadrujú. Odpoveďou je, že pravda nikdy nemôže obmedzovať ani čas, ani kultúru.

Ďalšou úlohou teológie je pochopenie pravdy zjavenej alebo vypracovanie tzv. *intellectus fidei*. Ale teologická práca v Cirkvi slúži v prvom rade ohlasovaniu viery a katechéze. Katechéza totiž obsahuje filozofické výroky, ktoré treba dôkladne preskúmať vo svetle viery.

Záver

Svätý Otec Ján Pavol II. ukončil encykliku myšlienkou, adresovanou predovšetkým teológom, aby venovali zvláštnu pozornosť filozofickým implikáciám Božieho slova a aby sa venovali úvahe, z ktorej by vyšla najavo teoretická i praktická podstata teologickej vedy. Myšlienka sa obracia aj na tých, čo sú zodpovední za kňazskú formáciu, tak študijnú ako aj pastoračnú, aby sa zo zvláštnou pozornosťou starali o filozofickú prípravu tých, ktorí budú povinní ohlasovať evanjelium dnešnému človeku, a ešte viac tých, ktorí sa budú venovať teologickému bádaniu a vyučovaniu. Moja výzva okrem toho smeruje k filozofom a k tým, čo filozofiu vyučujú, aby mali odvahu v šľapajach trvale platnej filozofickej tradície znovu si osvojiť rozmery autentickkej múdrosti a aj metafyzickej pravdy filozofického myslenia. Ján Pavol II. prosí, aby sa intenzívne zaujímali o človeka, ktorého Kristus spasil v tajomstve svojej lásky, aj o jeho trvalé hľadanie pravdy a zmyslu. Nech je Stolica múdrosti bezpečným prístavom pre tých, ktorých život je hľadaním múdrosti. Nech je cesta

k múdrosti, ako poslednému a autentickému cieľu každej opravdivej vedy, oslobodená od každej prekážky, na príhovor tej, ktorá tým, že splodila Pravdu a uchovávala ju vo svojom srdci, navždy ju poskytla celému ľudstvu.